

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra občanské výchovy

Výuka o holocaustu na základní škole

Diplomová práce

Brno 2011

Autor práce: Bc. Martina Fridrichová

Vedoucí práce: PhDr. Milan Valach, PhD.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Brně dne 20. dubna 2011	Bc. Martina Fridrichová
---------------------------	-------------------------

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Milanu Valachovi za vedení práce a své rodině a přátelům za podporu a pomoc při studiu.

Motto

„Andělíčku, můj strážníčku,
opatruj mi mou dušičku,
opatruj nás všechny Židy,
ať nás Němci nezabijí!“

(dětská modlitbička z 2. světové války)

Obsah

Úvod	8
1. Holocaust	10
1.1. Holocaust	10
1.1.1. Počátky holocaustu – antisemitismus před druhou světovou válkou	12
1.1.2. Nástup Hitlera k moci, perzekuce Židů, Norimberské zákony	16
1.1.3. Křišťálová noc, začátek 2. sv. války, ghetta	20
1.1.4. Invaze na východ, wehrmacht, einsatzgruppen	25
1.1.5. „Konečné řešení“, koncentrační a vyhlazovací tábory	31
1.1.5.1. <i>Koncentrační tábory</i>	33
1.1.5.2. <i>Vyhlazovací tábory</i>	34
1.1.6. Pochody smrti, osvobození, konec války	36
1.1.7. Vznik státu Izrael	38
1.2. Děti, malé velké oběti holocaustu	39
1.3. Zachránci Židů	42
1.4. Několik pohledů na nacistické Německo	45
1.4.1. Erich Fromm (1900 – 1980) – Strach ze svobody, 1941 New York	45
1.4.2. Karl Jaspers (1883 – 1969) – Otázka viny, 1946 Curych	47
1.4.3. Eberhard Jäckel (*1929) – Hitlerův světový názor, 1991 Stuttgart	49
1.4.4. Jan Horník – Proč holocaust?, 2009 Praha	50
1.4.5. Závěr	53
1.5. Popírání holocaustu	54
1.6. Současný český pravicový extremismus	58
1.6.1. Vymezení pojmů	58
1.6.1.1. <i>Neofašismus</i>	59
1.6.1.2. <i>Neonacismus</i>	60
1.6.1.3. <i>Reakční populismus</i>	60
1.6.1.4. <i>Skinheads</i>	61
1.6.2. Současný český pravicový extremismus	61
1.6.2.1. <i>Republikánská strana Čech, Moravy a Slezska (RSČMS)</i>	62
1.6.2.2. <i>Národní sjednocení</i>	62
1.6.2.3. <i>Národní strana</i>	62
1.6.2.4. <i>Dělnická strana (DS)</i>	63

1.6.2.5. <i>Národní odpor</i>	63
1.6.2.6. <i>Autonomní nacionalisté</i>	64
1.6.2.7. <i>Anti-Antifa</i>	64
1.6.2.8. <i>Vlastenecká fronta</i>	64
1.6.2.9. <i>Národní alternativa</i>	65
1.6.2.10. <i>Templar Knights of Ku Klux Klan a Neviditelná říše</i> <i>Ku Klux Klanu</i>	65
1.6.2.11. <i>Bohemia Hammer Skins (B.H.S.)</i>	65
1.6.2.12. <i>Blood & Honour Division Bohemia</i>	66
1.6.2.13. <i>White Aryan Resistant</i>	66
1.6.2.14. <i>Combat 18</i>	66
1.6.2.15. <i>Rytíři slunečního kruhu</i>	66
1.6.3. <i>ČR proti extremismu</i>	66
1.6.3.1. <i>AFA (u nás známá jako Antifa)</i>	67
1.6.3.2. <i>SkinHeads Against Racial Prejudice</i> <i>(S.H.A.R.P. – Skinheadi proti rasovým předsudkům)</i>	68
1.6.3.3. <i>Red Skins (Red and Anarchist Skinheads RASH)</i>	68
2. Vybrané kapitoly z učiva o holocaustu a jejich odraz v dětské literatuře	69
2.1. <i>Zavlečené děti</i>	69
2.1.1. <i>Lidice</i>	69
2.1.1.1. <i>Děti s cedulkou</i>	70
2.1.2. <i>Říkali mi Leni</i>	72
2.2. <i>Terezín</i>	74
2.2.1. <i>Hanin kufřík</i>	80
2.2.2. <i>Motýla jsem tu neviděl</i>	81
2.2.3. <i>Republika ŠKID a časopis VEDEM</i>	84
2.3. <i>Deníkové záznamy – různé kouty Evropy</i>	85
2.3.1. <i>Holocaust a válka očima dětí</i>	85
2.3.2. <i>Deník Anne Frankové</i>	87
3. Výuka o holocaustu na základní škole	89
3.1. <i>Jak učit o holocaustu na základní škole</i>	90
3.1.1. <i>Zakotvení tématu v RVP</i>	90
3.1.2. <i>Způsob výuky o holocaustu na základní škole</i>	91
3.1.3. <i>Experimenty – ano či ne?</i>	92

3.1.3.1. Experiment na floridské střední škole v r. 2006	92
3.1.3.2. Experiment na skotské základní škole v r. 2010	93
3.2. Vybrané vzdělávací instituce a výukové projekty	94
3.2.1. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze	94
3.2.1.1. Projekt „Zmizelí sousedé“	94
3.2.1.2. Projekt „Neztratit víru“	95
3.2.1.3. Projekt „Anna Franková – odkaz pro současnost“	95
3.2.2. Památník Terezín	95
3.2.2.1. Projekt „Školákem v Protektorátu Čechy a Morava“	95
3.2.2.2. Projekt „Ghetto Terezín, holocaust a dnešek“	96
3.2.3. Institut Tereziánské Iniciativy	96
3.2.4. Památník Černovice	97
3.2.5. Nadační fond obětem holocaustu	97
3.2.6. www.holocaust.cz	98
3.3. Návštěva Osvětimi s žáky Základní školy Žarošice	98
3.4. Analýza prací o rasismu žáků 8. a 9. tříd některých pražských základních škol z r. 1997	100
3.5. K romské otázce	102
3.5.1. Od holocaustu po současnost	102
3.5.2. Vzdělávání Romů	104
3.6. Vyučovací hodiny	106
3.6.1. Charakteristika věku žáků	106
3.6.2. Bloky vyučovacích hodin	108
3.6.2.1. 1. BLOK	108
3.6.2.2. 2. BLOK	110
3.6.2.3. 3. BLOK	112
3.6.2.4. 4. BLOK	114
Závěr	117
Přílohy	118
Resumé	144
Summary	144
Použitá literatura	145

Úvod

Tato diplomová práce vznikla na základě jednoho mého alarmujícího zážitku v deváté třídě jedné brněnské základní školy. Mým úkolem bylo, abych po jednu vyučovací hodinu učila několik dětí dějepis, tématem hodiny byl počátek 2. světové války. Měla jsem s žáky zopakovat učivo předešlé hodiny, tedy vývoj v Německu do začátku války.

Stav povědomí dětí o holocaustu byl neuvěřitelně slabý, Děti neznaly základní skutečnosti. Nevěděly, proč byli Židé pronásledováni, co vše jim bylo zakázáno a z jakého důvodu je nacisté nenáviděli a vraždili.

Není možná čemu se divit, děti dříve ve škole druhou světovou válku neprobíraly a s rodiči o ní doma vůbec nemluvily. Bližší informace o tématu slyšely úplně poprvé. Uvědomila jsem si, že když jsem byla v jejich věku, byla jsem ve stejné situaci a o holocaustu jsem se dověděla až v dějepisu v deváté třídě. Myslím si, že je to chyba, a že by děti měly dostávat do povědomí hrůzy minulosti, nejen holocaustu, ve více předmětech a opakovaně. Proto jsem se rozhodla, že přispěju k výuce touto svojí prací.

Co mě pak vyburcovalo k výběru tohoto tématu definitivně, bylo mé setkání s mladými neonacisty. Když mi dvacetiletý člověk říkal, že není pravda, že za války zemřelo tolik Židů, a že si běhají po světě, a měli by je vyhubit, snažila jsem se pochopit, kde se bere v mladém člověku tolik nenávisti. Co však bylo znepokojivé, kde se v něm bere nenávist k národu, který nezná. Nikdy v životě nepotkal jediného Žida nebo o tom neví. Nepozná ho na ulici. Jeho jediným argumentem bylo, že árijská rasa je nadřazená, lepší, silnější, a proto musí židovská umřít.

Názory mladistvých se rodí právě v období přechodu ze základní školy na střední, mladí lidé jsou stále ještě formovatelní a ovlivnitelní, schopní přijímat všechny možné informace. Proto musíme o holocaustu učit již na základní škole a ne čekat, až se s ním setkají na škole střední, třeba v podobě neonacismu. Musíme na ně působit co nejdříve a co nejvěrněji, aby se z nich nestávali mladí neonacisté, ale mladí humanisté.

Cílem mé práce je představit téma jako důležitou součást vzdělávání mladých lidí. První část práce pojednává o holocaustu z historického hlediska od počátku antisemitismu až po dnešek, kdy se odráží v současném neonacismu. Tato část je úžeji zaměřena na morálku různých skupin lidí za druhé světové války a doplňována autentickými výpovědi obětí i pachatelů. Druhá část práce zpracovává beletristický obraz holocaustu v dětské

literatuře. Z literatury pro děti a mládež a z literatury, kterou děti psaly za druhé světové války, jsem se rozhodla vybrat několik knížek, které by mohly pomoci k výuce o holocaustu na základních školách. Jedná se jak o zbeletrizovaná fakta, tak o deníky a zápisy dětí přímo z války. Jednotlivé kapitoly se věnují dětem, které byly zavlčeny do Německa na převýchovu, dětem, které žily v terezínském ghettu, i dětem, které válku zažily v jiných koutech Evropy. Myslím si, že jejich příběhy jsou natolik silné, že by mohly děti na základních školách donutit o holocaustu přemýšlet a aspoň částečně emočně prožít utrpení, která děti za války zažily. Třetí část práce pak pojednává o výuce o holocaustu a zahrnuje i výběr českých vzdělávacích institucí, které se holocaustem zabývají. Částečně se třetí část práce zabývá i otázkou rasismu mládeže. Východiskem práce pak jsou návrhy vyučovacích hodin, uspořádané do bloků, které jsou kromě holocaustu zaměřené na lidská práva, rasismus a neonacismus. Bloky jsou navrženy tak, aby propojovaly předměty občanská výchova a český jazyk a literatura a vychází z faktického materiálu prvních dvou částí práce. K výuce pak jsou použity konkrétní ukázky textů z knih zpracovaných ve druhé části práce.

1. Holocaust

1.1. Holocaust

„Z čistě emocionálních důvodů nacházel antisemitismus své nejzazší vyjádření v podobě pogromů. Antisemitismus v racionální podobě však musí vést k plánovitému legislativnímu potírání a odstraňování privilegií Židů... Jeho nejzazším cílem musí nutně být odstranění Židů vůbec.“¹ (Adolf Hitler v dopise z r. 1919)

Slovo holocaust pochází z řečtiny – „holos“ znamená celý, „kaustos“ znamená spálený. Slovo „holokaustos“ se používalo již v řecké filozofii (Sokratův žák Xenofón – asi 430 – asi 353 př. n. l. - ve spisu Anabáze²). Kolem r. 400 př. n. l. se slovo dostalo z řečtiny do latiny v náboženském smyslu a znamenalo „zápalnou oběť“. Takto přetrvalo až do novověku, kdy náboženský význam pomalu ztratilo a zesvětlilo se. Podle Oxfordského anglického slovníku z r. 1933 je slovo „holocaust“ chápáno přeneseně jako „velký požár“, „řež“ nebo „krveprolití“ především ve spojení s válkou. Ujalo se díky americkému seriálu „Holocaust“, promítanému poprvé v r. 1979.³

Pronásledování a vyhlazování za holocaustu byli především Židé, ne však kvůli politickým názorům nebo náboženskému vyznání, ale kvůli rase, kvůli jejich samotné existenci. Stejně tak byli perzekuováni i Romové. Slované sice neměli být vyhlazeni, ale měli se stát otroky.

Lidé byli zabíjeni s neobyčejnou brutalitou, byli ponižováni, týráni, byly na nich zkoušeny neobyčejně zvrhlé praktiky usmrcování, nebyly ušetřeny ani ženy a děti, zabíjena byla s chladnokrevností i nemluvnata. Otázkou je proč, když mnozí z nich mohli pracovat a byli by tedy užitečnější. Nacisté na ně pohlíželi jako na parazity, nebyli pro ně lidmi. Byli pro ně „zřídlem všeho zla, zejména internacionalismu, pacifismu, demokracie a marxismu.“⁴ Kladli jim za vinu i osvícenství, křesťanství a svobodné zednářství. Nazývali je parazity, rozkladnými živly, vinili je z nepořádku a chaosu a především z úpadku rasy a ze znečišťování krve. Přitom na druhou stranu vycházeli z tradičního předsudku Žida jako

¹ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 27.

² <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1965>

³ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 23-24.

⁴ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 14

nebezpečného spiklence proti křesťanství. Znamenal pro ně hrozbu úpadku morálky. Židé byli pokládáni za vrahy dětí a panen, za lichváře a za rouhače. Byli obviňováni z únorové revoluce r. 1917 v Rusku a ze spiknutí a snahy ovládnout společnost pomocí mocné celožidovské mezinárodní organizace. Opak byl však pravdou, byli neorganizovaní, neměli žádný společný cíl a žádnou vybudovanou obranu proti narůstajícím protižidovským náladám. Antisemitismus měl ve většině evropských zemí silnou základnu, jinde (v Rakousku, Polsku, Rusku) dokonce větší než v Německu.

Ale právě v Německu dosahovali Židé velkých ekonomických, politických i uměleckých úspěchů. Antisemitismus se tam stal oficiální ideologií říše a díky obrovské propagaci a protižidovským zákonům měl katastrofální důsledky a přešel do „likvidačního antisemitismu“. Lidé umírali také pomalou smrtí prací, vyčerpáním, hladem, nemocemi, nejen v koncentračních a vyhlazovacích táborech, ale i v ghettech.

V programu eutanazie bylo zabito téměř 90 000 fyzicky a mentálně zaostalých Němců, což bylo v r. 1941 pozastaveno. Byla to příprava na „konečné řešení“, které bylo bojem za čistotu rasy a za nový životní prostor na východě (Hitler považoval kolonialismus jinak než na východ za zbytečný, protože ten je jediný vhodný pro Evropany a ne tropické oblasti plné „neevropanů“⁵), byly zkoušeny různé možnosti zabíjení, včetně plynu. Tyto praktiky pak byly použity k zabíjení ve velkém ve vyhlazovacích táborech.

Úředníci Hlavního říšského bezpečnostního úřadu (RSHA, vznikl v září 1939 sloučením Hlavního úřadu bezpečnostní policie a bezpečnostní služby a měl bojovat proti nepřátelům říše zvenku i zevnitř, zejména tedy proti Židům, Romům, komunistům a svobodným zednářům, velitel také dohlížel na jednotky Einsatzgruppen v Rusku⁶), doprovodné strážce transportů, dozorcí SS (*Schutzstaffel*, původní ochrana Hitlera a hlavních členů NSDAP, který se stal výběrovou organizací, která konkurovala armádě, v čele stál Reichführer Heinrich Himmler, který se zodpovídal pouze Hitlerovi⁷), velitelé táborů i samotní kati svůj podíl na masové vraždě chápali jako „práci, kterou je třeba udělat“ a jako „tajemství, které si vezmou do hrobu“.⁸ Odstranění Židů bylo chápáno jako povinnost. Zcela jinak ho ale chápalo obyčejné obyvatelstvo. Holocaust by nikdy nebyl možný, pokud by si miliony Evropanů na začátku 20. století nepřálo, aby přítomnost Židů v jejich okolí zmizela. Němci našli v ostatních národech (v Litevcích, Lotyších,

⁵ FREDRICKSON, GEORGE M. *Rasismus – stručná historie*. 1. vyd. Praha: Jiří Buchal – BB art, 2003, s. 88.

⁶ HUSSON, EDOUARD. *Heydrich. Konečné řešení židovské otázky*. 1. vyd. Ostrava: DOMINO, 2009, s. 76.

⁷ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 13.

⁸ Tamtéž, s. 3.

Ukrajincích, Maďarech, Rumunech, Chorvatech a dalších) ochotu spolupracovat v perzekuci a vraždění Židů, Rakušané přijímali protižidovské zákony velmi rychle a dostali se do čela v počtu vojáků SS i zaměstnanců podílejících se na konečném řešení, oficiální vláda Francie zavedla také rasistické zákony a dokonce pomáhala s deportací Židů do koncentračních táborů. S vývojem hospodářské krize se ve Spojených státech a ve Velké Británii rozrostl strach z přílivu imigrantů a byly zpřísněny imigrační zákony. Stejně tak zákony pro přestěhování do Palestiny díky silnému nátlaku tamního arabského obyvatelstva na Británii.

Holocaust podle Wistricha „zpochybňuje představy o tom, co znamená být člověkem.“⁹ Připomíná nám, že rasismus může mít ničivé důsledky v podobě hromadného násilí, kterého se může dopustit kulturně vyspělá společnost, která díky demagogii velice snadno může zaměnit zlo za dobro. Ukazuje, že v moci je síla, a upozorňuje na to, že slepé poslouchání rozkazů není omluva. Za miliony mrtvých se skrývá každý jeden jediný zmařený život, který skončil zbytečně.¹⁰

1.1.1. Počátky holocaustu – antisemitismus před druhou světovou válkou

„Nemyslete si, že je možné bojovat proti nákaze bez odstranění příčiny, bez toho aby byl zničen zárodek a nemyslete si, že je možné bojovat proti rasové tuberkulóze, aniž by byli lidé osvobozeni od zárodků rasové tuberkulózy. Judaismus nikdy nezmizí a bude neustále otravovat lidi, dokud nebude jeho příčina, Židé, odstraněna z naší blízkosti.“¹¹ (Adolf Hitler, 7. 8. 1920 Salzburg)

Židé byli utlačováni odnepaměti. Kolem r. 2000 př. n. l. přežili vlády obrovských starověkých říší, jako byli Egypt, Asýrie, Babylon, Persie. R. 142 př. n. l. se vzbouřili proti helénismu a zažili krátké znovuoobnovení politické nezávislosti v Judei. Za Římské říše působili jako opozitum sekty, která vzešla z judaismu a ze které se vyvinulo křesťanství, jak ho známe dnes, což mělo velký vliv na následnou perzekuci a vyhnanství. Judaismus se stal nepotřebným a neměl důvod být dále trpěn. „Tím „pravým“ Izraelem se nyní stala církev, a ta byla zároveň prostředníkem nové smlouvy s Bohem.“¹² Ve středověku měli

⁹ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 21.

¹⁰ Tamtéž, s. 13-20.

¹¹ BARTEL, JUDITH SANDEEN. *Holocaust. Ztracená slova*. Praha: MAYDAY, 2006, s. 10.

¹² WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 35.

i přes jakousi ochranu pořád status „prokletého lidu“ a „vrahů božích“. Ve spisech byli nazýváni „vrahy proroků“, „pánovými nenávistnými protivníky“, „nepřáteli víry“, „d'áblnými stoupenci“, „pomlouvačnými zmijemi“, „bezbožnými posměváčky“ či „kvasem farizejů“. Byli popisováni jako nezřízeně smyslní, zhýralí, ziskuchtiví a úplatní. První křížová výprava se udála v r. 1096, kdy byli vyvražděni Židé v Porýní. V 11. stol. se začala šířit tzv. rituální pověra, že k přípravě nekvašeného chleba, který se peče na židovský svátek Pesach (v období křesťanských Velikonoc) používají Židé čistou dětskou křesťanskou krev. Tím pádem každé zmizelé dítě v období Velikonoc bylo přičítáno židovskému zločinství. Z těchto pomluv vzešly pogromy sahající až do 20. stol. Dále se šířili pomluvy, že Židé schválně znesvěcují hostie probodáváním, aby znovu vyvolali krev Kristovu, že schválně otravují studny a šíří dýmějový mor (nemoc rozšířená po Evropě ve 14. stol.). Že se modlí ke zvířatům a vraždí mladé křesťanské dívky.¹³ Dokonce Martin Luther ve svém spise *O Židech a jejich lžích* z r. 1543 popisuje Židy jako „ztracený a odvržený lid“ a nabádá Francii, aby jim zakázala judaismus, vypálila synagogy, zakázala jim cestovat a provozovat lichvu a přinutila je pracovat na polích – ve zkratce: aby je zotročila. Francie tím měla posloužit Bohu. Biologický rasismus propagovalo již v 15. stol. Španělsko. Následkem představy „čisté krve“ byl r. 1492 spáchán velký pogrom na Židy, vyhnáno jich bylo 152 000, podobně jako později ve 30. letech 20. stol. v Německu byli tehdy na vrcholu španělské kultury a vzdělanosti. Pronásledování se uskutečňovalo i v dalších zemích Evropy, např. v Anglii, Francii, Německu, Portugalsku nebo v Polsku, kde povstání Bohdana Chmelnického v letech 1648-1649 vyvraždilo třetinu tamního židovského obyvatelstva. Až v r. 1791 po francouzské revoluci získali Židé poprvé v historii Evropy stejná občanská práva jako křesťané, osvícenství jim přislíbilo nový začátek, pokud se plně asimilují, což odmítli pouze ortodoxní Židé. V polovině 19. stol. vydává Joseph Arthur de Gobineau *Esej o nerovnosti lidských ras*, který se dočkal velkého evropského ohlasu především v Rusku, Německu a ve Francii.¹⁴ Koncem 19. stol. se narůstající konzervatismus snaží negovat moderní pojetí svobody a Židé se opět dostávají do nemilosti. Jsou prezentováni jako národ, který se snaží Francii rozvrátit a stejně tak je na ně pohlíženo i v Německu, kde Wilheem Marr (německý novinář, extrémní antisemita) prohlašuje, že Židé ovládají Německo pomocí novin a burzy. Sílí kult tzv. „árijské rasy“, jejíž nejdokonalejší větví měla být tzv. „nordická podružná rasa“, což byli Němci a jiné germánské národy. S touto filozofií se ztotožňovali i evropští kolonialisté v pohledu na

¹³ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 6.

¹⁴ Tamtéž.

domorodce ve svých državách v Africe, Americe a Asii.¹⁵ R. 1983 vychází příručka *Deset přikázání antisemity* od Theodora Fritsche, která byla tehdy velmi čtená. V r. 1903 vznikl z per ruských úředníků antisemitistický podvrh, tzv. *Protokoly sionských mudrců*, což měl být údajný dokument z kongresu sionistického hnutí v Basileji r. 1897, na kterém prý bylo plánováno vymýcení křesťanství, asimilace všech národů a dosažení nadvlády židovské rasy.¹⁶ Tento kongres se opravdu udál, byl to první kongres hnutí sionismu, které hlásalo návrat Židů do jejich starověké vlasti v Palestině a obnovení státu Izrael, a vzniklo jako reakce na narůstající evropský antisemitismus, na kongresu se projednávaly právě možnosti emigrace do Palestiny.¹⁷ Před 1. sv. válkou však připadala Židům v Německu situace stabilní a s jejich úplnou asimilací to vypadalo slibně. To změnila první světová válka. V Rusku po pádu parlamentní demokracie nastaly v letech 1917 – 1921 v důsledku bolševické revoluce další pogromy sto tisíců Židů, protože na základě báchorek a pár židovských představitelů revoluce byli Židé ztotožňováni s komunisty. „Šířil se mýtus o židovsko-bolševickém spiknutí, jehož cílem bylo zničit Německo a západní křesťanskou civilizaci.“¹⁸ Podle Adolfa Hitlera za to mohla „bezdná prohnatost židovstva a jejich marxistických bojových organizací“.¹⁹ Židé prý v Rusku nechali záměrně zemřít hladem 30 mil. lidí, což mělo být součástí jejich plánu zamořit národy kulturně a politicky a podrobit si je.²⁰ Přičemž se snažili maskovat za modernitu osvícenství, svobody a lidskosti, šlo jim však jen o znečištění krve.²¹ Po 1. sv. válce začala protižidovská omezení – byl určen přesný počet židovských studentů na univerzitách v Polsku, Rumunsku a Rakousku, Židé byli diskriminováni v zaměstnání a celkově ve veřejném životě. Pronásledováni byli také v Rusku, Maďarsku, Itálii, Slovensku, Litvě, Lotyšsku, Estonsku, Bělorusku. V Německu byla s nástupem Hitlera k moci r. 1933 perzekuce mnohem silnější. Jak napsal Mordechaj Tenenbaum (velitel Židovské odbojové inteligence v byalystockém ghettu): „Němci by nikdy neměli takové štěstí při hledání Židů. Byli to právě Poláci, kdo volali „Jid“ na každého Žida, který uprchl z vlaku převážejícího jej do plynových komor, právě oni podobné nešťastníky chytali a radovali se z každého neštěstí.“²² Ze strany Židovstva byla slabá odezva, nebyli sjednocení, organizovaní, neměli jednotné politické cíle celkově

¹⁵ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 6.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž, s. 7.

¹⁸ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 43.

¹⁹ HITLER, ADOLF. *Mein Kampf*. Praha: Otakar II., 2000, s. 167.

²⁰ Tamtéž, s. 237.

²¹ Tamtéž, s. 229.

²² WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 49.

a dokonce ani v Palestině a především žádný plán protiútoku na rostoucí perzekuci a vyvražďování. Začala velká špatně organizovaná emigrace do Palestiny.²³ Ve velké Británii byla 2. listopadu 1917 vydána Balfourova deklarace, která podpořila vznik Palestiny jako domova Židů.

Genocidy (zločin hromadného vyvražďování) byly pořádány od začátku lidstva. Co do počtu obyvatel byla nejhorší genocidou Stalinova diktatura, kde se počet mrtvých odhaduje na 20 mil. Co do procentuálního vyvražďení národa byl „nejúspěšnější“ právě holocaust, v jehož následku zahynula jedna třetina všech Židů, což znamená dvě třetiny evropských Židů. Německo plánovalo úplné vyčištění rasy, nejen od Židů, ale také od Romů. Ty nenáviděli zejména proto, že ztělesňovali „asociální živel“. Spadali pod Norimberské rasové zákony z r. 1935 jako „národ jiné krve“. Nebyli však považováni za světového nepřítele jako Židé, kteří měli osnovat spiknutí. Vyčištění rasy se týkalo také Slovanů, především Poláků, Rusů a Ukrajinců. Bylo to „zcela plánované a promyšlené taktické rozhodnutí mocného státu, který veškeré své prostředky soustředil na likvidaci celého židovského národa.“²⁴ Židé však nikdy nepředstavovali sebemenší ekonomickou nebo politickou hrozbu. Přesto byli obviňováni za záměrné zákeřné míšení ras, čímž měli ovládnout celý svět. Jejich vyvražďení nebylo motivováno ani politicky, ani nábožensky. Likvidováni byli Židé bez rozdílu politické příslušnosti, národnosti i vyznání. Byli vyhlazeni na základě rasy.²⁵ „Žid byl v řeči nacistů bez výjimky představován jako archetyp, který obsáhnul veškeré Židy – ať už západní nebo východní, jak asimilované nebo neasimilované, buržoazní nebo proletářské. Dokonce i pokřtění Židé byli v nacistické ideologii poskvrnění stigmatem degenerované krve. Žid byl pravým opakem německého „árijství“. Představoval „antirasu“, která byla neodmyslitelně destruktivní, parazitická a působila rozkladně.“²⁶ Slovy Adolfa Hitlera: „Hřích proti krvi a rase je dědičný hřích tohoto světa a konec lidského společenství, které mu propadlo.“²⁷ Podle odhadů, předválečných sčítání lidu a nacistických dokumentů a statistik zemřelo pět až šest milionů Židů.²⁸

Pokud rasismus přesáhne od nálad mezi občany k byrokracii a technologii, jsou možné takové důsledky, jako byl holocaust. Aby to fungovalo celonárodně a celostátně,

²³ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 33-50.

²⁴ Tamtéž, s. 28.

²⁵ Tamtéž, s. 26-31.

²⁶ Tamtéž, s. 67.

²⁷ HITLER, ADOLF. *Mein Kampf*. Praha: Otakar II., 2000, s. 180.

²⁸ LAQUEUR, WALTER. *Měníci se tvář antisemitismu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s.r.o., 2007, s. 114.

musí se rasismus stát oficiální ideologií státu, rasistické rozdíly musí být zakotveny jako nepřekonatelné, nemožné změnit. Jsou dány v zákonech a nejjasněji jsou čitelné v zákonech vedoucích k čistotě rasy zakazujících smíšená manželství. V zákonech je zakotvena i separace a perzekuce. Pokud je statní zřízení formálně demokratické, nemá pronásledovaná skupina stejná práva jako ostatní a má omezený přístup ke zdrojům nebo je okrádána. Přitom v moderní společnosti by měli mít všichni lidé stejná práva, upírat je některé skupině znamená považovat ji za méně lidskou. Perzekuce bývá identifikována s národními problémy.²⁹

1.1.2. Nástup Hitlera k moci, perzekuce Židů, Norimberské zákony

„Aby mohl vést život podobný parazitu na cizím těle, musí sáhnout k popření své vnitřní povahy. Čím je židovský jedinec inteligentnější, tím se mu tento klam povede lépe. Ano, může to dojít tak daleko, že velká část hostitelského národa uvěří tomu, že Žid je ve skutečnosti Francouz nebo Angličan, Němec či snad Ital, i když se zvláštním vyznáním.“³⁰

(Adolf Hitler: *Mein Kampf*)

Ve 20. letech 20. stol. bylo v Německu asi půl milionu Židů, čímž tvořili pouze asi 1% obyvatelstva. Přesto byli mimořádně úspěšní. Navzdory mýtům sice měli zanedbatelný politický vliv, „byli to však neobyčejně schopní vydavatelé, novináři, umělci, dále vynikali ve svobodných zaměstnáních, řemeslech, soukromém bankovníctví a obchodu a často byli také vlastníky nově vznikajících obchodních domů. V r. 1933 bylo ze všech německých lékařů 11% židovského původu a Židé také tvořili kolem 16% z celkového počtu právníků – patrné to bylo zejména ve velkoměstech jako je Berlín.“³¹ Tuto společenskou prestiž snížil příliv chudých Židů z Polska, kteří imigrovali následkem perzekucí a záhy tvořili asi pětinu židovského obyvatelstva. Díky nezaměstnanosti a zmatenosti neustálými změnami se stali snadným terčem pro nařčení z ekonomického parazitismu. Asimilované židovské obyvatelstvo se chlácholilo tím, že antisemitistické výpady byly namířeny právě na tyto nově příchozí Židy.

Národní socialistická německá dělnická strana (NSDAP) hlásala sjednocení všech Němců na základě sebeurčení, pravé německé příslušnosti. Chtěla zrušit Versailleskou smlouvu, získat novou půdu. Židé měli na území fungovat jako cizinci, neměli se

²⁹ FREDRICKSON, GEORGE M. *Rasismus – stručná historie*. 1. vyd. Praha: Jiří Buchal – BB art, 2003, s. 82-85.

³⁰ HITLER, ADOLF. *Mein Kampf*. Praha: Otakar II., 2000, s. 222.

³¹ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 56.

pohybovat v umění a v literatuře, natož v žurnalistice či politice, v tomto měli být legislativně podřízeni Němcům. Od členů strany NSDAP se požadovala bezmezná oddanost a poslušnost a účast na veřejných akcích. Strana byla inspirována spisem Friedricha Nietzscheho *Tak pravil Zarathustra*, překroutila jeho úvahy o „nadčlověku“. Filozofií nacismu se stal vyhraněný sociální darwinismus, který přenesli na lidskou rasu. Šlo o boj o zdroje a prostor mezi rasami, přičemž na vrcholu stála „nordická rasa“. Jejím opakem byl „židovský podčlověk“, „parazit a mnohonásobný míšenec“. Árijskému typu člověka však odpovídala pouze malá část Němců. Proto se vyvinula tzv. eugenika, věda o zušlechťování lidské rasy, která vedla k pokusům na lidech, především v koncentračních táborech.³²

NSDAP vyčítalo Výmarské republice (období 1918 – 1933, oficiální název státu byl Německá říše, byl republikánský s demokratickou spolkovou ústavou přijatou právě ve Výmaru) porážku v první světové válce a s ní následky Versailleské smlouvy, především ztrátu území, oslabení armády, obrovské reparace a závislost na zahraničních půjčkách, což vedlo k hrozbě ekonomického a politického chaosu.

Adolf Hitler ve své knize *Mein Kampf* z r. 1924 vycházel z několika vlivů přijatých především za svého pobytu ve Vídni. Najdeme zde např. odkaz Georga von Schönerera, což byl extremistický politik, rakouský nacionalista, který prosazoval sjednocení dvou německých států v jednu velkou říši (což se i r. 1938 připojením Rakouska k Německu stalo) a prohlásil antisemitismus „hlavním pilířem ryzí lidské mentality, a tudíž tím největším úspěchem 20. stol.“³³ Dále Hitlera ovlivnily myšlenky vídeňského starosty Karla Luegera, ten byl však křesťansky orientován, což dávalo Židům možnost útěku skrze konverzi k církvi pokřtěním. Hitler byl také zaujat německým nacionalistickým skladatelem a spisovatelem Richardem Wagnerem, který svou nenávist k Židům zvěčnil ve svých dílech. Nezanedbatelný byl i vliv Arthura Dintera, který ve svém spise *Hřích proti krvi* z r. 1918 píše, že německá žena může převést dědičné židovské znaky i na své potomky, které zplodil německý otec, pokud se dříve sexuálně stýkala s Židem. Tohoto si podle spisu byli Židé plně vědomi a stýkali se s německými ženami úmyslně, aby rozšířili co nejvíce svou rasu a znečistili německou krev. Stejný názor zastával i kontroverzní plátek *Der Stürmer*, vydávaný Juliem Streucherem, který byl natolik urážlivý a nevkusný, že se hnusil i části německého nežidovského obyvatelstva. Streucher se snažil vzkřísit středověké pomluvy o rituálních vraždách německých dětí. Proklamoval, že Židé chtějí

³² EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 10.

³³ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Sloart, s.r.o., 2008, s. 59-60.

„sexuálním stykem promyšleně otrávit krev německých žen“.³⁴ Podobně tak Hitler v knize *Mein Kampf* napsal: „Černovlasý židovský mladík číhá, s fanatickým výrazem v obličeji, celé dlouhé hodiny na nic netušící děvče, které chce pošpinit svou krví a uloupit ji tak jejímu národu. Všemi prostředky se snaží zničit rasové podklady podmaněného národa. Tak jak sám plánovitě kazí ženy a dívky, nezastavuje se ani před tím, otevřít krevní závory v širším rozsahu i pro ostatní.“³⁵ Obviňoval Židy, že přivážejí do Německa negry, aby jim pomohli s imperialistickým míšením německé krve. Hitler lidem slíbil, že vyřeší problémy obyčejného lidu. Vrátil jim práci, stavěl dálnice, obsadil Porýní, uspořádal olympijské hry, lidé v něj měli důvěru.³⁶ Nenávist k Židům byla nutné zlo. „Většina německé veřejnosti tuto nenávist nesdílela a mnohdy ani nechápala, avšak tolerovala ji.“³⁷

Nacismus našel oblibu u venkovského obyvatelstva po r. 1929 v době hospodářské krize. Počet křesel ve vládě postupně rostl, r. 1932 se NSDAP stala nejsilnější stranou. Po Hitlerově nástupu k moci r. 1933, kdy se stal říšským kancléřem, skončila snaha Židů o integraci nadobro a nastalo období důsledných perzekucí. Prezident Paul von Hindenburg si myslel, že bude mít Hitlera pod kontrolou, opak byl však pravdou, Hitler od začátku vystupoval jako diktátor. Po úmyslném požáru říšského sněmu 21. března 1933 se parlament sám vzdal všech svých pravomocí. Hitler tedy již nepotřeboval souhlas k vydávání zákonů. Okamžitě byly zakázány všechny politické strany kromě NSDAP a byl vyhlášen výjimečný stav, který trval až do května r. 1945.³⁸ Židé se stali obětmi pouličního řádění jednotek SA (*Sturmabteilung*, původně ochranka fungující při shromážděních NSDAP, rozrostla se ale až na milion členů, myslela si, že nahradí armádu, během „noci dlouhých nožů“ 30. června 1934 nechal Hitler její představitele povraždit a od té doby fungovala už jen jako pomocná formace³⁹). Němečtí občané se toho neúčastnili. Stejně tak se hromadně nezapojili do jednodenního ekonomického bojkotu židovských obchodníků vyhlášeného vládou 1. dubna 1933. Perzekuční zákony však pokračovaly a byly propuštěny více jak dvě třetiny židovských právníků a více než polovina lékařů. Během dalších pěti let nevykonával praxi jediný židovský lékař. Goebbelsův program připravil o práci židovské umělce, novináře, spisovatele, divadelníky, filmaře i hudebníky. Výtvořů židovských umělců byly nazývány „zvrhlým uměním“, měly šířit nihilismus. Jazz měl

³⁴ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Sloart, s.r.o., 2008, s. 67.

³⁵ HITLER, ADOLF. *Mein Kampf*. Praha: Otakar II., 2000, s. 236.

³⁶ FREDRICKSON, GEORGE M. *Rasismus – stručná historie*. 1. vyd. Praha: Jiří Buchal – BB art, 2003. 158 s.

³⁷ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 6.

³⁸ Tamtéž, s. 8.

³⁹ Tamtéž, s. 13.

sloužit k negroizaci německé mládeže.⁴⁰ V květnu 1933 se pálily knihy nejen Židů, ale i „podvratných živlů“. Tentokrát však lidé neprotestovali. Umělci hromadně emigrovali do ciziny. I přesto, že podmínky emigrace byli hrozný, emigrovalo v letech 1933-1939 na 200 000 německých Židů. V Německu museli zanechat majetek, nuzné podmínky příchodu jim měli ztížit přijetí v jiných zemích, což se taky stalo. Část majetku si podle zákona Židé mohli vzít pouze při emigraci do Palestiny, která byla vyhlášena za „židovskou národní domovinu“.

Říšský zákon o občanství a Zákon o ochraně německé krve a německé cti neboli tzv. Norimberské rasové zákony z r. 1935 oficiálně Židy zbavily dalších občanských práv. Rozdělily je na tři skupiny. Plnokrevní Židé byli ti, kteří měli tři nebo čtyři prarodiče čistě židovského původu nebo byli členy židovské obce nebo se Židem uzavřeli sňatek. Tzv. „smíšení“ nebo taky „poloviční“ Židé byli ti, kteří měli dva prarodiče židovského původu. Židé „druhého řádu“ byli ti, kteří měli jednoho prarodiče židovského původu. Bylo zakázáno uzavírat manželství se Židy a byl také zakázán pohlavní styk mezi Němci a Židy, což bylo přísně trestáno (ženy byly veřejně pranýřovány, např. musely v doprovodu hlídek SA chodit po městě s cedulí „Spala jsem se Židem“).⁴¹

Tyto zákony byly samozřejmě plně rasistické a zamýšlely vytvořit půdu pro dalekosáhlé perzekuční důsledky. Ne všemi však byli takto vnímány. Dopisovatel londýnských *Timesů* viděl situaci po uvedení zákonů takto: „Členové židovské menšiny v Německu získali díky nové legislativě právo žít vlastním kulturním a národním životem. Mají vlastní školy, divadla a sportovní zařízení... Účast Židů v politice a jejich zapojení do společenských záležitostí německého národa je však jednou provždy zakázáno.“⁴² I mezi samotnými Židy se našli takoví, kteří si mysleli, že díky oddělení ras vznikne více prostoru pro židovský národní rozvoj. Příznivě tomu napovídalo i ovzduší olympijských her, kdy antisemitistické nálady na povel ustaly, protižidovské nápisy z Berlína vymizely a mezi německými sportovci bylo dokonce i několik Židů. Vše bylo jen divadlo pro ostatní státy, které mělo ukázat, že je v Německu vše v pořádku a antisemitistické nálady se již uklidnily.

Ke konci r. 1937 však bylo dosaženo plné zaměstnanosti a Německu nestálo nic ve snaze zbavit se nechtěného židovského obyvatelstva. Po připojení Rakouska r. 1938 nastala velká perzekuce ve Vídni, která probíhala rychleji, než nacisté vůbec čekali.

⁴⁰ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 12.

⁴¹ Tamtéž, s. 15.

⁴² WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 80.

Židovské obchody byly ihned znárodněny a domovy byly rabovány. Důsledkem byla další velká emigrace do ostatních zemí, které situace znepokojila. Z popudu amerického prezidenta F. D. Roosevelta byla svolána do francouzského Evianu konference, kde se měla situace projednat. Všechny státy se snažily vykličkovat, aby uprchlíky nemusely přijmout. Největším zklamáním byla reakce Spojených států a Velké Británie, s jejichž pomocí se nejvíce počítalo. Jejich nechuť otevřít hranice pro více uprchlíků konferenci ukončila. Golda Meirová, pozdější premiérka Izraele, která se konference zúčastnila jako pozorovatelka, na ni vzpomíná takto: „Myslím, že nikdo, kdo to nepocítil na vlastní kůži, nemůže nikdy pochopit tu směsici smutku, hněvu, frustrace a hrůzy, jakou jsem zažila v Evianu.“⁴³ Výsledek konference se samozřejmě hodil do nacistických plánů, které pochopily, že se zahraničí snaží „židovského problému“ zbavit. Nacisté už nemohli tedy počítat s tím, že se Židů zbaví jejich odstraněním na jiná území a museli vymyslet jinou alternativu, kterou však promýšleli již nějakou dobu – „konečné řešení“.⁴⁴

1.1.3. Křišťálová noc, začátek 2. sv. války, ghetta

„Židé jsou za jedno pouze pokud je nutí společné nebezpečí, nebo je k tomu vede vidina společné kořisti. Zmizí-li však oba důvody, nastupují do jejich práva vlastnosti nejhlubšího egoismu, a z věčného národa se obratem ruky stává krvavě se potírající horda krys.“⁴⁵ (Adolf Hitler: *Mein Kampf*)

Mladý Žid na protest proti stávajícím špatným životním podmínkám polských Židů, mezi které patřili i jeho rodiče, spáchal 7. listopadu 1939 atentát na velvyslaneckého radu Ernsta von Ratha, který na následky zemřel. Čin byl prohlášen za zahájení války Židů proti Němcům, načež se rozpoutala násilná akce v noci z 9. na 10. listopadu. Po celém území Německa jednotky SA a obyčejní lidé vypalovali synagogy, rozbíjeli a rabovali židovské obchody a další židovské podniky a objekty. Více jak sto Židů bylo zabito, spousta byla zraněna a 30 000 bylo odvečeno do koncentračních táborů, především mužů mezi 16 a 60 lety. Tuto akci sami nacisté označili jako *Křišťálovou noc*, protože sklem z výloh v ulicích měst se dalo doslova brodit. Britský dopisovatel ve své zprávě popsal počínání extremistů takto: „... vtrhávali do synagog, polévali lavice benzínem a zapalovali je. Bylo vidět, že práce hasičských sborů spočívala v tom stát opodál a odborně dohlížet na to, aby oheň

⁴³ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 84.

⁴⁴ Tamtéž, s. 55-85.

⁴⁵ HITLER, ADOLF. *Mein Kampf*. Praha: Otakar II., 2000, s. 219.

z vnitřku synagog nepřeskočil na okolní budovy... vypalování synagog přihlížely apatické davy.“⁴⁶ Tento pogrom řídil a vyprovokoval Joseph Goebbels (1897-1945, říšský ministr propagandy), akce však měla vypadat jako spontánní z řad obyvatelstva a Hitler se k ní nijak nehlásil, stejně tak také Hermann Göring (1893-1946, předseda říšského sněmu, zástupce Hitlera po většinu války ve válečných záležitostech), Reinhard Heydrich (1904-1942, generál SS a šéf RSHA, hlavní organizátor konečného řešení) i Heinrich Himmler (1900-1945, říšský vedoucí SS, druhý nejmočnější muž Německa, spolu s Heydrichem organizátor konečného řešení, spadal pod něj komplex vyhlazovacích táborů) se zdržovali veřejných komentářů. Považovali tento násilný akt za chybu, jednak kvůli ostatním státům a jednak proto, že byl při pogromu rozkrádán a ničen majetek, který by byl lépe využit v rukou říše. Od křížových výprav byla křišťálová noc nejnásilnějším veřejným projevem antisemitismu v Německu. Německo se k tomu rozhodlo, že za ni zodpovídají Židé a udělilo jim kolektivní pokutu 1 miliardu říšských marek, čímž měli kompenzovat ztráty říše.

Po této akci byly vydávány další zákony postihující Židy. Byli úplně vyloučeni z ekonomického života, nesměli podnikat ani provozovat řemesla. Byl jim zakázán vstup na veřejná místa, děti byly vyloučeny ze škol. Nesměli cestovat hromadnou dopravou, navštěvovat kavárny, koncerty, divadla, kina, nákupní střediska a pláže. Nakupovat mohli jen v určené hodiny a večer měli zákaz vycházení. Dokonce nesměli vlastnit psa. Mohl jim být odebrán řidičský průkaz jen proto, že svou přítomností na komunikaci mohli urážet „německou řidičskou obec“. Také pokračovalo hromadné vyvlastňování židovského movitého i nemovitého majetku, tzv. arizace, která začala již v pol. 30. let. Ta skončila 25. listopadu 1941 prováděcím předpisem k norimberským zákonům, který říkal, že majetek každého Žida, který se odstěhuje (je deportován), připadá státu, protože Židé deportací ztrácejí německé občanství.⁴⁷

Tak začala podle Hitlera „válka proti Židům“, která měla probíhat zároveň s válkou proti mocnostem. 30. ledna 1939 pronesl Hitler legendární řeč, ke které se později rád vracel, protože se v této řeči označuje za proroka událostí, které se později opravdu staly. Jak řekl: „((...)) jestliže by mezinárodní židovští finančníci žijící v Evropě i mimo ni měli znovu uspět a opět uvrhnout národy do světové války, pak to nepovede k bolševizaci země,

⁴⁶ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 90.

⁴⁷ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 29.

a tudíž k vítězství Židů, ale naopak k vyhlazení židovské rasy v celé Evropě.⁴⁸ Hitler věřil tomu, že Židé vyprovokovali 2. sv. válku, své válečné kroky považoval za sebeobranu.

1. září 1939 začala válka. Německo tzv. „bleskovou válkou“ (Blitzkrieg) během šesti týdnů zabralo Polsko. Velká Británie a Francie vyhlásily Německu válku, ale až do r. 1940 nepodnikly žádné kroky (tzv. „válka v sedě“ - Sietzkrieg).⁴⁹ Na začátku října 1939 Polsko jako stát zaniklo a bylo rozděleno mezi Německo a Rusko. Nejzápadnější část Polska byla přímo připojena k Německu a vznikla tak část Povatraví. Ve zbývajících částech Německem okupované části bývalého Polska byl zřízen Generální gouvernement, ten měl kvůli převažujícímu polskému obyvatelstvu svou samosprávu.⁵⁰ Připojením Rakouska a obsazením Čech a Moravy, invazí do Polska, dobytím baltických států, Běloruska, Ukrajiny, Haliče a Krymu byla říše postavena před otázkou, co s novými Židy, které získávala postupně s novým územím. V prvním stadiu byli Židé soustředěni v ghettech ve velkých dobře situovaných (v blízkosti železnice) městech, a to z pokynu Heydricha jednotkám Einsatzgruppen (zřízeny pro invazi na východ, známé svým brutálním chladným jednáním, služba v nich byla dobrovolná) 21. září 1939. V každém ghettu ustanovili tzv. Radu starších, která byla vybírána z vážených Židů, rabínů, lékařů, obchodníků, právníků apod. Tyto rady fungovaly jako samospráva ghett a staraly se především o administrativu. Podřízení nacistům zprostředkovávali styk mezi nimi a ostatními Židy, což byla velmi hrozná úloha. Museli všechny Židy zaregistrovat a zaevidovat jejich majetek. Židé museli od 1. prosince 1939 viditelně nosit šesticípou žlutou Davidovu hvězdu. Do pravomocí rad spadal i výběr Židů, kteří půjdou do transportu do táborů smrti. Odmítnutí úkolů většinou znamenalo smrt. Po válce byli právě tito Židé obviňováni z kolaborace, samozřejmě ale bylo více těch, co se snažili své pozice využít k ulehčení života v ghettu, především vybudovat co nejvíce míst na práci a zachránit tím co nejvíce životů.

Ghetta byla zřizována od r. 1939 a měla sloužit jako přechodná bydliště před deportací do koncentračních táborů, byla součástí plánu konečného řešení. Měla Židy „posbírat“, aby se „nerozutekli“, a neměli šanci na ozbrojený odpor. Také sloužila ke sběru levné pracovní síly. Byla zřizována pouze v Polsku a Rusku, v ostatních okupovaných státech existovaly sběrné tábory, které také představovaly přestupní stanici do koncentračních a vyhlazovacích táborů, např. Terezín v Protektorátu Čechy a Morava,

⁴⁸ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Sloart, s.r.o., 2008, s. 95.

⁴⁹ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 23.

⁵⁰ Tamtéž, s. 22.

který byl víceúčelový a kam byli soustředěni Židé z celé Evropy.⁵¹ Ghetta byla zoufale přeplněná, plná neuvěřitelné bídy, špíny, hladu a strachu. Hygienické podmínky byly otřesné a rychle se šířily nemoci, zvláště tyfus. Největší bylo varšavské ghetto, kde se na dvou kilometrech čtverečních tísnila celá komunita varšavských Židů, kterých bylo kolem 350 000. Cílem nacistů bylo vyhladovět Židy tak, aby vypadali a chovali se jako zvířata a věrohodněji tak utvořili obraz, který o nich šířili, když propagovali, že ghetta založili právě kvůli nebezpečí nákazy. A také aby jich co nejvíce hlady zemřelo. Když Goebbels navštívil lodžské ghetto, zapsal si 2. listopadu 1939 následující: „Projíždíme ghettem. Vysedáme a jdeme si vše prohlédnout zblízka. Nedá se to popsat. Tohle už nejsou lidské bytosti, ale zvířata. Proto před námi neleží úkol humanitární, nýbrž chirurgický. Zde musí být proveden řez, a to radikální. Jinak Evropa jednoho dne zajde na židovskou chorobu.“⁵²

I přes hrozné podmínky se Židům v ghettech dařilo žít kulturním životem. Fungovaly studijní kroužky a veřejné knihovny, tajně se vyučovalo, pořádaly se charitativní akce, zejména pro děti. Konaly se koncerty, semináře, literární večery, diskuse, festivaly, divadelní představení. Básníci a prozaici přednášeli ze svých děl. Nezapomínalo se ani na náboženství. Tajně se pořádaly bohoslužby, četlo se z tóry (základní judaistický náboženský text, ve kterém jsou obsaženy základní příběhy, židovská přikázání a další texty, obsahově se kryje s prvními pěti knihami Mojžíšovými Starého zákona), učil se Talmud (soupis rabínských textů, které jsou v judaismu považovány za směrodatné⁵³), slavil se bar micva (obřad při kterém je židovský chlapec většinou ve věku 13 let začleněn do židovské obce a zavazuje se k dodržování přikázání) a vyučovala se hebrejšтина. Někteří historikové se pozastavují nad otázkou, proč Židé svůj smrtelný osud přijímali jako „ovce jdoucí na porážku“. Nebyla to tak úplně pravda, myšlenka úplného vyhlazení jim připadala nemožná. A bojovat proti takové ozbrojené přesile bylo naprosto zbytečné. Přesto vzniklo několik povstání v ghettech ve Vilnius, Varšavě, Byaľystoku a dalších po celé Evropě, i v koncentračních táborech v Osvětimi, Sobiboru nebo Treblince se zorganizoval odboj. Povstání ve Varšavském ghettu se stalo nejznámějším. Jeho obyvatelům bylo díky blízkosti vyhlazovacích táborů a podmínkám v ghettu naprosto jasné, kam směřují transporty a jaký je čeká osud. Půl roku od léta r. 1942, kdy začali deportace do Osvětimi a Treblinky, zbývalo v ghettu už jen 60 000 lidí. Židovské odbojové organizaci se podařilo do ghetta propašovat menší množství zbraní, přičemž samozřejmě neměli jedinou šanci na

⁵¹ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 30.

⁵² WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 101.

⁵³ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Talmud>

úspěch. Vojáci SS začali dobývat ghetto 18. dubna 1943 a zanedlouho odpor zlomili. Židé však odolávali, dokud SS doslova nesrovnalo ghetto se zemí. Na porážení povstalců Němci potřebovali tisíce vojáků a použili dokonce i těžkou techniku – obrněné transportéry, bombardéry a tanky. Povstalce stříleli na místě, část zajali a dopravili do Osvětimi, pobyt v ghettu tedy přežila jen hrstka jedinců.⁵⁴ Pokud se některým Židům podařilo uprchnout, dali se většinou k partyzánským jednotkám. Ve východní Evropě Židé většinou měli vlastní partyzánské jednotky kvůli otevřenému antisemitismu místních obyvatel. V jižní a západní Evropě, např. ve Francii, Belgii, Holandsku, Itálii, Řecku a Jugoslávii, bylo jednodušší se angažovat, protože tam se antisemitismus tak neprojevoval, přesto mnoho Židů i tak skrývalo svou pravou identitu, proto je židovský odboj po světě znám méně, než si zaslouží. V Německu neexistoval žádný ozbrojený odboj. Židé se bránili v médiích, dokud byli schopní vydávat tisk. Také se účastnili protinacistického podzemního hnutí. V Německu se udál pouze jeden veřejný protest, až r. 1943, kdy měli berlínské ghetto opustit poslední Židé. Jejich nežidovští rodinní příslušníci se postavili na odpor a vynutili si propustit asi 1500 žen a mužů ze smíšených manželství.⁵⁵

Jedním z plánů, jak se Židů zbavit, bylo deportovat je do nějaké kolonie, např. v Africe. Jedním z řešení byla akce Madagaskar, což je východoafrický ostrov, který byl v té době kolonií Francie. Vize byla taková, že Židé by si na ostrově v podstatě vládli sami, měli by svou samosprávu včetně soudů, ekonomiky i kultury, Německo na ně ale mělo dohlížet, bylo by to vlastně jedno velké ostrovní ghetto. Tím chtěli Němci zabránit vzniku židovského státu v Palestině, kde by podle nich Židé zneužívali křesťanských a muslimských hodnot Jeruzaléma. Když však Německo nezvítězilo v r. 1940 nad Velkou Británií, nezískalo námořní kontrolu v Atlantickém oceánu, a tudíž plán selhal a byl nadobro zrušen.⁵⁶

Historikové odhadují, že myšlenka vyhlazení Židů existovala dříve než r. 1941, kdy proběhla konference ve Wannsee, kde tato myšlenka našla dokumentární podobu. Přesvědčivé důkazy však neexistují. První přípravy na konečné řešení však nejspíše vznikly již v letech 1933-1938, jestli ne dříve. Na podzim r. 1939 byl zpuštěn program T4: eutanazie duševně nemocných, ve kterém se zkoušely možnosti hromadných vražd. Tito lidé byli považováni za „méněcenný, nakažlivý prvek v jinak zdravém národním organismu“ Veřejnosti byl projekt utajen, spolupracovali na něm jen nejvyšší nacističtí

⁵⁴ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 32-33.

⁵⁵ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 20.

⁵⁶ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Sloart, s.r.o., 2008, s. 89-121.

velitelé a vybraní lékaři. K usmrcování se používali smrtící injekce (především u dětí) a malé plynové komory. Pozůstalým pak byly rozesílány zprávy s vymyšlenými důvody smrti. V r. 1941 musel být projekt zastaven, protože veřejnost začínala pojmát podezření. Veřejně se na protest postavila také církev. V programu zemřelo asi 90 000 lidí. Později bylo injekcí pro děti používáno dále v omezené míře.⁵⁷

Na jaře 1940 Německo porazilo a obsadilo Dánsko, Norsko, Francii a území Beneluxu. 22. června 1942 napadli Sovětský svaz a obsadili část jeho území. Pod nacistickou nadvládou tedy přibýli další Židé. Říše postupovala v jednotlivých státech odlišně. Zatímco v Polsku a Rusku fungovala ghetta, němečtí a západoevropští Židé žili až do r. 1941 na svobodě, byli však tak tvrdě veřejně pronásledováni, že jejich život neměl, co se podmínek týče, do života v ghettu daleko. Výjimečné postavení mělo Dánsko, i když bylo Německem okupované, formálně zůstalo nezávislým státem. Ve všech okupovaných zemích byly automaticky přijaty stejné protižidovské zákony jako v Německu. Stejná opatření jako v Německu uplatnili fašistické režimy také na Slovensku a v Chorvatsku. Ve všech státech postupně byla vydávána nařízení, podle kterých Židé museli nosit viditelně Davidovu hvězdu a byli nasazeni na nucené manuálně náročné práce nebo veřejné úklidy města, aby „byli vidět“. Jediná Itálie žádné protižidovské zákony nepřijala a Židy nepronásledovala až do r. 1943. Nejhorší situace nastala v Rusku, kde byli Židé postupujícími oddíly SS hromadně likvidováni.⁵⁸

1.1.4. Invaze na východ, wehrmacht, einsatzgruppen

„Židy pobili sekerami, tyčemi, noži a palicemi opatřenými hřebíky. Mužům vyřízli oči nebo jazyk, ženy znásilnili a poté zavraždili, děti naházeli na zem a ušlapali je k smrti. Poté, co Židy surově zbili, postavili je do řady na tržišti a přinutili je zpívat, že to oni „způsobili válku“, další skupinu Židů donutili se svléknout a zpívat, tancovat a provozovat „bláznivé kousky“ za všeobecného potlesku přihlížejících polských venkovanů včetně žen a dětí. Skupině mladých Židů přikázali zvednout obří sochu Lenina (z časů sovětské okupace) a dovléci ji k židovskému hřbitovu, a tam je rychle zmasakrovali. Zbývající Židy, potácející se po krutém bití, nahnali do nedaleké stodoly, kterou polili petrolejem a zapálili, takže všichni uvnitř zaživa uhořeli.“⁵⁹ (z masakru 10. listopadu 1941 ve městě

⁵⁷ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 22, 26.

⁵⁸ Tamtéž, s. 22, 28.

⁵⁹ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 50.

Jedwabné v Polsku, který měli na svědomí polští obyvatelé, Němci jen přihlíželi a dokumentovali, zemřelo kolem 1600 Židů)

Armáda Německa napadla Sovětský svaz 22. června 1941 a během několika měsíců zabrala asi půlku evropské části Ruska. 6. června 1941, ještě před invazí, byl vydán rozkaz zlikvidovat všechny politické komisaře, komunisty a Židy, rozkaz byl prováděn bez prověřování osob, často pouze podle vzhledu nebo podle výpovědi místních obyvatel. „Tehdy stačilo udání nebo poznámka závistivých sousedů, aby při pouhém podezření z toho, že vlastní zbraně nebo skrývají Židy nebo bandity, byli Poláci zastřeleni i s celými rodinami.“ (Bruno Probst, 101. policejní prapor).⁶⁰ Na zabraném území se vyskytovalo v tu dobu dva až tři miliony Židů, které jednotky einsatzgruppen začaly systematicky vyhlazovat. Jednotky byly celkem čtyři, po čase přibyla pátá. Invaze probíhala tak, že němečtí vojáci wehrmachtu válčící s ruskými vojáky postupovali Sovětským svazem a zabírali území (někde osvobozovali, jak si mysleli obyvatelé, zejména na východní Ukrajině, kde hnutí nacionalistů věřilo ve svůj vlastní stát a vojáky nadšeně vítalo⁶¹). Po těchto jednotkách přišli vojáci einsatzgruppen, aby se zbavili všech komunistů, Židů a partyzánů, kteří byli odhaleni. Komunisté byli popravováni okamžitě, Židé byli shromažďováni a postupně po skupinách zabíjeni v hromadných hrobech. Nejprve byli zabíjeni pouze muži, postupně i ženy a od poloviny srpna také děti. Ve velké většině pogromů se násilných akcí účastnili i polské, pobaltské, ukrajinské či běloruské vojenské jednotky a sami obyvatelé. Ti především udávali a hledali Židy a pořizovali jejich soupisy. Ještě v červnu 1941 byl vydán rozkaz, podle kterého „činy, které spáchají příslušníci wehrmachtu a dobrovolných jednotek proti nepřátelským civilním osobám, nepodléhají trestnímu postihu, a to ani v případě, že čin je zároveň vojenským zločinem nebo přestupkem.“⁶² Rozkazy dávaly vojákům možnost zabíjet civilisty bez jakéhokoli důvodu. K hromadnému usmrcování se používaly také plynové vozy, těch měli einsatzgruppen k dispozici asi dvacet.⁶³

Mnoho mužů wehrmachtu mělo k zabíjení odpor. Např. ze vzpomínky Huberta Plocha: „Musel jsem se dívat, jak ukrajinský dobrovolník jednu mladou ženu s dítětem, která se mu vrhla k nohám, srovnal tak, aby hlava dítěte ležela na matčině hlavě, a střelec pak jedním výstřelem zabil oba.“⁶⁴ Našli se samozřejmě i tací, kterým to bylo jedno a

⁶⁰ BROWNING, CHRISTOPHER E. *Obyčejní muži. 101. záložní policejní prapor a „konečné řešení“ v Polsku*. 1.vyd. Praha: Argo, 2002, s. 127.

⁶¹ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 32.

⁶² Tamtéž, s. 46.

⁶³ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 26-27.

⁶⁴ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 48.

bohužel se našlo i dost takových, kteří se na vyhlazování podíleli a ještě s radostí. Dost často vojáci otupěli a postupem času se zabíjení také účastnili. Např. Walter Mattner v dopise své ženě v říjnu 1941 napsal: „Předevčírem jsem byl tedy také u velkého hromadného umírání. U prvních vozů se mi trochu třásla ruka, když jsem střílel, ale člověk si zvykne. U desátého nákladáku jsem už mířil klidně a střílel s jistotou na ženy, děti i kojence. ... Kojenci létali velkým obloukem vzduchem a my jsme je odpráskli ve vzduchu, než stačili dopadnout do jámy nebo do vody.“⁶⁵ Vojáci vzpomínají, jak se ze začátku vraceli zamlklí, o akcích vůbec nemluvili a po nějaké době o vraždách žertovali u stolu...⁶⁶ Mállokterí vojáci proti počínání einsatzgruppen a vrahům z řad obyvatelstva něco podnikli. Počínání většinou pasivně podporovali tím, že einsatzgruppen zásobovali vybavením a zaváděli opatření, která pomohla se zabíjením Židů. Našli se i takoví vojáci, kteří v liniích měli co dělat s bojem a o páchaných zvěrstvech vůbec nevěděli.

Židé byli zděšeni náhlou prudkou nenávisť obyvatel. Lidé, kteří s nimi žili až do té doby v míru, se po příchodu německých vojáků začali chovat šíleně, kolaborovali s Němci, udávali Židy, chytali je, vyháněli je z domů a hnali je na popravu a pak rozkrádali jejich majetek. Židovka Irena Horowitzová vzpomíná na pogromy takto: „Vždyť jsem byla jednou z nich. V žilách mi přece kolovala stejná krev. Chodila jsem s nimi do stejné školy, s Poláky a Ukrajinci. Byli jsme přátelé, žertovali jsme, společně jsme tancovali a zpívali. A najednou jsme pro ně už nebyli lidi. Byli jsme už jen Židé.“⁶⁷ Vojáci brali vyhlazení Židů v jednotlivých vesnicích jako službu obyvatelstvu, které se konečně nemuselo bát dát své antisemitistické názory najevo. Běloruský generálmajor von Bechtolsheim si 10. října 1941 poznamenal: „Když se při razii zjistí, že v některé vesnici je nálada obyvatel vyčkávací a úzkostná, a když se v takové vesnici zlikvidují Židé i jejich bolševický přívěšek, pak lze velice brzy pozorovat, jak si taková vesnice volně vydechne... Zde neexistují kompromisy, zde existuje jen zcela jasné, jednoznačné řešení, a to znamená zejména zde na východě naprosté zničení našich nepřátel. Tito nepřátelé však nejsou lidé v evropském kulturním smyslu slova, ale od mládí ke zločinu vychované a jako zločinci školené bestie. A bestie musí být vyhubeny.“⁶⁸ Reakce obyvatelstva pomáhala Němcům realizovat jejich vlastní plány.

Po „pročesání“ území, masakrech a deportacích Židů do ghatt (kam hodně venkovanů odešlo samo, doufaje, že tam válku přečkají) nastala fáze konečné čistky

⁶⁵ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 57, 84.

⁶⁶ BROWNING, CHRISTOPHER E. *Obyčejní muži. 101. záložní policejní prapor a „konečné řešení“ v Polsku*. 1. vyd. Praha: Argo, 2002, s. 112.

⁶⁷ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 63.

⁶⁸ Tamtéž, s. 31.

východního teď německého prostoru. Již dříve byly pročesávány lesy a hledání skrývajících se Židů a partyzáni. V říjnu 1942 se situace vyhroutil, byl vydán rozkaz o zastřelení, podle kterého měli být všichni Židé, kteří neodešli do ghetta nebo kteří byli objeveni mimo ghetto zastřeleni. „Lov na Židy nebyl krátkou epizodou. Byl dlouhodobou, neúnosnou a nepřetržitou kampaní, při níž „lovci“ stopovali „kořist“ a zabíjeli ji v přímé osobní konfrontaci. Nejednalo se o žádnou přechodnou fázi, nýbrž o trvalou připravenost a záměr zabít i toho posledního Žida, který se objeví.“⁶⁹ Byla to důležitá část holocaustu, při které zemřelo hodně lidí na území Polska.⁷⁰

Christopher E. Browning ve své knize *101. záložní policejní prapor a „konečné řešení“ v Polsku* rozebírá etickou stránku chování členů tohoto praporu, kteří se stali součástí einsatzgruppen a páchali pogromy na Židy, které jsou popsány výše. Tento prapor měl asi 500 členů. Browning uvádí výpovědi, ve kterých vojáci líčí, že ke střelbě nuceni nebyli. Vojáci vypovídali, že ti, kteří se nechtěli poprav účastnit, se drželi v zadu a nikdy se nehlásili dobrovolně, velitelé SS si většinou vybírali ty nejbližší stojící. Ti, kteří se snažili nepříjemným rozkazům vyhnout, byli považováni za slabochy a takové pověsti se i snažili držet. Kdyby totiž otevřeně přiznali, že se jim zabíjení nevinných lidí hnusí, znamenalo by to označit za násilníky ty své kamarády, kteří vraždy vykonávali, a vyjádřit tak své pohrdání k nim. Jak popsal své postavení v pluku Gustav Michaelson: „Ohledně těchto prací se na mě nikdy nikdo neobrátil. Na tyto akce si s sebou důstojníci brali „chlapy“ a v jejich očích jsem žádný „chlap“ nebyl. Také další kamarádi, kteří měli postoj a chování jako já, byli takových akcí ušetřeni.“⁷¹ Našla se ale i hrstka takových, kteří to otevřeně přiznali, bylo jich však opravdu málo. Např. Otto-Julius Schimke byl první, kdo vystoupil z řady, když velitel Trapp před masakrem v Józefówě nabídl mužům možnost, při které se akce zúčastnit nemuseli, pokud nechtěli, a bylo jasné, že by je nečekal žádný postih. Tehdy vystoupilo jen asi 12 mužů, akce pak byla neobyčejně brutální.⁷² Od té doby byl Schimke zařazován k boji proti partyzánům a nikdy k „lovu na Židy“. Někteří vojáci se Židům snažili pomoci, když je našli a měli jistotu, že se o tom nikdo nedozví, pustili je, to byli ovšem ojedinělé případy.

Přitom není znám jediný případ při těchto pogromech, kdy by neuposlechnutí rozkazu znamenalo nějaké vážné potíže nebo dokonce smrt. Jediným postihem byla šikana

⁶⁹ BROWNING, CHRISTOPHER E. *Obyčejní muži. 101. záložní prapor a „konečné řešení“ v Polsku*. 1.vyd. Praha: Argo, 2002, s. 115.

⁷⁰ Tamtéž, s. 107-115.

⁷¹ Tamtéž, s. 113.

⁷² GOLDHAGEN, DANIEL JOHAN. *Hitlerovi ochotní katani. Obyčejní Němci a holokaust*. Praha: NLN, s.r.o, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 215-216.

ze stran ostatních vojáků nebo nelibost vedení a většinou ani to se nestalo. Walter Zimmermann se o tom vyjádřil takto: „Vůbec si nevzpomínám na to, že by byl někdo nucen, aby se dál účastnil poprav, když prohlásil, že už nemůže. Co se akcí skupin a čet týká, tady musím poctivě přiznat, že při těchto menších popravách bylo pro některé kamarády snadnější střílet Židy než pro jiné, takže příslušní velitelé oddílů neměli nikdy potíže, když hledali vhodné střelce.“⁷³ Podobně vypovídal Franz Six, příslušník SS: „Za války se člověk mohl alespoň pokusit být od einsatzgruppen přeložen. Já sám jsem to zkusil a uspěl jsem... Nebyl jsem pro své odmítnutí degradován, ani jsem neměl nějaké nevýhody kromě té, že jsem byl s Heydrichem až do jeho smrti v osobní nevůli. Existovaly jistě případy, kdy s sebou přeložení od einsatzgruppen přinášelo nevýhody. Na jednotlivé případy si však teď nemohu vzpomenout. Pokud vím, v žádném případě kvůli tomu nikoho nezastřelili. Byla tu také možnost nechat se přes Hlavní úřad říšské bezpečnosti přihlásit na frontu nebo uvolnit pro jiný úsek.“⁷⁴

Co tedy vedlo „obyčejné“ muže, kteří doma měli rodiny, děti, aby zabíjeli bezbranné zubožené lidi, mnohdy malé děti? Mnozí ve svých výpovědích uvedli, že jejich chování nemělo nic společného s antisemitismem, že byli prostě vojáci plnící rozkazy v zájmu Německa. Browning tuto skutečnost vysvětluje tak, že když výsledky v 60. letech probíhaly, politická situace byla úplně jiná a oni s ní sympatizovali, znamenalo by to tedy přiznat, že jejich někdejší nacionalismus nebyl tak úplně osobním přesvědčením jako spíš sympatiemi k moci a k představě velkého Německa, tedy že se chovají podle přísloví „kam vítr tam plášt“. Někteří svůj antisemitismus zpola přiznali, když při otázce, jak poznali Židy mezi civilním obyvatelstvem, uváděli, že Židé byli na rozdíl od Poláků „špinaví“. Židé, které zavraždili, pro ně představovali masu. Mnohem lépe si pamatovali případy, kdy museli zlikvidovat ty Židy, které osobně znali a se kterými se stýkali delší dobu, tj. ty, co pracovali v jejich blízkosti nebo se jim starali o domácnost, vařili jim apod. Ve většině případů nebyli schopni popravu sami provést a museli povolát někoho jiného, někteří se je i snažili zachránit.

Browning promýšlí různé příčiny tohoto jednání. Muži, kteří nikdy dříve nikoho nezabili, najednou bez váhání stříleli tisíce lidí. Jako jednu z příčin zvažuje fanatický antisemitismus, kteří se muži při výsledku tak snažili vyvrátit. Avšak agitace na právě tyto muže nebyla nijak velká, propagace nešla dál, než v ostatních částech Evropy, a tito muži nebyli nijak více rasově motivováni. „Ve všech indoktrinačních materiálech pořádkové

⁷³ BROWNING, CHRISTOPHER E. *Obyčejní muži. 101. záložní prapor a „konečné řešení“ v Polsku*. 1.vyd. Praha: Argo, 2002, s. 112.

⁷⁴ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 72.

policie neexistuje paralelní soubor směrnic věnovaný přípravě policistů k zabíjení neozbrojených židovských žen a dětí.“⁷⁵ Dalším možným faktorem mohl být fakt, že část mužů jednotky byla vybrána z řad NSDAP, což by naznačovalo, že byli vybráni schválně pro takové pozdější úkoly. Muži ale byli odvedeni dlouho předtím, než se předvíдалo konečné řešení, a k tomu netvořili zrovna reprezentativní vzorek vhodný k zabíjení, většinou byli středního věku a pocházeli z dělnického prostředí a nic nenasvědčovalo tomu, že by pro tyto úkoly měli nějak zvlášť vhodné schopnosti. Velmi často se vojáci odvolávali na to, že jen plnili rozkazy, které se přece plnit musely, ale jak je již uvedeno výše, za nesplnění rozkazu nebyl žádný postih.

Podle Zygmunta Baumana jsou příčiny jednání mužů společenského charakteru. Tvrdí, že lidé upadají do rolí, které od nich společnost žádá, a obdivuje jedince, kteří se tomuto dokážou vzepřít. Browning s ním v podstatě souhlasí a domněnku potvrzuje známým Zimbardovým experimentem, kdy byl testovací vzorek lidí rozdělen na dvě skupiny – vězně a dozorce. Dozorci měli po směnách hlídat početnější skupinu vězňů. Fyzické tresty byly zakázány. Během šesti dnů brutalita dozorců velmi rychle stoupla, své vězně ponižovali. Dozorci se dali podle chování rozdělit na tři skupiny: První skupina měla potěšení z trestání vězňů a vymýšlela stále krutější způsoby. Druhá skupina byla „přísná, ale spravedlivá“ a dodržovala hru. Třetí skupina, velmi malá ani ne 23%, vězně netrestali a snažili se jim aspoň maličko pomáhat. Toto rozdělení srovnává Browning s vojáky 101. praporu, kde bylo spektrum asi stejné: Jádrem skupiny provádělo úkoly s radostí, větší skupina některé úkoly provedla, ale ne, pokud nemusela, nikdy se nehlásila dobrovolně a držela se dál, a nejmenší skupina, necelých 20%, se zabíjení vyhnuli nebo ho úplně odmítli. Browning také poukazuje na podřízení se skupině, kdy nestřílet by jednak znamenalo dát najevo těm, co střílí, že jejich chování je nemorální a oni mají lepší charakter, a jednak by to znamenalo, že tu hroznou práci by nechali jen na ostatních. Také riskovali izolaci od ostatních, což v nepřátelské zemi, ve válce, kdy jsou lidé na sobě velmi závislí, byla velmi nepříjemná vyhlídka. Takto mohla tehdy fungovat psychologie právě těchto skupin. Čímž však Browning nechce zločince nijak obhajovat, pouze se snaží proniknout k samé podstatě (ne)lidského jednání.⁷⁶

⁷⁵ BROWNING, CHRISTOPHER E. *Obyčejní muži. 101. záložní policejní prapor a „konečné řešení“ v Polsku*. 1.vyd. Praha: Argo, 2002, s. 155.

⁷⁶ Tamtéž, s. 107-160.

1.1.5. „Konečné řešení“, koncentrační a vyhlazovací tábory

Tak jako každá hodina v táboře přinášela naprosto neočekávané události, mohl mít každý čin, každý krok, každé věžňovo rozhodnutí katastrofální následky. Co bylo například platné, když jste byli v dobré tělesné formě, když vás houfec „čísel“, která esesáci hnali do baráku, ušlapal k smrti, nebo když vás u vchodu ubili kvůli špatně zapnuté blůze. Tábor od nás vyžadoval neustále improvizovat, opírat se spíše o pocity a intuici než o rozumem odhadnuté premisy. Navíc vyžadoval neustálou bdělost, aby vás nemohlo pokud možno nic překvapit. Také vyžadoval etickou úroveň, abyste při vši snaze udělat z vás zvířata neztratili to, co dělá člověka člověkem.“⁷⁷ (Polka Jadwiga Apostolová-Staniszevská, přežila Osvětim)

Hitlerův rozkaz ze září 1941 nařizoval zlikvidovat všechny Židy říše a neomezoval se již jen na zabraná území. O měsíc později byl v Německu vydán zákon zakazující další židovskou emigraci a vzhledem k tomu, že se Německo mělo zbavit Židů, bylo jasné, kam by tak v budoucnu měli jít. Díky brutalitě poprav na východě skupin einsatzgruppen, které si začaly vybírat daň na psychickém stavu vojáků, dostaly skupiny plynové vozy. Tak vznikl také první vyhlazovací tábor 8. prosince 1941 v Chmelnu, kde se tyto vozy používaly. Ale potřeby řešit konečnou otázku likvidací se pořád zvyšovaly. Co si počít se situací mělo být vyřešeno na konferenci ve Wannsee 20. ledna 1942.

Konferenci organizoval Reinhard Heydrich, který měl mít i odpovědnost za provedení konečného řešení spolu s Heinrichem Himmlerem. „Podle Heydrichových slov měla být Evropa v rámci „konečného řešení“ „pročesána od východu na západ“. Přičemž přednostní pozornost měla být věnována zemím tvořícím říši (Německu, Rakousku, Čechám a Moravě)“⁷⁸ Jedinou zemí, kde podle Heydricha již nebyli žádní Židé, bylo Estonsko. Počítal, že se bude třeba zbavit asi 11 milionů Židů. Do této sumy však byli zahrnuti i Židé Sovětského svazu a Británie, tedy žijící na územích, která se nakonec nepovedlo dobýt. Fyzická likvidace Židů byla na konferenci zastírána různými eufemismy, jako např. slovem „evakuace“, přitom bylo naprosto jasné, že se jedná o plán genocidy. Pro nacisty to byla otázka hygieny národa, jak řekl Himmler 24. dubna 1943: „Konečné řešení

⁷⁷ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 218.

⁷⁸ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 134.

je z určitých aspektů jen technický problém, něco jako odvšivení, když je nebezpečí tyfu. Ničit vši nevyžaduje světový názor. Je to otázka čistoty. Brzy nebudeme mít vši.“⁷⁹

Plánem bylo poslat Židy na východ do sběrných táborů, kde se provede selekce: Ti praceschopní půjdou pracovat pro říši a zbytek zahyne. Bylo naprosto jasné, že většina lidí praceschopných nebude a že ti, co pracovat budou, zahynou pomalou smrtí. Začít se mělo na území Generálního gouvernementu a v německo-jazyčném prostoru, pak měli následovat Židé ze zbytku Evropy a nakonec měli zahynout míšenci prvního stupně. Zpráva z konference ve Wannsee byla prvním textem, kde byl odhalen osud Židů.

Po táboře Chmelno vznikl v březnu 1942 ve východním Polsku první vyhlazovací tábor se stálými plynovými komorami Belzec. Osvětim II - Březinka sice již fungoval, ale plynové komory byly spuštěny do chodu až za dva měsíce poté. Později byly postaveny další tábory. Kapacitně však stále nestačily a byly zřízeny další komory, např. v Treblince, v Majdanku a na konci války v květnu 1945 v Sobiboru. Organizací akce bylo pověřeno jedno oddělení při RSHA, tzv. „židovské“, vedené Adolfem Eichmannem (1906-1962, RSHA oddělení IV-B-4 = gestapo - potírání náboženských sekt - Židé). Sestavovalo program deportace Židů do táborů, kdy, kolik a kam pojedou, a následně zabíralo jejich majetek. Transporty nejprve směřovaly do přeplněných polských ghatt, první transport byl vypraven v říjnu 1941 z Velkoněmecké říše. Na přelomu let 1941 a 1942 mířily už přímo do pracovních a mnohem více do vyhlazovacích táborů.

Cestovní podmínky byly otřesné. Lidé byli namačkáni v dobytčích vagonech po sto až sto padesáti, nevytopených, bez jídla a bez vody, jen s vědrem v koutě. Hodně jich po cestě zemřelo zimou, žízni nebo udušením. Často byli stříleni, většinou proto, aby je vojáci SS umlčeli. Polští Židé většinou věděli, kam je vezou, Židé ze západu naopak doufali, že jedou „jen“ někam pracovat. Po příjezdu do vyhlazovacích táborů byly prováděny selekce. Vybráni byli jen silní muži a ženy na práci, zbytek byl zabit. V táborech panovaly otřesné životní podmínky, lidé nedostávali skoro žádné jídlo, jen tak, aby přeživali. Měli jen velmi lehké vězeňské mundúry, často neměli boty a v ubikacích se netopilo. Spali na dřevěných pryčnách namačkání jeden přes druhého. Nejhorší byly hygienické podmínky, nedostatek mycích prostředků a léků, zato dostatek vši a blech vedl k šíření nemocí, především tyfu.

O konečném řešení mluvil Himmler jako o „hygienickém opatření“: „Vyhubili jsme bakterii, protože se jí nechceme nakazit a na následky nemoci pak zemřít... Kdekoli se

⁷⁹ BESANÇON, ALAIN. *Nemoc století. Komunismus, nacismus a holocaust*. 1. vyd. Praha: Themis, 2000. 96 s.

objeví, vypálíme ji.“⁸⁰ Himmler o vyhlazení mluvil veřejně. Bral to jako posvátný úkol za stvořením nové krásné blondaté modrooké rasy atletických postav. Když se na konci r. 1944 schylovalo ke konci války a pro Německo vypadala situace špatně, chtěl zastavit vraždění Židů a pomocí jejich životů vyjednávat se spojenci, Hitler byl však nekompromisní a tak genocida zastavena nebyla. Ve své poslední vůli Hitler genocidu obhajuje jako nutnou sebeobranu proti válce, kterou rozpoutali Židé, on že vždy chtěl mír.⁸¹

1.1.5.1. Koncentrační tábory

První koncentrační tábor Dachau vznikl v r. 1933 na území Německa a měl sloužit pro politické oponenty, měl převychovávat asociály a protistátní živly. V táboře panovala těžká šikana, bití, ponižování, málo životního prostoru, hlad a zima. Situace se drasticky zhoršila, když v r. 1939 propukly epidemie. Přibývalo lidí a přibývalo i táborů. Po spuštění konečného řešení na přelomu let 1941 až 1942 se z táborů stala místa největšího utrpení, táborů různé velikosti bylo více než 15 000. Lidé pracovali převážně ve zbrojním průmyslu, v kamenolomech nebo hloubili podzemní tunely. Tábory také plnily vyhlazovací funkci, ne však primárně. Úmrtnost v nich byla velmi velká, ať už hladem, nemocí, zimou, prací nebo popravou. Lidé umírali většinou během několika měsíců, výjimečně přežili několik let. Nemocní a slabí vězni byli likvidováni smrtící injekcí nebo posíláni do plynových komor. Hodně jich zemřelo při medicínských pokusech. Nebylo v plánu, aby se z táborů někdo vrátil živý. Některé tábory byly určeny speciálně pro určité skupiny lidí, např. tábor v Ravensbrücku byl výhradně ženský, ale byly tam posílány i děti.

Jedním z takových pracovně likvidačních táborů byl Mauthausen. Není zařazován mezi likvidační tábory, protože se tu neprováděla při příjezdu selekce, usmrcování plynem se tu ale provádělo. Tábor byl určen pro „nežádoucí“ vězně, kteří neměli přežít a měli být zabiti prací. Nejvíce tam bylo Poláků a sovětských válečných zajatců. Němci se tam k lidem chovali ještě brutálněji než v jiných koncentračních táborech, svévolně je zabíjeli všemožnými metodami jen pro potěšení. Tábor se stal pověstný pro těžkou práci v kamenolomu, především pro schody smrti, do kterých vězni každý den museli nosit velké kameny, kdo spadl, byl zabit. V táboře panoval strašlivý hladomor, především na

⁸⁰ WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 145.

⁸¹ Tamtéž, s. 119-148.

EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 36-37.

konci války, kdy byl tábor přeplněn, protože do něj evakuovali vězně z Osvětimi a jiných koncentračních táborů a přijely sem i transporty maďarských Židů.⁸²

1.1.5.2. Vyhlašovací tábory

Na rozdíl od koncentračních táborů, kde byli shromažďováni vězni různých národností, byly vyhlašovací tábory určeny převážně pro „rasově méněcenné“, tedy Židy a Romy. Pokud v táborech lidé bydleli, tak většinou proto, že plynové komory nestíhaly a oni pouze čekali. Stálé obyvatelstvo tvořil pouze „personál“, tedy lidé, které si velitelé tábora vybrali za své pomocníky, aby spravovali tábor a starali se o jeho chod. O tyto místa byl velký zájem, protože tady byla mnohem větší naděje na přežití, dobrou pozici měli např. kuchaři a různí řemeslníci, především instalatéri. Správu táborů vojáci SS nechávali na vybraných vězňích, mezi nimiž byli dobří lidé i ti špatní, kterým zachutnala moc nad ostatními a stali se sadistickými. Jak na Osvětim vzpomíná Heinz Herrmann, který přežil díky spoustě náhod a tomu, že se v Terezíně naučil právě instalatérství, ve své knize *Můj boj proti konečnému řešení*: „Vnitřní správu tábora vykonávali vězni. Ale i zde vládla přísná hierarchie. Esesáci si za pomoci důvěrníků z řad vězňů vybírali své pomocníky. Bohužel se právě mezi těmito pomocníky nacházelo mnoho vězňů – funkcionářů, kteří byli ochotni vykonávat za esesáky špinavou práci. I ti měli podíl na tom, že počet úmrtí v táboře dosahoval astronomických výšek. Probudit v člověku vrozený sadistický pud není věru těžké!“⁸³ Nejhorší pozici měli příslušníci sonderkomanda, byla to vybraná skupina silných mužů, kteří pomáhali s chodem plynových komor, tyto muži pomáhali hnát lidi do komor a následně je spalovali. Po několika měsících je nacisti „střídali“ – zabili je a vybrali místo nich nové vězně, jednak kvůli utajení a jednak proto, že málokdo takovou „práci“ psychicky dlouhodobě zvládal.

Jedním z takových táborů byla Treblinka, která svou činnost započala v létě r. 1942. Co do velikosti a počtu mrtvých po Osvětimi druhý největší vyhlašovací tábor, co se však týče frekvence vražd, tak nejstrašnější. V táboře se nacházelo pouze pár ubikací pro několik stovek vězňů, kteří obsluhovali plynové komory a třídili věci po zemřelých. Při příjezdu šli lidé rovnou do plynových komor a selekce se neprováděla. Zemřela zde většina Židů z Generálního gouvernementu při operaci Reinhard (velmi pravděpodobně pojmenované po Heydrichovi). Z počátečních tří plynových komor byl počet rozšířen na

⁸² EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 20, 42-50.

⁸³ HERRMAN, HEINZ. *Můj boj proti konečnému řešení. Z Opavy do Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele*. 1. Vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008. 132 s.

třináct. Během asi roku jejího fungování zde zahynulo asi 870 000 lidí, tábor byl zrušen s ukončením operace.

Za symbol holocaustu je považován tábor v Osvětimi. Byl to komplex několika táborů – koncentračního, pracovního a vyhlazovacího. Vyhlazovací tábor Osvětim II – Březinka, který byl jak vyhlazovacím tak částečně i koncentračním táborem, se stal nejznámějším a často se o něm mluví jako o „pekle na zemi“. Známa je i otázka: „Kde byl v Osvětimi Bůh? A kde byl člověk?“ Jednotlivé táborové sekce byly odděleny ostnatými dráty pod elektrickým proudem. Vězni, jichž bylo mezi 130 až 150 tisíci, denně viděli selekce a vraždění. Selekční rampa, dlouhá několik kilometrů, se stala pověstnou. Většina příchozích hned zahynula, jen hrstka byla vybrána pro práci nebo pro Mengeleho pokusy. Joseph Mengele (1911-1979, přezdívaný „anděl smrti“, zkoušel sadistické experimenty na lidech, hlavně na trpaslících a dvojčatech⁸⁴) často sám selekce prováděl. Po každém transportu se z komínů plynových komor valil dým, který vězni nejen viděli, ale hlavně cítili, pach spáleného lidského masa byl pořád všudypřítomný. Transporty přijížděly nepřetržitě. Jako všude jinde ve vyhlazovacích táborech, bylo lidem před vstupem dovnitř namluveno, že se jdou z hygienických důvodů vykoupat a odvěšvit, za tímto účelem jim byly oholeny vlasy. Byli nabádáni, aby si pamatovali čísla věšáků, aby pak snadno našli svoje věci. I přes všechno maskování vstupovali Židé do komor s podezřením, proto byli poháněni proudy ledové vody a obušky. Poté co se svlékli, byli nahnáni do komor a uzamčeni. Otvory pak byly vhozeny plechovky se smrtícím práškem cyklonem B, který se v teple po smísení s vlhkem přeměnil v jedovatý plyn, nebo byl plyn pouštěn trubkami. Trvalo asi 15 minut, než se lidé udusili, dalších patnáct minut se komory odvětrávaly. Pak sonderkommando komoru otevřelo, vylámalo lidem zlaté zuby a spálilo je v pecích nebo na obrovských roštích, ze začátku lidi pohřbívali v hromadných hrobech. Šlomo Dragon, polský Žid, který byl členem sonderkommanda, na plynové komory vzpomíná takto: „Viděli jsme jen mrtvé, když otevřeli dveře, jen mrtvé. Prostor vzadu byl prázdný, všechna těla ležela vepředu u dveří, protože se asi všichni snažili dostat ke dveřím. A tak tam leželi jeden na druhém, jeden se zhroutil mrtvý a další padl na něj. Leželi na hromadě přede dveřmi, proto bylo tak těžké vytahat mrtvolu ven. U mrtvol se činilo hodně lidí, neboť existovala dělba práce. Byli takoví, kdo pracovali u pecí, potom jiní, kteří vynášeli těla z pecí. Potom byla v krematoriu místnost, kde se mrtvolu svlékaly. Pak se táhly po podlaze do této místnosti, tam k nim přišli dva až tři a ostříhali jim vlasy nebo vytáhli zlaté zuby.

⁸⁴ BARTEL, JUDITH SANDEEN. *Holocaust. Ztracená slova*. Praha: MAYDAY, 2006, s. 28.

... Ale většina lidí pracovala tam, kde byla těla vytahována z plynových komor a tahala je pak po podlaze do téhle místnosti.“⁸⁵

Odhady v počtu obětí v Osvětimi se liší. Některé však stoupají až na 1,6 mil. mrtvých. Většinou je ale odhadováno, že v Osvětimi zahynulo asi 1,2 mil. lidí. Tábor fungoval až do osvobození v lednu 1945, tehdy byl ale poloprázdný, nacisté v něm nechali pouze děti a nemocné, zbytek v listopadu 1945 evakovali. Snažili se co nejvíce zahladit stopy, tak se snažili z tábora dostat co nejvíce vězňů a zničili plynové komory.⁸⁶

1.1.6. Pochody smrti, osvobození, konec války

„Čtvrtou noc jsem utekl. Pochodovali jsme nějakou vesnicí, byla tmavá noc, to mi při útěku pomohlo. Vlastně jsem ani nechtěl utéci, neviděl jsem šanci, že bych se někde skryl, bál jsem se, že když mě někdo najde, tak mě udá. Ale než umřu, chtěl jsem ještě něco sníst. Na pochodu se totiž žádná strava nevydávala. Tu a tam bylo v zemi napolo shnilé zelí nebo tuřín a tak podobně. Ty jsme jedli syrové.“⁸⁷ (Arno Lustiger, polský Žid)

„V den osvobození přišel do tábora ruský důstojník a řekl nám, že jsme svobodní a můžeme jít domů. Ale já jsem myslela na to, že moje matka se nevrátí, tušila jsem, že moje sestra je mrtvá, nevěděla jsem, co se stalo s mým otcem a mým bratrem a kam se mám vrátit. Co to bylo za svobodu?“⁸⁸ (Renée Firestoneová, přežila Osvětim)

Už během r. 1943 začali nacisté se zahlazováním stop obrovské genocidy, exhumovali hromadné hroby na východě a mrtvá těla pálili, vyhlazovací tábory byly s koncem operace Reinhard, když už na východě nebyli skoro žádní Židé, srovnány se zemí. V chodu pak zůstaly koncentrační tábory v Majdanku a v Osvětimi, tam provoz komor fungoval nejdéle až do konce r. 1944, kdy je nacisté vyhodili do vzduchu.

Už v létě r. 1944, když se východní fronta blížila k německému území, byly zorganizovány první pochody smrti, statisíce lidí šly statisíce kilometrů do německého vnitrozemí, většinou úplně bez jídla. Většina lidí zemřela vysílením a hladem, ty, kteří byli slabí a nemohli jít dál, střílely. Vězni se snažili nejít na konci řady, protože jakmile se někdo opozdil, byl zastřelen. Mrtví byli ponecháváni podél cesty.

⁸⁵ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 232.

⁸⁶ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 38-45.

⁸⁷ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 361.

⁸⁸ Tamtéž, s. 360.

V posledních týdnech války na jaře 1945 evakuovali nacisté tábory na západě Německa, když se blížila západní fronta, v té době tam bylo asi 700 000 vězňů, poslali je v dalších pochodech smrti z koncentračních táborů Buchenwaldu, Sachsenhausenu, Dachau a Flossenbürgu. Nacisté záměrně nezásobovali kolony vězňů ani koncentrační tábory, aby co nejvíce lidí zemřelo hladu. Přesuny se uskutečňovaly i po železnici, dobytčí vagóny plné lidí jezdily sem a tam Evropou a většinou byly odstaveny a uzamčené byly ponechány osudu, aby v nich lidé umřeli. Někteří vězni směřovali i do koncentračního tábora v Terezíně na severu Čech (více v kap. 2.2 Terezín). Česká Židovka Reska Weissová na pochod vzpomíná takto: „Opravdu jsme nebyli lidmi v tradičním slova smyslu. Nebyli jsme zvířaty, ale tlejícími mrtvolami, které se pohybují po dvou nohách dál. ... Ale mrtví nás nezajímali. Pořád jsme ještě chtěli přežít.⁸⁹ „Zdá se, že lidský život nezná hranic, nebo jsou možná ti, kdo přežili, věčným potvrzením zázraku. ... Ovládla mě silná vůle, touha žít a nevysvětlitelné přesvědčení, že mám právo na život.“⁹⁰

Když sovětské armády na začátku r. 1945 osvobozovaly země pod nacistickou nadvládou z východu, nacházely prázdné a zbourané tábory, oproti tomu vojska spojenců, postupující ze západu, osvobozovaly v dubnu a květnu 1945 tábory jen z části vyklizené. Naskytl se jim hrozný obraz, obrovské plochy táborů byly posety mrtvými těly a mezi nimi se bez povšimnutí pochybovali přeživší vězni, neteční a vyhladovělí na pokraji smrti, většinou nemocní tyfem nebo tuberkulózou. Smutná skutečnost je, že většina vězňů po odchodu nacistů ještě do osvobození zemřela hladu a velká část i po osvobození. Jak ve své zprávě z 9. dubna 1945 po osvobození koncentračního tábora Belsen napsal americký major Stewart: „Najednou mi vítr vmetl do tváře strašný zápach. Nechápal jsem, odkud pochází, i když jsem si začínal uvědomovat, že všude okolo leží mrtvá těla a nikdo si jich nevšímá. Když jsme pokročili dále, uviděli jsme hromadu asi 20 těl bez šatů – muži, ženy i děti – všechna byla naházená na hromadu. Živí vězni u nich posedávali nebo okolo procházeli úplně bez povšimnutí. (...) Všichni byli neskutečně bledí a vychrtlí. Většina mrtvých zřejmě zahynula hladem. Jejich paže byly silné asi jako moje zápěstí a vypadaly opravdu jako kostry potažené kůží. Mrtvá těla byla v různých stádiích rozkladu. Živí okolo nich procházeli, jako by tu ani nebyla.“⁹¹

Odhaduje se, že v koncentračních táborech zemřelo asi 10 miliónů lidí, z čehož asi 6 miliónů bylo Židů. Za všemi těmi velkými čísly stojí jednotlivé promarněné životy, lidé, kteří měli rodiny, sny, budoucnost.

⁸⁹ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 341.

⁹⁰ Tamtéž, s. 351.

⁹¹ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 60.

Reinhard Heydrich zemřel 4. června 1942 při atentátu spáchaném československými parašutisty sloužícími ve Velké Británii. Adolf Hitler ve svém bunkru v Berlíně spáchal 30. dubna 1945 sebevraždu společně se svou ženou Evou Braunovou. Stejně tak Joseph Goebbels s manželkou a šesti dětmi den poté. Heinrich Himmler upadl do britského zajetí a po odhalení totožnosti spáchal 23. května 1945 sebevraždu. Hermann Göring byl souzen při norimberském procesu a po rozsudku smrti spáchal 15. října 1946 sebevraždu. Adolfu Eichmannovi se po válce podařilo uprchnout do Argentiny, byl však vypátrán, převezen do Izraele, souzen a 1. června 1962 popraven, byl to jediný rozsudek smrti v dějinách Izraele. Josef Mengele uprchl do Brazílie, kde umřel 1979 na infarkt. V poválečných soudních procesech, nejznámějšími se staly osvětimský a norimberský, bylo odsouzeno několik tisíc zločinců, hodně jich však před spravedlností uteklo a skrývalo se až do konce života.⁹²

1.1.7. Vznik státu Izrael

Přeživší evropští Židé po válce ztratili většinou celé rodiny a domovy a neměli kam jít, byly založeny tábory, ve kterých se zotavovali. Většina se jich ale nechtěla vrátit do své původní země z obav z dalších projevů antisemitismu, vrátit se mezi lidi, kteří dovolili genocidu, bylo pro většinu z nich nemyslitelné. Báli se oprávněně, mnozí z nich byli pronásledováni i poté, co se vrátili „domů“ a často se setkávali s tím, že jim úřady nechtěly vydat jejich majetek. Po pogromu 4. července 1946 v Kielcích v Polsku zesílila myšlenka na emigraci a na vlastní stát, který by je mohl ochránit před další genocidou. Židé z Polska hromadně odešli. Spojenci ale nebyli emigracím přístupni a chtěli, aby Židé zůstali v Evropě. Přesto jich dost emigrovalo do USA, Kanady, Velké Británie a jejích území. Nejvíce se však stále upínali na možnost odejít do Palestiny, kterou jakožto nový stát prosazovalo OSN. I přes ozbrojený konflikt, který vyprovokovalo místní arabské obyvatelstvo, se nakonec podařilo vytvořit v květnu 1948 nezávislý stát Izrael, kam se velká část evropských Židů uchýlila.⁹³

⁹² EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 58-60.

⁹³ Tamtéž, s. 62-63.

1.2. Děti, malé velké oběti holocaustu

„Sehnali nás, děti, dohromady, že nás zastřelí. Některé se pokoušely utéci. Ty však zastřelili na místě.“⁹⁴ (Vzpomínka Rózy Goldensteinové na střelení do hromadných hrobů, když byla ještě dítě a zázrakem přežila)

Děti prožívaly válku stejně jako jejich rodiče, postihly je protižidovské zákony, byly nahnány do ghatt, zabíjeny, deportovány do koncentračních a vyhlazovacích táborů a tam vražděny, vybírány na pokusy. Perzekuovaných dětí přežilo úplné minimum.

V ghettech děti měly velmi tvrdý život. Často se stávalo, že jim rodiče zemřeli nebo byli zavražděni a děti zůstávaly bez pomoci na ulici odkázány na ostatní obyvatele ghatta, kteří ale sami umírali hladu. Mnoho dětí přímo na ulici také zemřelo. Nejhorší situace byla v největších ghettech ve Varšavě a v Lodži. Úmrtnost dětí zhruba odpovídala úmrtnosti dospělých. Děti umíraly hladu, onemocněním plic, nemocí zažívacího ústrojí, otravou jídlem, podvýživou, úplavicí, tuberkulózou apod. Více než třetina dětí se narodila předčasně. V lodžském ghettu fungovala sociální pomoc, nacházeli se tam sirotčince, dětské tábory a sanatoria i dětská nemocnice, prostředků však bylo málo, aby pomohly všem dětem. Díky minimálnímu přidělovému systému bylo skoro nemožné sehnat nějaké jídlo navíc, praceschopní dostávali více jídla a snažili se potravinové lístky měnit za jídlo pro děti, velení to ale zakázalo, potřebovalo, aby jedli pracující, ti proto začali dostávat jídlo přímo v práci a nesměli ho odnášet. Rumkowski vyvinul všechno své úsilí, aby ghetto proměnil v pracovní tábor, aby v něm bylo co nejvíce práce pro co nejvíce lidí, aby mohly pracovat i všechny děti starší deseti let.

Varšavské nemocnice a sirotčince na tom byly s prostředky ještě hůře než v Lodži. Děti zde nesměly mít školy, které však byly později v říjnu 1941 povoleny, zde děti dostávaly alespoň snídani. Nakonec ale v ghettu už nefungovalo nic a děti byly ponechány samy sobě. Byly zapojeny do černého obchodu mezi ghettem a zbytkem Varšavy. I někteří rodiče pouštěli děti do města pro jídlo, které jim lidé občas dali. Správce ghatta Cerniakow se snažil pro děti zařídit co nejvíce výhod, pro děti bez domova chtěl opravit rozbořené domy, což se mu ale nepovedlo. Menší děti nevěděly, jaké to je, žít mimo ghetto a jeho zákony pro ně byly směrodatné. Občas se seskupovaly gangy náctiletých, které se staraly

⁹⁴ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 80.

samy o sebe a žily si vlastním životem. Starší děti musely rychle dospět, neboť se staraly o mladší a musely pašovat jídlo a pracovat, aby přežily.⁹⁵

Děti byly deportovány nejčastěji se svými rodinami, někdy ale byly vypravovány samostatné transporty pouze dětí. Ve většině případů mířily z rampy přímo do plynové komory. Táboře přežilo velmi málo dětí. Německý Žid Werner Galnik, tehdy asi dvanáctiletý, který byl deportován nejprve do lotyšského ghetta a poté do koncentračního tábora Stutthof, vzpomíná na podmínky v táboře takto: „Byli jsme samá veš a spousta lidí z toho onemocněla tyfem a většina umřela, bylo tam tolik nemocných a mrtvých, že už se o ně ani nikdo nestaral. Nemocní dostávali jen poloviční přiděly, aby dřív umřeli. Kolem leželo tolik mrtvol, že už o ně nikdo nedbal. Pozdě večer jsme se museli umýt studenou sprchou. Tam jsme taky museli namočit šaty do dezinfekce, ještě mokré je zase obléct a jít do práce. Z toho taky moc lidí onemocnělo“⁹⁶ Starší děti, které byly vybrány jako silné, musely velmi rychle dospět, protože musely tvrdě pracovat a snášet podmínky tábora. Litevka Máša Rolnikasová, které bylo 17 let, se dostala z ghetta ve Vilnu stejně jako Werner Galnik do koncentračního tábora ve Stutthofu. Jen zázrakem přežila několik selekcí, kde vždy ty nejslabší zabíjeli, a i přesto že byla nemocná, byla vybrána ke sonderkommandu, měla vytrhávat mrtvým lidem zlaté zuby. Nedokázala to, odmítla a byla surově zbита. Na smrt v táboře vzpomíná ve svém deníku: „V našem baráku umírá denně čtyřicet až šedesát žen. U dveří jsou navršena tuhá, namodralá těla. Přijíždí kára, do níž jsou zapraženi nějací vězňové, dva popadli vyschlá a zmrzlá těla, rozhoupali je a hodili na hromadu nahých těl. Krematorium pracuje ve dne v noci. U krematoria se kupí haldy těl. Každý den umírá v táboře skoro tisíc lidí.“⁹⁷

Při obsazování Ruska se směli děti zabíjet od srpna 1941. Mnozí vojáci s tím však měli velké problémy. V srpnu r. 1941 při pogromu v městečku Bílá Cerkva vraždily jednotky SS Židy, muže a ženy. Děti byly zavřeny v budově bez jídla a vody a nikdo se o ně nestaral. Až za týden byla první vlna dětí odvezena k likvidaci. Dětský pláč se nesl daleko do okolí a nedal mužům spát. Vojáci wehrmachtu se snažili situaci řešit a děti zachránit. Dům otevřel katolický farář sloužící u jednotky, který později ve zprávě napsal: „Ve dvou místnostech jsme našli asi 90 dětí ve věku od několika měsíců do 5, 6 či 7 let. ... Obě místnosti, kde byly děti umístěny, byly plné špíny. Děti seděly nebo ležely na zemi znečištěné jejich výkaly. Mnoha jen zpola oblečeným dětem seděly mouchy na nohou a na

⁹⁵ HILBERG, RAUL. *Pachatelé, oběti, diváci. Židovská katastrofa 1933-1945*. 1. vyd. Praha: Argo, 2002, s. 132-140.

⁹⁶ HOLLIDAYOVÁ LAUREL. *Holocaust a válka očima dětí. (Utajované deníky)*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, 1997, s. 62.

⁹⁷ Tamtéž, s. 179.

podbřišku. Některé větší děti (2, 3, 4 roky) oškrabávaly ze stěn omítku a jedly ji. Vzduch odporně páchl a malé děti, hlavně ty, které byly staré jen pár měsíců, bez ustání plakaly a sténaly.⁹⁸ Jeden z důstojníků se snažil děti zachránit, však marně, kariérista Reichenau, polní maršál, věc bral jako akci, která se musí dokončit, a výslovně rozkázal židovské děti popravit.⁹⁹ Při vyhlazování Židů skupinami einsatzgruppen umírali všichni Židé bez rozdílu (více v kap. 1.1.4.).

Bez rodin zůstávaly děti zvláště na západním území zabraném Německem – ve Francii a Beneluxu. Nacisti se snažili udržet legendu, že lidé odjíždějí do pracovních táborů, vyvstala však otázka, co s dětmi. Eichmann nakonec vydal souhlas odtransportovat do táborů i je, jely tedy s cizími dospělými nebo odjížděly transporty úplně samy. Židovským organizacím se podařilo poměrně hodně dětí schovat do katolických klášterů, sirotčinců a škol nebo je odvézt mimo Francii. V jižní Francii platil zákon, podle kterého opuštěné děti starší pěti let nebyly deportovány, židovské organizace tedy přesvědčovaly rodiče židovských dětí, aby je před deportací opustili, a tím je zachránili.¹⁰⁰ Poměrně hodně dětí se podařilo odtransportovat i do severních států, např. do Švédska. Část směřovala i do Velké Británie, když však i ta byla ohrožena a bombardována, byly děti převáženy do Ameriky. Cesty přes moře byly pro lodě velmi nebezpečné, protože musely jet naprosto potmě, aby nebyly vyzrazeny, a kdykoli mohly najet na minu, bohužel hodně lodí bylo potopeno. Dirk van der Heide popsal svou plavbu do Velké Británie ve svém deníku: „14. května 1940. Loď před námi najela na minu a vyletěla do vzduchu. Naše loď se snažila vylovit nějaké lidi z vody a pár jich vylovila, ale ne moc. Kapitán se snažil najít ostatní, ale nemohl moc lidí najít, protože nechtěl rozsvítit světla. Děsí mě představa všech těch lidí plovoucích ve studeném moři, zatímco my se dál plavíme do Anglie. Doufám, že se všichni neutopí. Tahle válka je strašná. Skoro všechny zabíjí.”¹⁰¹

Těžký život měly mnohé děti i u nás v Protektorátu Čechy a Morava, zvláště pokud pocházely ze smíšených rodin. Často se stávalo, že rodiče byli odvedeni do transportu nebo na nucené práce a děti byly buď převychovávány, pokud měly árijské rysy, nebo pracovaly v továrnách, popřípadě sloužily v domě bohatých německých rodin, i těch, které si zabraly zkonfiskovaný židovský majetek. Jedním z těchto dětí je i Hermína Mary Morrison, která v Protektorátě prožila velmi kruté dětství. Její otec byl Rakušan a matka Slovenka, žili v

⁹⁸ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 78.

⁹⁹ Tamtéž, s. 77-83.

¹⁰⁰ HILBERG, RAUL. *Pachatelé, oběti, diváci. Židovská katastrofa 1933-1945*. 1. vyd. Praha: Argo, 2002, s. 132-140.

¹⁰¹ HOLLIDAYOVÁ LAUREL. *Holocaust a válka očima dětí. (Utajované deníky)*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, 1997, s. 45-46.

Opavě. Hermína ve své knize líčí, jak celou válku velmi trpěla hlady, byla týrána matkou, její otec byl za protiválečné myšlenky vězněn a matka byla poslána na nucené práce. Hermína, teprve v mladším školním věku, dělala několik let služku bohaté německé rodině, kde tvrdě pracovala od rána do noci. Na konci války zažila několik náletů, kdy rodina doslova prchala mezi bombami. Ani po konci války neměla rodina klid, otec jakožto Rakušan byl zajat nově ustanovenou českou policií coby německý válečný zajatec. S těmito vojáky po válce surově zacházeli a nejen s nimi, ale i s celými rodinami. Hermína vzpomíná, jak byly po válce osvobozené národy plné nenávisti a nestaraly se o dřívější osudy svých obětí: „Mučení probíhalo ve dne i v noci a často se jej proti své vůli účastnila i rodina postiženého. Muže nutili, aby bili a trýznili vlastní ženy a děti, ženy musely bít a trýznit své muže a potomky. Děti musely mučit své vlastní rodiče až k smrti. Rodičům stale nařizovali, aby k smrti mučili své děti. Kdokoliv odmítl, byl před zraky své rodiny mučen a pak zabit. Lidé, kteří žili okolo, slyšali dnem i nocí křik vězněných. Rodinám, jednotlivcům i našemu otci působili věznitelé strašná fyzická i psychická muka. Nařizovali a páchali strašná zvěrstva, mezi jiným kruté bití. Sypali lidem sůl do otevřených ran a pak je drásali hrubým kartáčem. Ani děti nebyly ušetřeny. Po konci války byla podobná a ještě horší zvěrstva páchána v zemích po celé Evropě, zejména v Německu a státech Německem okupovaných. Jako mnoho dalších zemí bylo i Československo osvobozeno a krátce poté se lidé začali mstít.“¹⁰²

1.3. Zachránci Židů

„Nikdo není ostrovem sám o sobě; každý člověk je součástí kontinentu, částí pevniny; smrt každého člověka ubírá i ze mne, protože jsem zahrnut v lidstvu; a proto se nikdy nedávej ptát, komu zvoní hrana - zvoní tobě.“¹⁰³ (John Donne, Modlitby XVII)

„Kdo zachrání jen jeden život, zachrání celý svět.“¹⁰⁴ (moudrost Talmudu)

Přes neustálý strach z prozrazení nasazovali lidé za holocaustu své životy, aby zachránili životy jiných, méně šťastných, pronásledovaných. Příběhů záchrany Židů před

¹⁰² MORRISON, HERMÍNA MARY. *Slzy na školní lavici:krev na cestě*. Ontario: Guardian Books, 2008. 160 s.

¹⁰³ FOGELMANOVÁ, EVA. *Svědomy a odvaha. Zachránci Židů za holocaustu*. 1. vyd. Praha: VOLVOX GOBATOR, 2000, s. 124.

¹⁰⁴ KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008, s. 19.

2. světovou válkou, během ní i po ní jsou tisíce a každý je důležitý, ať už bylo zachráněno tisíce osob nebo byl darován kousek chleba. Hrozba násilí nad osobami, které pomáhaly, byla ohromná a neustálá, zachránci neriskovali „jen“ své životy, ale i životy blízkých – rodiny, přátel, o to větší jim patří dík za to, že si v tak násilné době udrželi lidskou tvář a charakter.

Eva Fogelmanová ve své knize *Svědomy a odvaha* rozděluje zachránce na několik skupin, podle motivace záchrany. Těchto kategorií je pět – lidé, kteří ostatní zachraňovali kvůli svému svědomí; lidé, kteří měli rádi Židy nebo měli vztah k jednotlivým Židům; lidé, které prováděli záchranné akce v rámci boje proti nacismu; lidé, kteří měli pomocné profese – lékaři, sociální pracovníci apod.; a jako poslední skupinu vyčleňuje děti. U každé kategorie se zabývá rozбором psychologických aspektů pomoci a především motivace a dokumentuje je jednotlivými příběhy záchran. Motivace byla vždy složitá a ani osobními rozhovory s jedinci se jí nedá úplně dopátrat. Otázkou, která však vyvstane, je, proč lidé ohrozili své blízké, aby pomohli cizím lidem, a touto otázkou se Fogelmanová také zabývá. Zachránci většinou uváděli, že by se nemohli svým blízkým podívat do očí, že by jim to nedovolilo svědomí, bohužel je ale i dost takových, kteří za své snahy zaplatili životem svým i svých blízkých. Na druhou stranu existují lidé, kteří pomoci chtěli, ale přes strach o sebe, o blízké, to nedokázali, nezodpovězenou morální otázkou zůstává, zda tito lidé také nesou vinnu na holocaustu či nikoliv.

Lidé pomáhali různými způsoby. Dávali Židům tajně jídlo, osobně nebo ho nechávali u cest, u zdí ghett apod. Obstarávali jim potravinové lístky. Padělali doklady. Nechali je u sebe třeba jen přenocovat nebo jim dali nějaké oblečení. Často nechali u sebe přátele nebo alespoň jejich děti, vydávali je za příbuzné nebo personál nebo pro ně vyráběli úkryty pod zahradami, mezi stěnami domů, na půdách apod. Ilegální skupiny nejdříve vznikaly jako odpor proti nacistické nadvládě, s postupem války a jejího jasného cíle vyhlazení se však priority změnily a skupiny ve velkém zachraňovaly lidské životy. Cíleně hledaly vhodné lidi, kteří by u sebe Židy do konce války schovali. Převáželi pronásledované do bezpečí. Z Dánska se podařilo do bezpečného Švédska během dvou měsíců evakuovat skoro celé židovské obyvatelstvo. Fungovaly také tzv. „dětské lodě“, které převáželi děti do Anglie, a i když i ta byla ohrožena, tak pak do Ameriky. Hlavní náplní skupin bylo hledat Židům bezpečný úkryt. Ve Francii byly organizovány hromadné útoky z internačních táborů do Švýcarska, pro židovské děti se našly úkryty v opatstvích, klášterech a kostelech, křesťanské skupiny zachránily přes 7000 židovských dětí ve Francii. Ilegální skupiny Westerweelových organizovaly útoky dětí z Nizozemska do

Španělska nebo Švýcarska a pak do Palestiny. Diplomaté některých zemí porušovali předpisy a směrnice, např. Giorgio Perlasca zachránil 5200 Židů tím, že je umístil do domů, které vyhlásil pod ochranu Španělska. Japonský konzul Sempo Suhigara v litevském Kaunasu vydával víza a cestovní doklady i přes tři zákazy japonské vlády, psal až do poslední chvíle odjezdu ještě ve vlaku. Raoulu Wallenbergovi se podařilo díky švédským vizům a švédským domům v Budapešti zachránit více než 100 000 lidí.

Eva Fogelmanová se ve zvláštní kapitole věnuje dětem jako zachráncům Židů, které jsou často opomíjeny jako účastníci, kterým nic jiného nezbylo, než se na záchranných akcích podílet. Fogelmanová však poukazuje na to, že často to byly právě děti, bez kterých by se celá záchranná akce nemohla konat, i když jejich vlastní iniciativa byla vzácná. Děti fungovaly většinou jako spojky a zvědi. Pašovali jídlo a léky, převáděly židovské děti přes brány vydávající je za své kamarády. Pro děti to bylo velké břemeno, musely si dávat pozor, aby nic neprozradily a neohrozily svou rodinu, stranily se ostatním a často trpěly osamělostí.

Každý zachránce a zachráněný, který se neskrýval v nějaké skrýši, měl pro okolí vymyšlený příběh do posledních detailů. Mezi nimi velmi často vznikly blízké vztahy. Na konci války se rodiče nechtěli vzdát dětí, které již považovali za vlastní, stávalo se, že se snažili s dětmi ukrýt. Pokud se rodiče dětem nevrátili, přebíraly si je židovské organizace a stěhovaly je do Palestiny, aby jim tam vytvořily nový domov a postupně obnovily židovský národ. Mnozí dospělí se svými zachráněnými uzavřeli sňatek nebo přijali judaismus a někteří se dokonce přestěhovali do Izraele.

Zachránci Židů, jak by se možná dalo čekat, nedostali po válce kýženého uznání. Antisemitistické nálady neustaly, stejně jako perzekuce. Zachránci byli vystaveni veřejnému ponížení, přišli o práci, byli napadáni a uráženi a většinou se stáhli do ústraní jen s nejbližší rodinou, protože přišli i o přátele. Spousta z nich emigrovala. Velká většina zachránců však zůstala anonymní.¹⁰⁵

V současnosti je snad nejznámějším zachráncem Židů Nicholas Winton. V prosinci 1938 přijel do Prahy, aby pomohl svému kamarádovi Martinu Blackovi, který byl dobrovolníkem britského výboru pro uprchlíky a snažil se dostat do bezpečí dospělí, kteří utekli ze Sudet. Protože bylo více než jasné, že zanedlouho bude okupováno celé Československo, začal rychle jednat, aby dostal do bezpečí děti. Po křišťálové noci

¹⁰⁵ FOGELMANOVÁ, EVA. *Svědění a odvaha. Zachránci Židů za holocaustu*. 1. vyd. Praha: VOLVOX GOBATOR, 2000, s. 123 – 243.

zmírnila Velká Británie emigrační zákon, přesto každé dítě muselo mít vízum, potvrzení anglické rodiny, že se o ně postará až do jeho plnoletosti a 50 liber na poplatky. Winton falšoval doklady, aby zachránil děti, zachránil jich 669. Jeho hrdinské činy byly utajeny až do r. 1988, kdy s manželkou Gretou uklízeli půdu a našli podrobné dokumenty o každém dítěti. Wintonův příběh záhy obletěl celý svět v médiích. Nicholas Winton obdržel několik cen, bylo o něm napsáno několik knih a natočeno několik filmů a dokumentů.¹⁰⁶

Diskutovanou postavou z řad zachránců se stal Oskar Schindler. Byl členem NSDAP, do Polska šel za penězi, když se stal majitelem továrny na smaltové nádoby v Krakově. Továrna však záhy získala pověst útočiště před perzekucí. Po zrušení krakovského ghetta se Schindlerovi povedlo zřídit pracovní tábor hned vedle továrny. Ke konci války byla továrna přemístěna do Brněnce v Protektorátu a Schindler vzal s sebou i Židy, zároveň do továrny vzal Židy z transportu, který zůstal stát na místním nádraží. Jako jediný člen NSDAP byl zapsán na seznam Spravedlivých mezi národy.¹⁰⁷

1.4. Několik pohledů na nacistické Německo

1.4.1. Erich Fromm (1900 – 1980) – Strach ze svobody, 1941 New York

„Nejprve se mnozí utěšovali myšlenkou, že vítězství autoritářského systému odpovídá šílenství několika jednotlivců a to že v pravý čas povede k jejich pádu. Jiní samolibě věřili, že italský nebo německý lid nebyl dostatečně dlouhou dobu pro demokracii vychován a že by se mělo klidně vyčkávat, až dosáhne politické zralosti západních demokracií. Jinou obecnou iluzí – snad nejnebezpečnější ze všech – bylo, že lidé jako Hitler nezískali moc nad ohromným státním aparátem ničím jiným než prohnáním a podvody, že oni a jejich nohsledi vládou naprostým násilím; že celá populace je jen objektem zrady a teroru proti její vůli.“¹⁰⁸

Erich Fromm vidí vznik totalitních systémů v útěku člověka před svobodou. Podle něj je „základní entitou společenského procesu jedinec, jeho touhy a obavy, jeho vášeň a rozum, jeho sklony k dobru a ke zlu.“¹⁰⁹ Svou knihou se snaží poukázat, na jakém

¹⁰⁶ MINÁČ, MATĚJ. *České a slovenské děti za II. světové války. Nickyho rodina, domov pro cizince*. Praha: W.I.P s.r.o., Spolek Nicholase Wintona, Spolek přátel slovenského divadla, 2006, s. 22-28.

¹⁰⁷ EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006, s. 57.

¹⁰⁸ FROMM, ERICH. *Strach ze svobody*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1993, s. 13.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 7.

vývojovém stupni se člověk nalézal ve vztahu ke svobodě, a snaží se ukázat, že tehdejší člověk (kniha byla napsaná za 2. světové války) byl v tomto směru ještě nevyspělý, pořád měl strach, který řešil útekem do totalitních systémů, jakým byl nacismus, odevzdáním svého života do rukou diktátora se stal malým anonymním článkem celého soukolí.¹¹⁰

Fromm se zabývá otázkou, jací byli lidé, kteří podporovali nacismus. Samozřejmě připomíná, že vznik totalitního systému závisí i na socioekonomických okolnostech. Obyvatelstvo Německa za 2. světové války rozdělil na tři skupiny. V jedné skupině byli lidé, kteří po celou dobu režimu kladli odpor, tato skupina byla oproti ostatním malá. V další skupině byli lidé, kteří se režimu bez odporu přizpůsobili, nebyli aktivními nacisty, ale nekladli odpor a dělali, co se po nich žádalo, i přes to, že k nacismu odpor cítili. Většinou to byli příslušníci dělnické třídy, liberální nebo katolické buržoazie, kteří chápali nový režim jako Německo a jít proti by znamenalo nikam nepatřit, vystoupit z řady. Poslední skupinu tvořili lidé, kteří se ztotožnili s nacismem a aktivně se na něm účastnili. Tuto skupinu tvořila většinou maloburžoazie, která díky krachu na burze ztratila své postavení ve společnosti, i když se tvářila honosněji než dělnická třída, charakter měla pracujících. Náhle klesla jejich společenská prestiž, což vedlo i ke krizi rodiny, děti si přestaly vážit svých rodičů, protože ti je nemohli ekonomicky zabezpečit jako dřív. Tito lidé potřebovali mít nad sebou nějakou autoritu a vizi jisté budoucnosti, což jim nacismus mohl poskytnout. Díky vítězství revoluce a versailleské smlouvě demokracie nahradila monarchii, kterou jim vidina Velkoněmecké říše mohla vrátit. Vznikl pocit bezvýznamnosti a bezmocnosti, který se u lidí vyskytuje v kapitalistickém uspořádání státu.

Hnací silou tedy byla ztráta moci a prestiže středních vrstev, což jim nacistický režim vrátil, když se do něj zapojili. Znovunabytá jistota ve formě majetku a nadřazenosti nad ostatními spojené se zadostiučiněním potrestání „viníků“ je utěšilo z úpadku. Hitler zapůsobil především na tu část obyvatelstva, která měla stejný charakter jako on – autoritářský. Propagandou a svým charismatickým zjevem dokázal ke svým myšlenkám ovládnout ohromné davy lidí. Jak řekl Goebbels: „Lidé nechtějí nic jiného než být slušně ovládáni.“¹¹¹ Hitler svou moc obhazuje darwinismem, jeho největším cílem je ochránit německý národ před nadvládou jiného a dosáhnout míru. Síla přírody mu posloužila k obhajobě vlastního sadismu. Z jeho projevů je naprosto zřejmá nenávist k bezmocnosti a slabosti. Proto pro něj byli politické ústupky nemyslitelné, chtěl všechno nebo nic.

¹¹⁰ FROMM, ERICH. *Strach ze svobody*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1993, s. 7-14.

¹¹¹ Tamtéž, s. 118.

Nejvyšším atributem byla pro Hitlera příroda, člověk ji nemůže ovládnout, musí se jí podřídít a v rámci jejího fungování ovládnout jiné. Člověk sám o sobě neznamena nic, je jen částí velkého systému a v tom je užitečný. Fromm tedy dochází k závěru, že touha po hierarchii, kterou Německo lidem poskytlo, byla na tolik silná, že umožnila vznik nacismu. V novém moderním způsobu života člověk nabude ekonomické jistoty a nemusí tedy řešit boj o každodenní chléb, a zároveň je vytvořena základna pro naplnění intelektuálních a smyslových potřeb. Fromm považuje nacismus za krok zpět v individualizaci člověka, která je nutná pro získání svobody a vývoj lidstva.¹¹²

1.4.2. Karl Jaspers (1883 – 1969) – Otázka viny, 1946 Curych

„Existuje solidarita mezi lidmi jako lidmi, v jejímž důsledku je každý spoluodpovědný za všechno bezpráví a všechnu nespravedlnost na světě, zvláště za zločiny, k nimž dochází v jeho přítomnosti nebo s jeho vědomím.“¹¹³

Karl Jaspers rozděluje ve své knize *Otázka viny* z r. 1946, tedy těsně po 2. světové válce, vinu na čtyři různé a ty aplikuje na nacistické Německo. Snaží se svou knihou říci, že Německo není odpovědné za druhou světovou válku jako národ, nýbrž vinu nese každý jednotlivec, ať už politicky činný či nikoliv, kromě těch, kteří odporovali. Lidé nesou podle Jasperse především metafyzickou vinu a musí sami v sobě najít sílu a odčinit ji, stát se lidmi.

Vinu rozděluje na kriminální, což jsou prokazatelné činy; politickou, což jsou činy státníků a příslušníků k určitému státu, ale zároveň všichni občané zodpovídají za to, kdo jim vládne; morální, za tyto zločiny je zodpovědný jedinec, i když jedná na rozkaz; a metafyzickou, tu nesou všichni lidé, kteří kolem sebe strpí jakékoli bezpráví a nic s tím neudělají.

Při norimberském procesu byly hlavními body obžaloby zločiny proti míru, lidskosti a válečné zločiny. V úvodní řeči americký žalobce Robert H. Jackson zdůraznil, že neobviňují celý německý národ, ale obžaloba byla vedena proti jednotlivým osobám a organizacím. Jaspers říká, že „každý občan má svůj díl odpovědnosti za to, co stát činí, a každý je společně se státem postižen tím, co stát potkalo.“¹¹⁴ Německo jako první porušilo Kantovu větu že „ve válce nesmí docházet k žádným činům, které zcela znemožňují

¹¹² FROMM, ERICH. *Strach ze svobody*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1993, s. 111-126.

¹¹³ JASPERS, KARL. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009, s. 26.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 53.

pozdější usmíření,¹¹⁵ díky čemuž mohlo dojít k neomezovanému násilí, které ve spojení s možnou technikou mělo katastrofální následky. Co se týká viny kriminální, za tu Jaspers považuje jednotlivé činy a dál se jimi nezabývá. O politické vině prohlašuje, jak jsme již psali výše, že jsou Němci politicky odpovědní za své činy tím, že umožnili vznik nacismu. Co se týká morální viny, tu nesou ti, kteří si ji uvědomují a jsou schopni za ni nést odpovědnost (vyklučuje z toho Hitlera a jeho komplice, kteří svých činů nelitují, vinu na sobě nepocítují a vůči kterým zbývá jen násilí). Jsou to lidé, kteří byli zfanatizováni, poslouchali ze strachu nebo pro výhody, které jim to přineslo. Tyto Jaspers dělí do pěti skupin. Jednu skupinu tvoří ti, kteří „žili v masce“, aby zůstali naživu. Další skupinu tvoří lidé, kteří žili v klamu, že jakmile zemře vůdce, zmizí i strana a s ní i režim. Do třetí skupiny Jasper řadí Němce, kteří slepě žili dál a bylo jim to jedno. Do posledních dvou skupin patří lidé, kteří se s režimem částečně ztotožnili a přes zlo věřili, že důsledky budou dobré, a lidé, kteří podlehli idealismu a věřili, že dělají pro svět to nejlepší. Když srovnáme toto rozdělení s rozdělením Ericha Fromma v knize *Strach ze svobody*, zjistíme, že se nám obě vize překrývají. První tři skupiny podle Jasperse, které z různých důvodů šly poslušně s režimem, můžeme ztotožnit s Frommovou skupinou lidí, kteří dělali, co se po nich žádalo. Stejně tak poslední dvě Jaspersovy skupiny Němců, které se s režimem částečně ztotožnily a jednaly v jeho duchu, můžeme srovnat s Frommovou skupinou aktivních nacistů, ať už na jakékoli pozici. Východiska obou jsou sice jiná, ale jak uvidíme, podobná.

Zatímco Fromm vidí příčinu vzniku totalitních systémů ve strachu lidí stát se opravdu svobodnými, Jasper poukazuje na to, že Němci nesou na nacismu metafyzickou vinu, kterou si musí každý sám v sobě přiznat a stát se lepším člověkem, pak budou lidé schopni žít v míru. Ač to nepíše přímo, chce po lidech, aby se stali dobrými lidmi, kteří pomáhají ostatním kdykoli mohou a nezanechají svého úsilí, pokud si budou vědomi jakéhokoli bezpráví, které se kolem nich děje. Podle Jasperse je metafyzická vina „nedostatek absolutní solidarity s člověkem jako s člověkem“¹¹⁶

Vinu nese každý člověk, který zůstal nečinný. Poukazuje na to, že kromě Německa jsou vinné i jiné státy, vzpomíná Anglii, která nevyužila Mussoliniho nabídky postavit se Hitlerovi; Vatikán, se kterým Hitler uzavřel konkordát; vzpomíná, jak celý svět přijel na olympiádu do Německa; vzpomíná Mnichovskou dohodu; námořní pakt a Británii; pakt s Ruskem; a konečně na to, že po vypuknutí války mocnosti nic nepodnikly, nesemknuly

¹¹⁵ JASPERS, KARL. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009, s. 56.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 77.

se a nezasáhly okamžitě. Pro Německo pracovali lidé i z jiných států a taktéž až na malé procento nepodnikli nic proti.

Přesto však je vinné především Německo tím, že jak jsme řekli, dopustilo vznik nacismu. Člověk se však narodí do určitých socioekonomických podmínek, se kterými nemůže udělat nic jiného, než se s nimi smířit. Každý má své svědomí a je tu sám za sebe, proto lze posuzovat z hlediska viny jen jednotlivce a ne celý národ, paušalizování je však bohužel samozřejmým a přirozeným způsobem myšlení, kterého nacisté využili, aby ovládli davy. Odpovědnost Němců je politická, jsou vítězům zavázáni prací a dobrými výkony. Poválečné reparace však Jaspers považuje za vykořisťování. Cestou odpuštění je pokora. Kdo se cítí opravdu vinen, tomu žádné výčitky a obviňování neublíží, protože on sám ví, čím je vinen a jeho vlastní já na sebe bere novou podobu. Toto ponoření se do svého vědomí vede k míru. Jaspersova cesta je tedy také cestou individuality jako u Fromma.

1.4.3. Eberhard Jäckel (*1929) – Hitlerův světový názor, 1991 Stuttgart

„Hitler měl sice odpudivou, ale přece grandiózní vizi světových dějin, pojetí vzniku a zániku říší na této zemi, a který posléze rozhodl, že ještě jednou vybuduje velkou německou říši dobytím Východu. To byl sen jeho života a účel existence nacionálního socialismu.“¹¹⁷

Ve své knize *Hitlerův světový názor* se Jäckel zabývá otázkou Hitlerovy vize světa, rozebírá, z čeho se utvořila a proč ji Němci přijali za vlastní.

Jäckel rozebírá Hitlerův autobiografický spis z r. 1924 *Mein Kampf* a trefně poukazuje na to, že kniha je nepoužitelná jako historický pramen, protože její biografické prvky jsou pozměněné v Hitlerův prospěch, když uvádí v knize cestu, kterou se stal socialistou, nacionalistou a antisemitou. Jäckel mu však nevěří a tvrdí, že kniha je psána tak, aby podpořila Hitlerův světový názor, který měl v r. 1924, a který se prokazatelně formoval až po r. 1919. Hitler totiž ví, že pokud by své názory změnil, mohlo by to znamenat, že se může mýlit znovu a to si vůdce nemůže dovolit. Jäckel dochází k závěru, že Hitlerova vize vycházela ze dvou klíčových bodů, těmi bylo odstranění Židů a dobovačná válka za účelem získání území. Tyto dva cíle se propojily až postupně a staly se na sobě závislými, a díky dalším elementům, jako byl darwinismus – boj o existenci,

¹¹⁷ JÄCKEL, EBERHARD. *Hitlerův světový názor*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1999, s. 16.

přežití silnějšího, pud sebezáchovy - se antisemitismus dopracoval až k expanzivní a vyhlazovací válce v podobě genocidy.

Jäckel však vyvrací, že by za válku mohl Hitlerův světový názor. Poukazuje na to, že *Mein Kampf* se před začátkem války nijak zvlášť nečetl, nebyl rozšířený, nevykládal se, zkrátka že nebyl nijak zvlášť všeobecně známý. Vládu nad Německem Hitlerovi zaručily jiné okolnosti, jako byla špatná ekonomická situace, díky níž mohlo Hitlera podporovat více stran najednou. Šikovná politika tzv. „lavírování“ z jeho strany umožnila, aby si nepoštval i proti sobě stojící skupiny. Každé skupině se dalo něco slíbit a každá mohl z nového režimu něco vytěžit.

Co přimělo lid, aby Hitlera volil? Ze začátku sliby, a když pak existovala jen jedna strana, nic jiného jim nezbylo? Jäckel píše, že lidé Hitlera zbožňovali. Chtěli vědět, jak se má, jakou má náladu, jeho obrazy byly drahé. Odpůrci režimu byli deportováni. Vláda nepoužívala teroru, lidé se zločinů dopouštěli z poslušnosti, zaslepenosti nebo pro výhody. Členství v NSDAP bylo vyznamenáním, a některým bylo dokonce odepřeno. Lidem chyběly informace, kolobaly různé fámy, které vypouštěl sám Goebbels. Lidé nevěřili, že by byl Hitler schopný něčeho hrozného, když se k veřejnosti dostaly informace o programu eutanazie, nevěřili, že s tím má něco společného a doufali a psali mu, aby okamžitě program zastavil. V té době se i vžil slogan „Kdyby to vůdce věděl.“ Byl pro ně vyšší bytostí, rytířem, jak byl také třeba zobrazován.

Co se genocidy týká, Jäckel se s ní vypořádává jednoduše tím, že tvrdí, že byla tak strašná, že vysvětlit nejde. Což působí, jako by byla nevysvětlitelná, protože ji neumí vysvětlit sám. Také píše že „nebezpečí podobné samovlády je s ohledem na náš společenský vývoj jen malé, protože ona zcela zvláštní konstalace okolností, jež ji umožnila, se podle současných měřítek v dohledné době nemůže vrátit.“¹¹⁸ V tomto s Jäckelem nemůžeme souhlasit. Nebezpečí je stále a spíše než že klesá tak neustále roste. A kdo ví, jaké hrůzné věci ještě lidstvo čekají a čím dál modernější technikou zbraní.

1.4.4. Jan Horník – Proč holocaust?, 2009 Praha

„Je celkem lhostejné, zda člověk za původce přírodních zákonů považuje nějakou vyšší stvořitelskou Sílu, jako např. Hitler, anebo je nějaké anonymní přírodní procesy. Darwinismus je totiž stejně smrtící s Prozřetelností i bez ní. Počítáme-li totiž s Prozřetelností, jsou jakákoli zvěrstva snadno zdůvodnitelná a omluvitelná s odkazem na evoluční zájem Absolutna, a pokud Absolutno neexistuje, jsou zase jakákoliv pravidla jen

¹¹⁸ JÄCKEL, EBERHARD. *Hitlerův světový názor*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1999, s. 135.

výsledkem zápasu o život, v němž nakonec platí právo vítěze, takže i v tom případě je dovoleno vše. Ani v jedné variantě tak milióny nevinných obětí nepředstavují žádný vážnější problém, protože jak v rámci teistického, tak i ateistického darwinismu budou obětovány v souladu se zákony přírody.“¹¹⁹

Jan Horník kritizuje Jäckelův světový názor především kvůli jeho přístupu k pramenům. Jak jsme již uvedli výše, Jäckel tvrdí, že Hitlerův světový názor lze vystopovat až od r. 1919, protože jeho autobiografie z dřívějšího období zachycená především v knize *Mein Kampf* je vykonstruovaná a uzpůsobená Hitlerovým záměrům. Je tedy nemožné zjistit, jaké názory popsane v knize jsou směřodonné před r. 1924, kdy kniha vyšla. Z dobových pramenů prý lze Hitlerův světový názor stopovat až od r. 1919. Podle Jäckela Hitler vychází ze dvou myšlenek, a to že za prvé je třeba Židovstvo zlikvidovat a za druhé je třeba získat nový životní prostor pro německý národ. Tyto dvě myšlenky prý nejdříve existovaly samy o sobě a až postupem událostí se spojily a vytvořily Hitlerův světový názor, jehož následkem byl holocaust. Horník s tímto nesouhlasí, podle něj není možné, aby myšlenky existovaly dříve nezávisle na sobě a pak na sobě byly závislé, Jäckel si prý v tomto odporuje a Hitlerův světový názor prezentuje jako fúzi několika myšlenek, které se spojily a vytvořily mozaiku. I přes to, že jak správně uvádí je jednou z nich vyhrocený darwinismus, není schopen na základě této myšlenky dojít až k příčině genocidy, což Horník ve své knize napravuje a vysvětluje na základě mnoha různých Hitlerových textů.

Středem Horníkova pojetí Hitlerova nacismu je tedy darwinismus. Tento je vyhrocený až do nejzazší podoby. Poukazuje na to, že sám darwinismus nabádá k boji ras, protože jeho vědecké biologické pojetí přírody je naprosto násilné a právo silnějšího se zde dá vykládat až do takových mezí jako je likvidace rasy zcela oprávněně. Horník vyvrací ty názory historiků, že Hitlerovi šlo především o moc a její udržení. Poukazuje na to, že moc měl Hitler již před r. 1942, kdy byly zpuštěny plynové komory, a nic nenásvědčovalo tomu, že by ji měl ztratit, kdyby se mu nepodařilo Židy zlikvidovat. Stejně tak s blížícím se koncem války, když bylo jasné, že Německo prohraje, plynové komory byly stále v chodu. Není možné akceptovat ani názor, že Hitler chtěl očistit pouze Německo, jak dokládá genocida maďarských Židů na konci r. 1944. Je tedy jasné, že chtěl zlikvidovat minimálně veškeré Židovstvo evropského kontinentu. Zde se nabízí otázka, zda Hitler opravdu věřil,

¹¹⁹ HORNÍK, JAN. *Proč holocaust? Hitlerova vědecká mesianistická vražda*. Praha: Rybka Publishers, 2009, s. 278.

že Židé osnují mezinárodní spiknutí na ovládnutí světa nebo zda to byla z jeho strany jen propaganda pro strhnutí davů? Zda byl jeho světový názor založen na opravdovém strachu z Židů? Nebo „pouze“ na darwinistické teorii silnějšího jako vítěze přejatou na lidské rasy? Různí historici mají na tyto otázky různé odpovědi. Horník za největší příčinu považuje fanatický darwinismus a Hitlerův mesianistický pud zachránit planetu před parazitním národem, který se jí snaží ovládnout. Na základě různých Hitlerových textů rozebírá jeho vztah k Židům, kteří podle něj jsou schopni všeho, aby prosadili svou rasu. Největší židovský problém je, že nemají stát. Nejsou schopni si nějaký vytvořit, protože nejsou schopni idealismu a své vlastní kultury, proto parazitují na ostatních a měli by pochopit, že kvůli svému parazitismu musí být zničeni. Žid se prý od nás liší, „neboť není čistě vyšlechtěn, nýbrž provozoval sňatky mezi příbuznými, nepřekonatelně se ovšem rozmnožoval, avšak jen ve svém okruhu a zde bez jakéhokoliv výběru.“¹²⁰ (z Hitlerovy řeči na shromáždění NSDAP 1920) S inteligencí Židů prosazující se ve všech důležitých společenských odvětvích se Hitler vypořádává snadno: „I když není pud sebezáchovy židovského národa menší, neboť je spíše ještě větší než u jiných národů, i když jeho duchovní schopnosti mohou velmi snadno vzbudit dojem, že by byly rovnocenné intelektuálním schopnostem ostatních ras, tak přece zcela chybí ten nejpodstatnější předpoklad kulturního národa: idealistické myšlení.“¹²¹ Způsob sebezáchovy židovského národa je podle Hitlera parazitní s cílem zcela zničit hostitelský národ, proto je oproti jiným národům zvláště nebezpečný, parazitismus je jeho přirozeností ať chce nebo ne, protože nedokáže vytvářet kulturu: „Ničí a musí ničit, protože mu zcela chybí pojem společné tvořivé práce. Nehraje potom žádnou roli, jestli je tento Žid jednotlivě „slušný“ nebo není. Nese na sobě svůj povahový rys, který mu propůjčila příroda, a nemůže ho nikdy odložit. Žid je pro nás škodlivý. Zda to činí vědomě či nevědomě, není naše věc.“¹²²

Podle Hitlera prý není možné spírat se přírodě a jít proti evoluci, proto je jasné, že musí zvítězit árijská rasa, ta je nejlepší, protože vyrůstala v nejděsnějších podmínkách (v chladu a nehostinnosti severských zemí) a musela se jim přizpůsobit, proto je nejvíce evolučně na výši. Židovstvo kvůli své neschopnosti státnosti představuje nejnižší stupeň vývoje, proto musí být zničeno nejprve, aby pak mohl probíhat boj mezi rasami. Po Židovstvu měli následovat Slované, které chtěl Hitler zotročit.

¹²⁰ HORNÍK, JAN. *Proč holocaust? Hitlerova vědecká mesianistická vražda*. Praha: Rybka Publishers, 2009, s. 323.

¹²¹ Tamtéž, s. 327.

¹²² Tamtéž, s. 332.

Hitlerův socialismus chápe Horník v rámci darwinismu jako jiné označení pro rasismus. Je to politický boj za zachování německého národa, tedy německé rasy. Jednotlivec v pojetí nacismu nic neznamena, smyslem lidské existence je společnost, stát tedy má právo řídit jednotlivce a usměrňovat jej ve svůj prospěch, ve prospěch celku. Stát má dovoleno vše, poslouží-li to jeho zájmům. V tomto smyslu Horník považuje nacismus za levicovou podobu totality, která se však jinak staví k soukromému vlastnictví, než je běžné.

Horník na základě textů poukazuje na to, že plán likvidace Židů byl z Hitlerovy strany racionální úvahou. Jak píše v dopisu z r. 1919: „... antisemitismus z čistě citových důvodů se vpsledku projevuje v podobě pogromů. Antisemitismus rozumu však musí vést k plánovitému zákonnému boji a k odstranění výsad, které Žid má na rozdíl od ostatních cizinců, kteří mezi námi žijí (Cizinecké zákony). Jeho posledním cílem však neochvějně musí být odstranění Židů vůbec. Obojího je schopná pouze vláda nacionální síly. Nikdy vláda nacionální mdloby.“¹²³ Podle Hitlera není správné pojímat antisemitismus citově, protože je založen na racionálních úvahách o Židech jako o podřadné rase a je nesprávné na ně nahlížet z hlediska nenávisti nebo náboženství.

1.4.5. Závěr

Když bychom zhodnotili Frommovu nebo Jaspersovu koncepci individuality, upřednostnili bychom Frommovo pojetí lidské svobody. Přičemž ona touha po hierarchii, o které Fromm mluví, je v naší společnosti stále živá a projevuje se přístupem k životu většiny občanů, kteří se neúčastní politického života a jen se nechávají strhnout proudem. Tito občané chtějí, ba přímo nechají o sobě rozhodovat druhé, které si sami ani nezvolí, protože podle jejich přesvědčení je jedno, kdo je u moci, když máme demokracii, protože všichni lidé mají dobré i špatné vlastnosti, a stejně „je to pořád stejné“ a „nestojí to za nic“. Díky tomuto se snadno může stát, že se demokracie zvrhne v policejní stát, jak je tomu podle všeho ve Spojených státech amerických. S Jaspersem můžeme souhlasit v tom, že za holocaust nemůže celý německý národ, ale právě ve zmíněném „ovcovském“ přístupu masy v tom, že občané mají zodpovědnost za režim ve svém státě, pokud tento není vynucen násilně vojensky nebo jinak, jak tomu právě v případě nacistického Německa nebylo. Otázka kolem Jaspersovy metafyzické viny je velmi složitá, protože se současným pohledem na lidstvo obecně vyvstávají pochybnosti, zda by tohoto mírumilovného přístupu

¹²³ HORNÍK, JAN. *Proč holocaust? Hitlerova vědecká mesianistická vražda*. Praha: Rybka Publishers, 2009, s. 335.

byli všichni jedinci v současné i dohledné době schopni. Není sice úplně správné, že se lidé starají „pouze“ o úzký okruh rodiny, přátel a známých a o dobro společnosti usiluje pouze malá část, ale na druhou stranu budme rádi, že to tak doposud je a lidé se nestali sobeckými jedinci usilující pouze o svůj prospěch (bráno samozřejmě obecně, existují sobečtí jedinci i altruističtí).

Koncepce Jana Horníka je mnohem komplexnější, ucelenější a jasnější než koncepce Jäckelova. Jak jsme již uvedli výše, nemůžeme souhlasit s Jäckelem, když říká, že v současné společnosti (Jäckel knihu vydal v r. 1991) neexistují podmínky pro vznik holocaustu. Sama historie posledních dvaceti let se svým „celosvětovým“ bojem proti terorismu dokazuje, že se mýlil. S modernější technikou dnešní společnosti, kdy je klidně možné během sekund zničit celý svět, je dnešní světový vývoj alarmující. I přes veškeré mírové smlouvy, společenství a mise rasismus neustále roste a dochází k dalším genocidám. Horník také vidí v současnosti reálnou možnost opakování holocaustu. Poukazuje na jeho naprosto racionální základ darwinovské rasové teorie založené na vrozených dispozicích národů. S názorem na nacistickou racionálnost vyhlazení se dá souhlasit, ale svou velkou roli sehrála i citová složka. Nacisté o Židech jako o parazitech, vších, moru, tuberkulóze a podobně mluvili s vášní. Možná to byla jen součást propagace, která měla strhnout davy, ale fungovala. I kdyby myšlenkový základ nacistických vůdců byl racionální, Němci se nechali strhnout vášní a city a proto bylo možné provést holocaust do takových rozměrů. Bez „obyčejných“ Němců by to nikdy nešlo. A protože z pozorování myšlenek současných extremistických pravicových skupin pozorujeme především nenávist, je citová složka rasismu v téhle době velmi nebezpečná.

1.5. Popírání holocaustu

„Obvinění, která jsem shledal v podstatě pravdivými, zahrnují obvinění, že Irving z vlastních ideologických důvodů vytrvale a záměrně dezinterpretuje a manipuluje historickými důkazy, že z týchž důvodů vykresluje Hitlera v neoprávněně příznivém světle, zvláště ve vztahu k jeho postoji a odpovědnosti za zacházení s Židy; že je aktivním popíratelem holocaustu; že je antisemita a rasista a že se spolčuje s pravicovými extrémisty, kteří prosazují neonacismus.“¹²⁴ (z rozsudku s Davidem Irvingem)

¹²⁴ EAGLESTONE, ROBERT. *Postmodernismus a popírání holocaustu*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005, s. 9.

„Kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo jiné zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“¹²⁵ (Ustanovení §261a Trestního zákona)

Deborah E. Lipstadtová sepsala svou knížku *Popírání holocaustu* na popud výsledků veřejného mínění v USA, kdy 22% dospělých a 20% studentů bylo ochotno připustit, že k holocaustu vůbec nedošlo. Lipstadtová připouští, že odpovědi mohly být ovlivněny špatně položenou otázkou nebo faktem, že holocaust případně lidem tak neuvěřitelný, že se snad ani nestal. Procento kladných odpovědí a současný vývoj ve světě v „novém pojetí holocaustu“ bylo však tak varující, že se Lipstadtová rozhodla k napsání knihy.

Popírači tvrdí, že oběťmi holocaustů nejsou Židé, ale Němci a celý zbytek světa, který Židé oklamali. Tvrdí, že plánem nacistů bylo pouze vystěhování Židů, nikoliv jejich vyhlazení. Že neexistuje žádný důkaz o tom, že by byli vyvražďováni. V táborech sice umírali, ale následkem útrap války, a krematoria sloužila pouze ke spalování těl, nikoliv k usmrcování lidí. Někteří zachází tak daleko, že tvrdí, že podmínky v táborech byly pro Židy dobré, že měli dostatek jídla a tepla a dokonce i plavecký bazén apod. Tvrdí, že zabiti byli jen nebezpeční Židé jako kolaboranti, sabotéři a špioni, že většinu mrtvých zavraždili Sověti a neexistují důkazy o tom, že by jich zemřelo 6 miliónů. Dokonce to prý ani není možné, když velká část Židovstva emigrovala ještě před válkou. Dále tvrdí, že holocaust je jen židovským spiknutím, aby odškodněním získali co nejvíce peněz pro Izrael. Sami sebe považují za revizionisty, což jsou historikové, kteří se snaží o jiný pohled na dějiny. Jak píše Lipstadtová, revizionisty nejsou, protože překrucují a modifikují historii, vytrhávají fakta z kontextu a záměrně zamlžují nebo úplně vynechávají historické skutečnosti, které neslouží jejich cílům. Snaží se o očištění nacismu, aby lidé lépe přijali jeho teze, když odstraní příčiny jejich nenávisti – důkaz hromadné genocidy. Jsou to však antisemité, kteří se snaží působit seriózním dojmem historiků, kteří mají nový oprávněný pohled na historii Německa, v tomto boji překrucují i jiné historické události, nejen holocaust. Většina z nich spolupracuje s neonacisty a neofašisty. Mají v Kalifornii svůj Institut historického výzkumu, pořádají konference a jejich díla se tváří seriózně vědecky s poznámkovými aparáty.

¹²⁵ ČERNÝ, PETR. *Popírání holocaustu v právních souvislostech*. In: Trestněprávní revue 7/2007. Praha, 2007, s. 185.

Lipstadtová se však bojí toho, že myšlenky popíračů budou přijímány, zvláště pokud na světě již nebude žádný pamětník holocaustu, především koncentračních táborů. Upozorňuje na fakt, že popírači bývají vyslyšeni dokonce i na akademické půdě, což dokazuje příklady jednotlivých univerzit a učitelů, kteří se na „nový pohledem na holocaust“ vážně dívali jako na legitimní názor. Lipstadtová mnohokrát v knize poukazuje na to, že to tak není, což je jedním z jejích cílů a také jedním z důvodů, proč se do výzkumu popírání pustila. Lipstadtová upozorňuje, že popírání holocaustu v žádném případě není legitimním názorem, nedá se o něm diskutovat s popírači ani s kýmkoli jiným, protože nelze obhajovat něco, co se prokazatelně stalo. Několikrát odmítla vystupovat v televizi v diskuzních pořadech s popírači na druhé straně. Popírači se nikdy nemůžou stát druhou stranou. Připodobňuje to k případu, když by někdo o někom řekl, že je parazit, taky přece nepůjde do pořadu v televizi dokazovat lidem, že parazit není, jak by to asi udělal, vždyť je to úplný nesmysl. Popírání holocaustu ale není nesmysl, protože je nebezpečné. Lipstadtová současnou situaci připodobňuje k předválečné době, kdy spousta lidí věřila lživému *Protokolu sionských mudrců*, který hlásal, že Židé se sešli na konferenci, aby se usnesli, jak ovládnou svět a že to chtějí provést rasovým míšením s ostatními národy. Tato představa je taky naprosto scestná a přitom měla tehdy takový úspěch. Lipstadtová upozorňuje na to, že iracionálnost popíračských myšlenek neznamena, že nebudou lidmi přijaty, stejně tak, jak tomu bylo za Hitlera. Protože „nezáleželo na tom, že jeho verze historie byla deformovaná – líbila se německému lidu, protože vinu za jeho problémy svalila na jiné. I když historie bude vždy v boji s mytickou silou iracionálních předsudků v nevýhodě, bojovat musí“¹²⁶

Popírači se při svých postizích podobně jako jiní extrémisté odvolávají na zákon o ochraně svobody slova, ale: „Svobodu projevu a právo vyhledat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti“¹²⁷ (Čl. 17 odst. 4 Listina základních práv a svobod).¹²⁸

Jeden z popíračů, David Irving, Lipstadtovou zažaloval. Tohoto soudu chtěl použít v boji za popírání holocaustu. Irving ve své knize *Hitlerova válka* hlásá, že Hitler o holocaustu nevěděl a popírá existenci plynových komor. Na stránkách Národního odporu (viz kap. 1.6.2.5.) v současné době můžeme najít rozsáhlý článek o tomto muži od Jürgena

¹²⁶ LIPSTADTOVÁ, DEBORAH E. *Popírání holocaustu*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001, s. 9-55.

¹²⁷ ČERNÝ, PETR. *Popírání holocaustu v právních souvislostech*. In: Trestněprávní revue 7/2007. Praha, 2007, s. 187.

¹²⁸ LIPSTADTOVÁ, DEBORAH E. *Popírání holocaustu*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001, s. 9-55.

Grafa. Ten Irvinga v článku velmi kritizuje za jeho umírněnost. Irving podle něj udělal chybu, když nezpochybnil existenci plynových vozů a když svedl vyhlazování Židů na Himmlera (nepopírá totiž vraždění jednotek einsatzgruppen ani vyvražďování v táborech, „pouze“ zpochybňuje plynové komory a celkový počet obětí radikálně snižuje). Jak píše Graf ve svém článku: „...při konfrontaci s takzvaným „just-dokumentem“, který tým Lipstadtové předložil jako písemný důkaz masového vraždění Židů v plynovacích autech, ho Irving uznal za pravý, přestože to je primitivní padělek hemžící se jazykovými i technickými absurditami.“¹²⁹ I přesto, že Graf označuje Irvinga za „neúnavného badatele, který strávil tisíce hodin v archívech, za prvotřídního historika a mistra anglického jazyka v mluvené a psané podobě“ (jako by tyto kvality byly u historiků něčím neobvyklým) ve zbytku článku ho velmi kritizuje. Nastává tak poněkud zvláštní moment, kdy popírač popírá popírače. Z každého odstavce Grafova článku je krásně čitelná demagogie, myšlenky jsou vykonstruované, založené na faktech, která nejenže nejsou doložená, ale mnohdy jsou jen předpokládána. Pro příklad Irving napsal Grafovi, že věří, že v Belzec, Sobiboru a Treblince byli masově vražděni Židé a jedním z důkazů uvádí Himmlerovo nařízení nezanechat v Treblince nic zjevného a celou následně přestavět na selský dvůr. Jak Graf píše: „Protože toto nařízení neznám, poprosil jsem Davida Irvinga o zaslání kopie. 9. dubna odpověděl, že mi ji pošle později. Jelikož jsem zmíněný dokument doposud neobdržel, nemohu se k němu nijak vyjádřit. Jsem si však naprosto jistý, že neobsahuje žádný odkaz na masové vraždění, neboť kdyby tomu tak bylo, byl by citován v každé knize o holocaustu.“¹³⁰ Irving podle Grafa záměrně ignoruje dokumenty. Ve svém článku zachází až do nechutných detailů, jako např. výpočtem, kolik osob se vejde do hromadného hrobu na jeden metr krychlový s předpokladem, že třetina jsou děti, podle jeho výpočtů by masové hroby nikdy nemohly pojmout tolik lidí, jak se uvádí.¹³¹

Mezi další popírače patří např. Dor Paul Rassinier, bývalý vězeň v Buchewaldu, který kolaboval s Němci a obdivoval jednoho z důstojníků SS. Ve svých knihách *Přechod přes hranici* a *Odyseova lež* záměrně překrucuje slova historiků a vytrhává je z kontextu, tvrdí, že není možné, že bylo vyvražďeno 6 miliónů Židů, že tento mýtus byl vytvořen pro získání reparací pro stát Izrael. Propaguje tzv. odyseovu lež, která tkví ve sklonu lidí dobré a špatné události zveličovat. Na stránkách neonacistických skupin často najdeme citace zprávy Freuda A. Leuchtera o údajné neexistenci plynových komor v Osvětimi a Majdanku na základě odborného posudku, ve kterém byly provedeny špatné

¹²⁹ <http://www.odpor.org/index.php?page=clanky&kat=1&clanek=1175>

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž.

výpočty stop cyklonu B ve zdech a na špatných místech. Neexistenci komor propaguje také Robert Faurisson, který dále zpochybňuje pravost Deníku Anny Frankové.¹³² Stejně tak Patrick Buchanan tvrdí, že není možné, aby v Treblince byli plynováni lidé, a mluví o tzv. „syndromu přežití“, které vede ke skupinovým bludům. Na konci 80. let byl do zákonodárného sboru v Louisianě zvolen David Duke, dokonce se při volbách do Senátu USA ucházel o funkci guvernéra a dostal 700 000 hlasů, přitom o něm bylo všeobecně známo, že byl někdejší vůdcem Ku Klux Klanu, popíračem a stále dál se vyjadřoval otevřeně antisemitsky.¹³³

1.6. Současný český pravicový extremismus

„Základním myšlenkovým východiskem všech odrůd pravicově extremistického myšlení je silný rasismus, projevující se jako přesvědčení o „biologické výjimečnosti“ bílého etnika. Největším zločinem je v očích pravicových extremistů míšení bílé rasy s ostatními – nejmilitantnější z nich pak hovoří o nutném vypuknutí „rasové svaté války“ nebo „bílé revoluce“ rozhodujícího bílého plemene za přežití.“¹³⁴

Pravicový extremismus vystupuje proti lidem s odlišnou barvou pleti a s odlišným sociokulturním prostředím, v současné době se obrací především proti přistěhovalcům. V České republice je namířen proti Židům, Romům a cizincům. Bojuje proti levicovým silám. Také proti „zvrácenému“ chování - proti homosexuálům, narkomanům, prostituci.

1.6.1. Vymezení pojmů

Extremismus je neadekvátním, krajně radikálním postojem politického myšlení, jak v levici, tak v pravici, který neobjektivně hodnotí politickou scénu, není schopný kompromisů a užívá nedemokratické prostředky včetně násilí a teroru.¹³⁵ Jedním z jeho projevů je **nacionalismus**, jehož myšlenkou je názor, že by si národy měly vládnout samy. Projevuje se v různých ideologiích jak levice, tak pravice. Jeho cílem je, aby národ byl

¹³² ČERNÝ, PETR. *Popírání holocaustu v právních souvislostech*. In: Trestněprávní revue 7/2007. Praha, 2007, s. 185-187.

¹³³ LIPSTADTOVÁ, DEBORAH E. *Popírání holocaustu*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001, s. 25-34.

¹³⁴ KUBÍČKOVÁ, ZDEŇKA. *Cesty ke vzdělávání dětí ze sociokulturně odlišného prostředí*. 1. vyd. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2010, s. 73.

¹³⁵ ADAMOVÁ, KAROLINA. KŘÍŽKOVSKÝ, LADISLAV. ŠOUŠA, JIŘÍ. ŠOUŠOVÁ, JITKA. *Politologický slovník*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 60.

zároveň státem, tedy aby se v jednom státě nemísily národy.¹³⁶ **Neofašismus** označuje soudobé fašistické skupiny vzniklé po 2. světové válce, které se ale orientují na současnou situaci a nehlasají sociální změny.¹³⁷ **Neonacismus** je současný proud navazující na socialistický nacionalismus. Snaží se uchránit Evropu a Amerikou před nepůvodními kulturami a jejich vlivem a prosadit bílou rasu. Objevuje se v činnosti politických stran, které se snaží dostat do vlády, a u neregistrovaných hnutí a skupin. V České republice bojuje proti přistěhovalcům, Židům a Romům. Jeho součástí se stává popírání holocaustu. Snaží se oslovit co největší počet lidí pomocí médií (časopisy, internet, hudba, styl) a manifestů.¹³⁸ Někteří politologové pojmy neofašismus a neonacismus ztotožňují. Jan Charvát (*1974, český politolog, žurnalista, odborný asistent fakulty sociálních věd UK) vidí rozdíl v tom, že fašismus je více nacionalisticky zaměřený a orientovaný na stát, zatímco nacismus je více postaven na mýtech a mnohem více je pro něj důležitá rasová otázka. Oba směry mají společnou vidinu autoritářského systému a oba stojí na rasismu.¹³⁹ **Rasismus** vychází z přesvědčení, že vlastnosti a kultura národu závisí na jeho biologickém a etnickém původu.¹⁴⁰ Je však všeobecně rozšířeným pojmem a v některých zemích se používá jako označení pro jakoukoli diskriminaci nebo bezdůvodné nepřátelství (např. ve Francii ve spojení s předsudky ohledně věku nebo pohlaví). V širším pojmu označuje vztah, kdy je jedna skupina znevýhodněna před druhou. Tzv. „nový rasismus“ vychází z rozdílů daných kulturou a ne geneticky. Vychází z předpokladu, že způsob života je stejně nezměnitelný jako barva pleti. Oproti náboženskému rasismu neposkytuje možnost „úniku“, kdy nelze konvertovat. Antisemitský rasismus je stále živý právě v neofašistických a neonacistických skupinách a v současné době je zaměřený především proti politice Izraele a Židé se stále stávají cílem útoků. Obecně se rasismus stále více snaží prosadit v politice a stává se militantním, je tedy velmi pravděpodobné, že do budoucna nadále bude zdrojem agrese a konfliktů.¹⁴¹

1.6.1.1. Neofašismus

Vychází především z fašismu Frankova Španělska, Salazarova Portugalska a Mussoliniho Itálie. Ze současníků se hlásí např. k Francouzovi Le Penovi. Udržuje

¹³⁶ ADAMOVÁ, KAROLINA. KRÍŽKOVSKÝ, LADISLAV. ŠOUŠA, JIŘÍ. ŠOUŠOVÁ, JITKA. *Politologický slovník*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 135-136.

¹³⁷ Tamtéž, s. 140.

¹³⁸ <http://www.czechkid.cz/si1310.html>

¹³⁹ CHARVÁT, JAN. *Současný politický extremismus a radikalismus*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 70.

¹⁴⁰ ADAMOVÁ, KAROLINA. KRÍŽKOVSKÝ, LADISLAV. ŠOUŠA, JIŘÍ. ŠOUŠOVÁ, JITKA. *Politologický slovník*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 219.

¹⁴¹ FREDRICKSON, GEORGE M. *Rasismus – stručná historie*. 1. vyd. Praha: Jiří Buchal – BB art, 2003, s. 109-117.

kontakty s křesťanskými fundamentalisty, intelektuálně laděnými nacionalisty a konzervativisty. Čeští neofašisté se odkazují na generála Radola Gajdu a na Národní obec fašistickou.

Jeho ideologie stojí na nacionalismu, antidemokratismu a antikomunismu. Projevuje se xenofobním rasismem – odmítá imigranty, cizince a odlišnou kulturu vůbec, která má působit destruktivně. Bojují také proti nadnárodním korporacím. Jejich cílem je „silný, zdravý a nezávislý národ“, který má vlastní stát. Většinou se vyhýbají antisemitismu a vyznačují se spíše antisionismem (odporem proti politice státu Izrael). Odpor mají také k narkomanii a homosexualitě.

Užívají národní symboliky a symbol plamenů, na shromážděních volí jednotné oblečení, obvykle tmavé košile.¹⁴²

1.6.1.2. Neonacismus

Navazuje na Hitlerův nacismus. Odvolává se na germánskou či keltskou historii. Slučuje se v něm árijský rasismus, antisemitismus a antikomunismus. Hlavní ideou je rasová otázka, klade důraz na správný rasový původ. Stejně jako fašisté vystupují proti imigrantům, homosexuálům a narkomanům. Mají větší sklony k násilí než neofašisté. Pro drogové dealery požadují trest smrti a i homosexualita by se měla trestat. Nepřátele je třeba zničit fyzicky, vyhladit je. Jejich cílem je rozpoutat rasovou válku ve světě a díky bílé revoluci prosadit árijskou rasu vedenou vůdcem.

Neonacisté se shromažďují spíše v subkulturních skupinách, u nás je to zejména Národní odpor. Dále například Blood and Honour nebo Hammer Skinheads. V současné ale zaznamenáváme narůstající snahu těchto aktivistů podílet se na politické scéně, zatím neúspěšně. Jejich ideologie se šíří díky časopisům a především díky hudbě (tzv. white power music), nosí specifické oblečení spřátelených módních značek. Jako symboly užívají německé válečné kříže (např. železný kříž), keltský kříž, symboly kukluxklanu nebo starogermánské symboly (např. Thórovo kladivo, některé runy).¹⁴³

1.6.1.3. Reakční populismus

Zaměřuje se na „obyčejného člověka“ a ochraňuje ho proti politickým elitám a byrokracii. Slibuje spravedlnost. Oslovuje lidské emoce, především xenofobii z islámu, cizinců, homosexuálů, narkomanů atd. Bojuje také proti prostituci a pornografii, dále proti komunistům, anarchistům, humanistům a liberálům kvůli jejich sociálnímu zaměření. Propaguje tvrdé tresty a úplný zákaz imigrace. Bývá zahrnován do neofašismu, jeho

¹⁴² CHARVÁT, JAN. *Současný politický extremismus a radikalismus*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 74-78.

¹⁴³ Tamtéž, s. 78-84.

příslušníci chtějí být ale především politicky činní. I když spolupracují, neonacismus a neofašismus veřejně odsuzují, vyhýbají se otevřenému rasismu a mluví spíše o kulturní odlišnosti. Vystupují proti problematickým menšinám, u nás proti Romům. U nás jsou to např. Republikánská strana a Národní strana.¹⁴⁴

1.6.1.4. Skinheads

Hnutí vzniklo na konci 60. let v Anglii jako dobový sociální protest dělnické mládeže proti postupujícímu průmyslu, spojili se tehdy dva gangy, na jedné straně mods (modernisté) nakrátko ostříhaní a oblečení v konzervativních oblecích, na druhé straně narkomani jezdící na skútrech vyznávající soulovou hudbu. Říkalo se jim také Boot Boys, kvůli pevným botám – martenskám – které nosili. Poslouchali ska a reggae, převzali módu z obou subkultur a distancovali se od drog, hippies a intelektualismu. Neměli rasistický charakter. Jejich aktivitami byly výtržnosti, rvačky a násilí. Některé skupiny vystupovaly proti homosexuálům, studentům nebo Pákistáncům.¹⁴⁵

Hnutí se zradikalizovalo na počátku 80. let. Ztratilo původní ideály a infiltrovalo se ultrapravicovou organizací Národní fronta, z čehož postupně vzešla ideologie bílé rasy, která se hlásila k nacionálnímu socialismu. Hnutí se rozšířilo do celé Evropy i do USA a postupně do celého světa. Značně se diferencovalo na různé neofašistické skupiny i na skupiny proti fašismu. Mezi extrémně pravicové patří Hammer Skins (H.S.), Blood and Honour (BaH) nebo White Arian Resistant (W.A.R.). Mezi skupiny bojující proti neofašismu a neonacismu patří Skinheads Against Racial Prejudice (S.H.A.R.P.) nebo Red and Anarchist Skinheads (RASH). Zatímco S.H.A.R.P. odmítají jak pravicovou, tak levicovou extrémní politiku, RASH jsou zaměřeni extrémně levicově.¹⁴⁶

1.6.2. Současný český pravicový extremismus

„Vždyť právě Žid je ztělesněním největší špíny na světě... Jeho vývoj nepřekročil dál než k pudu sebezáchovy. Čemuž ta špína děkuje za to, že přežila tolik století... Žid je vlastně jen obyčejný parazit, protože vždycky žil a žije na úkor jiných lidí a národů.“¹⁴⁷ (Článek „Žid – škůdce naší rasy, Časopis Skinformátor vydaný pod hlavičkou Bohemia Hammer Skinheads, Most 2/1993)

¹⁴⁴ CHARVÁT, JAN. *Současný politický extremismus a radikalismus*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 71-74.

¹⁴⁵ KUBÍČKOVÁ, ZDEŇKA. *Cesty ke vzdělávání dětí ze sociokulturně odlišného prostředí*. 1. vyd. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2010, s. 74.

¹⁴⁶ CHMELÍK, JAN. *Symbolika extremistických hnutí*. 1. vyd. Praha: Armex, 2000. 114 s.

¹⁴⁷ DRAŽAN, JAN. *Papírová nenávisť*. In: Týden 8/1997. Praha, 1997, s. 43.

„Nutnost řešení, konečného a už definitivního řešení se stále stupňuje. A přijde den, až budeme stát v jedné řadě. Všichni bílí, bez rozdílu věku a pohlaví. A proti nám spodina a špína společnosti. Černí, žlutí a bílí ksindl, či bílé holky, které se staly jejich milenkami... Co s nimi? Se všemi? Židy, cikány, kongi, zednáři a komunisty? Jen jedno. Do plynu a do historie. Heil Hitler.“¹⁴⁸ (časopis Svoboda, Česká Lípa 1996)

Pravicový extremismus v ČR navazuje na historickou tradici německého nacismu a italského, španělského a portugalského fašismu. Různé jeho proudy nepřijímají tyto ideologie v celku, nýbrž je různě modifikují, přetvářejí a uzpůsobují svým cílům. Odvolávají se především na národnost a „češství“ vystupují proti cizincům, především proti Romům, Židům, arabům a Vietnamcům. Jejich ideologií je většinou národní socialismus a je postavená na nerovnosti ras. Pravicových extrémistických skupin je u nás bohužel velké množství, my si krátce přiblížíme ty nejznámější.

1.6.2.1. Republikánská strana Čech, Moravy a Slezska (RSČMS)

Strana byla zaregistrována na Ministerstvu vnitra ČR v červnu 2010, byla založena většinou členů Republikánské strany Československa (SPR-RSČ), hlásí se k původní republikánské myšlence s důrazem na vlastenectví. Strana se ale oficiálně distancuje od názorů Miroslava Sládka.¹⁴⁹ Strana je známá svými kontroverzními názory na imigraci a homosexualitu. Internet: www.republikani-jmk.com

1.6.2.2. Národní sjednocení

Ultranacionalistická strana, která zdůrazňuje význam národa. Politicky spolupracovala s republikány Miroslava Sládka. Vystupuje proti cizímu náboženství a kulturám, proti multikulturalismu. Je silně antikomunistická. Odmítá členství v NATO. Bojuje proti homosexualitě a v rámci toho proti registrovanému partnerství. Ostře se staví proti kriminalitě a drogám, chce zavést trest smrti. Odmítá evropskou integraci.¹⁵⁰

Internet: www.narodnisjednoceni.cz

1.6.2.3. Národní strana

Prosazuje přímou demokracii. Staví se proti imigraci, kriminalitě (např. proti prostituci, požaduje trest smrti) a proti „pozitivní diskriminaci“ a jakémukoliv zvýhodňování menšin vůbec. V r. 2007 založila Národní gardu jako vlasteneckou

¹⁴⁸ DRAŽAN, JAN. *Papírová nenávisť*. In: Týden 8/1997. Praha, 1997, s. 43.

¹⁴⁹ <http://www.republikani-jmk.com/>

¹⁵⁰ DANICS, ŠTEFAN. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. 2. vyd. Praha: Policejní akademie české republiky v Praze, 2008, s. 35.

domobranu, vojenskou složku založenou na „přísném vojenském principu“, což vyvolalo protesty židovských a romských organizací.¹⁵¹ Byla zakázána.

1.6.2.4. Dělnická strana (DS)

Tato strana se snažila ve volbách v r. 2010 dostat do parlamentu, byla však ještě před volbami kvůli neonacistickým myšlenkám zakázána. Pár dní poté vznikla jako Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS) s tím, že na svých stránkách www.dsss.cz výslovně píše, že jsou jejími stránkami tyhle a nenese odpovědnost za žádné jiné. Na těchto stránkách nenalezneme žádné neonacistické myšlenky. Ale na jiných stránkách www.delnicka-strana.cz nás odkazuje na původní stránky Dělnické strany <http://www.delnicka-strana.cz/index.php>. V „bývalém“ programu DS požadují vystoupení státu z EU a NATO. Požadují změnu ústavy, vypovězení ilegálních přistěhovalců, jak píšou: „Lidé bez státní příslušnosti budou vyloučeni ze všech státních podpor a dotací. Nechceme být „žumpou Evropy“ a zemí plnou imigrantů, přistěhovalců ze států bývalého Sovětského svazu, Balkánu, Asie, Dálného východu apod. Požadujeme zrušení přistěhovaleckých táborů a zrušení všech podpor pro přistěhovalce. Politický azyl či povolení k pobytu může dostat pouze osoba splňující morální kvality a odborné znalosti, u níž je předpoklad, že se přizpůsobí národním tradicím a zvykům občanů České republiky a je zde záruka plné asimilace do většinové společnosti.“¹⁵² Vystupují proti manželství homosexuálů a požadují trest smrti pro masové vrahy. Spřátelenou (ale fakticky částí DSSS) organizací je Dělnická mládež, kde se sdružují mladí neonacisté, která podporuje vlastenectví – stránky www.delnickamladez.cz. Pod jménem strany i mládežnické organizace se uskutečňuje již tradičně ve velkých městech prvomájový průvod.

1.6.2.5. Národní odpor

Neregistrovaná neonacistická organizace Národní odpor sdružuje jedince, kteří ovládají bojová umění, je nejaktivnější a nejmilitantnější. Členové vyhledávají především pouliční konflikty a pořádají demonstrace organizované registrovanou skupinou „Mladí národní demokraté“. Je to decentralizovaná organizace bez vůdce, která se vydělila z pražské sekce Blood and Honour v r. 1998. Skládá se z městských poboček tzv. guerill, které mají za úkol vybudovat zóny bez etnických skupin. Hlásí se k odkazu svatého Václava. Část jich zastává ideu pangermánství, jiná část se hlásí k celosvětové síti White Power. Vystupují především proti Židům, anarchistům, komunistům, Romům a

¹⁵¹ DANICS, ŠTEFAN. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. 2. vyd. Praha: Policejní akademie české republiky v Praze, 2008, s. 35-36.

¹⁵² http://www.delnicka-strana.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=74&Itemid=103

Vietnamcům. Evropská unie pro ně představuje sionistickou organizaci.¹⁵³ Internet: www.odpor.org

1.6.2.6. Autonomní nacionalisté

Jejich kořeny sahají do Německa a Rakouska. Byli založeni Thomasem Wulfem, který se rozhodl vytvořit široké hnutí bez vůdce, vytvořit síť z národně socialistických buněk v každém městě. Jejich hymnou je píseň ultrapravičáka Andrého Lüderse „Svobodně, sociálně, národně“, což se stalo i jejich heslem. Spolupracují s Národně demokratickou stranou Německa. Rozšířili se kromě České republiky do Itálie, Francie, Rumunska, Ruska, Slovenska, Ukrajiny, Anglie, USA. Mají averzi k tradiční neonacistické skinheadské módě a nosí sportovní military módu. Od levice přejali černé úbory pro demonstrace, kde vytváří tzv. „černé bloky“ (Black Blocks). Tradiční neonacistickou hudbu směřující k rocku, metalu, pochodům a národním baladám rozšířili o nazi techno a nazi hip-hop. U nás fungují v prostředí Národního odporu. Jsou známí rasistickými útoky např. v Litvínově-Janově, demonstracemi apod.¹⁵⁴ Internet: www.an-plzensko.com, www.autonom.000space.com,

1.6.2.7. Anti-Antifa

Vznikla v Německu a bojuje proti antifašistické organizaci Antifa. Jejich úkolem je přímo útočit na její jednotlivé členy, seznamy nepřátel si šíří po internetu.¹⁵⁵

1.6.2.8. Vlastenecká fronta

Toto politické hnutí se hlásí k českému nacionalismu a k velkým českým osobnostem. Bojuje proti pozitivní diskriminaci a umělému multikulturalismu. Klade důraz na silný stát, o jehož řízení má suverénně rozhodovat český národ, který má být chráněn před projevy odnárodňování. Menšiny se mají na státních záležitostech podílet pouze úměrně své početnosti a přizpůsobení pravidlům občanského soužití. Vystupují proti integraci Evropy. Za základ státu považují rodinu. Vystupují proti manželstvím s přistěhovalci, rasově smíšeným manželstvím, registrovaným partnerstvím homosexuálů. Odsuzují kosmopolitní školní výuku vedoucí k učení o „multirasové harmonii“.¹⁵⁶ Internet: www.vlasteneckafronta.cz

¹⁵³ DANICS, ŠTEFAN. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. 2. vyd. Praha: Policejní akademie české republiky v Praze, 2008, s. 38.

¹⁵⁴ MAREŠ, MIROSLAV. *Autonomní nacionalisté*. In: *Reflex*, 7/2009, s. 66-69.

¹⁵⁵ MAREŠ, MIROSLAV. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Barrister & Principal, 2003, s. 497-499.

¹⁵⁶ DANICS, ŠTEFAN. *Extremismus – hrozba demokracie*. 1. vyd. Praha: Police History, 2002, s. 20-22.

1.6.2.9. Národní alternativa

Radikálně-pravicová organizace vznikla v r. 2001 a je založena na křesťanských hodnotách, za pevný základ považuje českou rodinu. Vystupuje proti evropské integraci v rámci EU, proti etnickým menšinám a proti jejich pozitivní diskriminaci. Je pro zavedení trestu smrti pro velkodistributory drog, sadistické, masové a pedofilní vrahy, a pro daleko přísnější imigrační zákony. Staví se proti homosexualitě, prostituci, pornografii. Interrupci uznává pouze v případech znásilnění, incestu, zdravotního rizika matky nebo dítěte, popřípadě jeho budoucího závažného postižení.

1.6.2.10. Templar Knights of Ku Klux Klan a Neviditelná říše Ku Klux Klanu

Vychází z tradiční ideologie Ku Klux Klanu. Ten byl založen v prosinci 1865 v Tennessee v USA jako tajné společenství s přísnou hierarchií a tradičním bílým oblečením s bílou kápí a mystickou rituálností. Hlásí se k Hitlerovu nacismu. Bojují za „čistotu jižanských tradic a bílé rasy“. V USA pronásledují především Černochy. Postupně se rozšířili do celého světa. Nejčastějším symbolem je hořící kříž.¹⁵⁷

Česká pobočka Teplářských rytířů Ku Klux Klanu vznikla v r. 1993 z jedné stejnojmenné frakce Ku Klux Klanu z Floridy. Jsou založeni na nacionálním socialismu a chrání budoucnost „bílé árijské rasy a našich bílých dětí“. Mluví otevřeně o antisemitismu a vyzývají k rasové válce.¹⁵⁸ Také u nás vznikla v r. 1991 jiná pobočka Ku Klux Klanu, která si dala název Neviditelná říše. Tato vystupuje proti Židům, veškerému „barevnému“ obyvatelstvu, komunistům, anarchistům, církvi, bojovníkům za lidská práva. Od původního Ku Klux Klanu převzali organizační strukturu, oblečení a mystičnost. Otevřeně se hlásí k Hitlerovi a bojuje proti demokracii, kriminalitě, drogám a prostituci.¹⁵⁹

1.6.2.11. Bohemia Hammer Skins (B.H.S.)

Je pobočkou nadnárodní organizace Hammer Skins, která vznikla v r. 1986 v USA. Je to radikální hnutí skinheads, které prosazuje autoritářský režim, ne však jednoho vůdce, ale skupiny vůdců. Příslušníci jsou přísně organizovaní vojensky, považují se za rytíře a panuje mezi nimi přísná hierarchie, do skupiny není lehké se dostat a trvá to několik let. Vychází z keltské mytologie, hlásí se k bohu Odinovi. Uspořádáním se blíží k náboženské sektě. Hlásí se k militarismu, xenofobii, nacismu. Jejich cíle nejlépe vyjádříme jejich slovy: „Spojuje nás idea národního socialismu a boj za deset slov: „*My musíme chránit existenci našich lidí a budoucnost bílých dětí!*“ Bojujeme o přežití a holou existenci bílé

¹⁵⁷ KAŠPAR, JAN. *Ku Klux Klan se nezastaví před ničím*. In: Lidové noviny, 8.8.1998, s. 19.

¹⁵⁸ MAREŠ, MIROSLAV. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Barrister & Principal, 2003, s. 474-475.

¹⁵⁹ KAŠPAR, JAN. *Ku Klux Klan se nezastaví před ničím*. In: Lidové noviny, 8.8.1998, s. 19.

rasy! Naše ideály jsou čisté a přímé jako naše árijské srdce!“ Ve znaku mají číslo 14, což je počet slov právě citované věty psané kurzívou v anglické verzi. V českém překladu má tato věta deset slov, proto se někdy symbol modifikuje v našem prostředí na číslo 10. Dalším znakem jsou zkřížená kladiva jako symbol bílé dělnické třídy a síly.¹⁶⁰

1.6.2.12. *Blood & Honour Division Bohemia*

Krev a čest vzniklo na začátku 80. let v Anglii. Hlásí se k nacionálnímu socialismu, německému nacismu. Myšlenky v současné době v podstatě splývají s ideologií hnutí Hammer Skins.¹⁶¹ Internet: www.bhbohemia.org

1.6.2.13. *White Aryan Resistant*

Mezinárodní teroristická extremistická organizace Bílý árijský odpor otevřeně mluví o rasové válce. Členové jsou připraveni pro pouliční boj. Ideologicky se blíží myšlenkám Hammer Skins.¹⁶² Internet: www.whiteresistance.jex.cz

1.6.2.14. *Combat 18*

Tato britská neonacistická teroristická organizace se hlásí k odkazu Adolfa Hitlera (v názvu číslo 18, které symbolizuje první a osmé písmeno abecedy, tedy AH, Hitlerovy iniciály). Těší se obdivu jiných organizací za své teroristické činy. Někteří členové mají vazbu na Blood&Honour, někteří nikoliv. Její členové zůstávají anonymní.¹⁶³

1.6.2.15. *Rytíři slunečního kruhu*

Organizace, která sdružuje neonacistické skinheady i skinheadky (ženské oddíly tzv. Bundes Mädchen). Jsou skalními vyznavači Adolfa Hitlera. Společnost byla založena na pomoc vězněných skinů. Panuje v ní přísná autoritářská hierarchie, každá přihláška je pečlivě souzena. Povinností členů je odebírat magazín INNOCENT, výtěžek z tohoto jde právě vězněným skinům. Členové také mají posílat vězňům dopisy. Jejich symbolem je spoutaná bílá pěst.¹⁶⁴

1.6.3. ČR proti extremismu

Politika České republiky proti extremismu je zaměřena proti ideologicky vyhraněným subjektům, které cíleně vystupují proti demokratickému ústavnímu zřízení České republiky, jeho demokratickým principům, vybočují ze zákonných norem a vyznačují prvky netolerance. Je uskutečňována mezinárodně (např. Agentura EU pro

¹⁶⁰ CHMELÍK, JAN. *Symbolika extremistických hnutí*. 1. vyd. Praha: Armex, 2000, s. 12-13.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 13.

¹⁶² Tamtéž, s. 14.

¹⁶³ MAREŠ, MIROSLAV. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Barrister & Principal, 2003, s. 494-497.

¹⁶⁴ DANICS, ŠTEFAN. *Extremismus – hrozba demokracie*. 1. vyd. Praha: Police History, 2002, s. 53.

základní lidská práva, síť antirasistických nevládních organizací RAXEN, protirasistické složky EU, Rady Evropy, OBSE, OSN), v rámci ČR na centrální úrovni a na komunální a lokální úrovni. V nejobecnější rovině jsou to ústavní orgány ČR, poradní orgán vlády Bezpečnostní rada státu. Pod Ministerstvo vnitra spadá mezíresortní Právní komise pro otázky boje s extremismem. V rámci Policie ČR funguje na území Prahy speciální oddělení Odboru pro odhalování závažné obecné kriminality, které se zabývá extremistickou kriminalitou, a dále odbor extremismu a terorismu Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu. Co se týče informací, situaci na našem území monitoruje Bezpečnostní informační služba, situaci v zahraničí sleduje Úřad pro zahraniční styky a informace. V boji se angažuje i ministr pro lidská práva a národnostní menšiny, a složky a organizace spadající pod Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. Z nevládních složek hraje důležitou roli organizace Člověk v tísni nebo sdružení Tolerance a občanská společnost a další organizace konkrétních menšin – např. Muzeum romské kultury v Brně nebo Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze.¹⁶⁵

Hlavními body strategie v potírání extremismu jsou podle Ministerstva vnitra komunikace, vzdělání a výchova, spolupráce, odbornost specialistů a konkrétní postihy konkrétních pachatelů. Cílem komunikace je informovat občany o problému, možném řešení a pomoci. V rámci výchovy a vzdělávání pak učit žáky zásady kritického myšlení, aby žáci byli schopni pochopit podstatu, cíle a motivy extremistických ideologií. Co se týká spolupráce, je nutná mezi vládními i nevládními složkami, mezi městy, obcemi a občany, mezi školami, rodiči a žáky. Je důležité připravovat odborníky pro boj s extremismem a dát si pozor na možnou infiltraci. A nakonec je nutné trestat konkrétní pachatele konkrétních činů.¹⁶⁶

Bojem proti extremismu se zabývají také tyto extremistické nevládní organizace:

1.6.3.1. AFA (u nás známá jako Antifa)

Tato anarchistická militantní organizace u nás vznikla v r. 1996 (první byla založena už r. 1930 v Německu jako reakce na nacismus) a je propojena s ostatními zahraničními organizacemi. Smyslem organizace je co největší informovanost veřejnosti o ultrapravicích. Monitorují jejich činnost, o jejich aktivitách informují občany, prezentují své antifašistické myšlenky, veřejně se konfrontují s neonacistickou scénou při demonstracích.

¹⁶⁵ GABALOVÁ, DANA. *Dovedu to pochopit? Hrozby neonacismu*. 1. vyd. Praha: Varianty, Člověk v tísni, o.p.s., 2008, s. 72-75.

¹⁶⁶ BENEŠ, JIŘÍ. PĚTIOKÝ, JIŘÍ. TEJCHMANOVÁ, LADISLAVA. *Strategie boje proti extremismu*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2008, s. 20-35.

Díky své násilné taktice boje je považována vládou i veřejností za nebezpečný subjekt.¹⁶⁷ Mladé lidi se snaží zaujmout různými kampaněmi, např. kampaní „We will rock you“ proti neonacistickým obchodům a značkám, nebo kampaní „Good Night White Pride“ proti neonacistické hudbě.¹⁶⁸ Internet: www.antifa.cz

1.6.3.2. *SkinHeads Against Racial Prejudice (S.H.A.R.P. – Skinhedí proti rasovým předsudkům)*

Hnutí vzniklo v USA v 80. letech, aby očistilo hnutí skinheads od předsudku, že všichni skini jsou rasisté a neonacisté. Přiklání se k ideologii původního hnutí (viz kap. 1.6.1.4.). Jsou připraveni reagovat násilně proti ultrapravicí zejména při páchání rasových útoků. Nosí typické skinheadské oblečení, poslouchají ska a schází se v rockových klubech, vydávají časopisy, tzv. ziny.¹⁶⁹

1.6.3.3. *Red Skins (Red and Anarchist Skinheads RASH)*

Jejich síla spočívá v boji proti sociálnímu útlaku, odmítají stalinismus, fašismus, rasismus a xenofobii. Nosí červené bombry a v těžkých botách červené tkaničky.¹⁷⁰

¹⁶⁷ DANICS, ŠTEFAN. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. 2. vyd. Praha: Policejní akademie české republiky v Praze, 2008, s. 41.

¹⁶⁸ www.antifa.cz

¹⁶⁹ DANICS, ŠTEFAN. *Extremismus – hrozba demokracie*. 1. vyd. Praha: Police History, 2002, s. 54.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 54-55.

2. Vybrané kapitoly z učiva o holocaustu a jejich odraz v dětské literatuře

2.1. Zavlčené děti

2.1.1. Lidice

„Nasedat!	Pes za autem
Bože	A děti
Sbohem školo	pláčou
Hřbitove Studni Zápraží	jak pomalounku utíká
A ženy děti lezou na vůz	Zítra budou mít jiná jména
A strach jim nohy podráží	Joachim Inge Erika“ ¹⁷¹

(Karel Šiktanc: Heinovské noci)

Celá lidická tragédie začala atentátem na zastupujícího říšského protektora Čech a Moravy Reinharda Heydricha 27. května 1942, tento atentát, spáchaný Janem Kubišem a Josefem Gabčíkem, byl úspěšný, Heydrich na následky zranění zemřel. Atentátníci samozřejmě nemohli vědět, jaké bude mít jejich čin důsledky.

Okamžitě po atentátu se rozjela obrovská celorepubliková pátrací akce, která s sebou nesla spousty poprav a stovky mrtvých. Odměna za informace, které by pomohly dopadnout atentátníky, se vyšplhala na 10 miliónů korun. Byl vyhlášen civilní výjimečný stav. Bylo zakázáno vycházení od deváté hodiny večerní po šestou hodinu ranní. Byly zavřeny všechny zábavní podniky, i divadla, nesměla jezdit doprava. Všechny v protektorátu dosud nepřihlášené osoby, které dosáhly věku 15 let, se musely neprodleně přihlásit ve lhůtě jednoho dne, jinak byly zastřeleny i s těmi, kdo je přechovávali. Tyto výnosy se staly signálem k hromadnému vraždění.¹⁷²

Lidice vybrali Němci jako vhodnou vesnici pro odvetnou akci na základě jednoho nevinného dopisu, který měl vést k domnělému atentátníkovi Josefu Horákovi původem z Lidic. Horák však v té době bojoval za anglické letectvo a nemohl být aktérem atentátu.

Strůjcem celé akce byl SS Gruppenführer K. H. Frank, který nařídil, aby byli všichni dospělí muži zastřeleni, všechny dospělé ženy převezeny do koncentračního tábora, děti,

¹⁷¹ ŠIKTANC, KAREL. *Heinovské noci*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1962, s. 25-26.

¹⁷² LOUDA, VLASTMIL. *Lidice: čin krvavého teroru a porušení zákonů a základních lidských práv*. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor pro politické zpravodajství, 1945, s. 20-25.

které lze poněmčít, převychovány v Německu a posléze rozděleny do rodin, na zbytek dětí se rozkaz nevztahoval jasně, a dále aby byla obec vypálena a kompletně srovnána se zemí, aby to vypadalo, že tam nikdy nestála.¹⁷³

Dne 9. června 1942 kolem desáté hodiny večerní byly Lidice obklíčeny a odvetná akce proběhla podle rozkazu. Děti byly převezeny do Puschkau, blízko Poznaně, do „dětského domova“, kterému se říkalo Heim (Kinderheim). Z celkových 104 dětí bylo po válce nalezeno 17. Pět dětí se nikdy nenašlo, 82 dětí nevyhovovalo rasovým požadavkům říše na převýchovu a byly později převezeny do Chelmu, kde zahynuly v plynovém voze. Z Heimů si německé rodiny braly děti do výchovy. Jedno dítě stálo padesát marek. Celkem lidickou tragédií nepřežilo 340 obyvatel.¹⁷⁴

Vesnic, které byly vyhlazeny, bylo více, např. Ležáky u nás, Kortelisy a Český Malín na Ukrajině, Oradour-sur-Glane ve Francii nebo Marzabotto v Itálii. Lidicemi se však nacisté pyšnili nejvíce. Proto se staly jedním ze symbolů světového boje proti nacismu.¹⁷⁵

Po druhé světové válce byly Lidice obnoveny, vystavěno bylo asi 150 domů. Okolí vesnice bylo upraveno jako památkový park, kde se mimo jiné nachází muzeum se stálou celoročně přístupnou expozicí připomínající lidickou tragédií nebo velmi působivé sousoší 82 lidických dětí, které zemřely v Chelmu, které je celoživotním dílem sochařky Marie Uchytlové.¹⁷⁶

2.1.1.1. Děti s cedulkou

„Holky říkaly, že každý člověk má všechno napsané na dlani. Že tam má čáru života a smrti. Ale já vím, že to není pravda. Proti smrti je cedulka, kterou jsem nosila na krku. Ale cedulka sama nestačí, musíš mít k tomu správné oči a správné vlasy.“¹⁷⁷

Kniha *Děti s cedulkou* vyšla r. 1982, jejími autory jsou Zdeněk Karel Slabý (*1953, dětský spisovatel, literární teoretik, někdejší šéfredaktor Zlatého máje) a Eduard Pergner (1935-2001, zakladatel divadel Quo Vadis a Luxor, dramatik, scénárista, textař). Na motivy knihy byla napsána divadelní hra *Kukačka v temném lese*, později zpracována jako stejnojmenný film režiséra Antonína Moskalyka, ke kterému napsal scénář Vladimír Körner. Mapuje osudy jednoho z lidických dětí, 13leté Emílie Frejové, kterou si na převýchovu koupil velitel koncentračního tábora.

¹⁷³ LOUDA, VLASTMIL. *Lidice: čin krvavého teroru a porušení zákonů a základních lidských práv*. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor pro politické zpravodajství, 1945, s. 34-36.

¹⁷⁴ Tamtéž s. 38-59.

¹⁷⁵ www.cs.wikipedia.org/wiki/Vyhazení_Lidic

¹⁷⁶ www.lidice-memorial.cz

¹⁷⁷ PERGNER, EDUARD. SLABÝ, ZDENĚK KAREL. *Děti s cedulkou*. 1. vyd. Praha: Práce, 1982, s. 1.

Mottem knihy se stala báseň Františka Hrubína z roku 1942. Báseň pojednává o tom, že úděl války nese celé lidstvo, až po malé děti. Hrubín zde vyzývá malé čtenáře, aby nezapomněli na svůj hlas, aby zpívali, protože „rodné řeči zvon“ bude znít daleko za válku a za zlou dobu. Hlas člověka, dítěte, je zde metaforou pro svobodné myšlenky a svobodné srdce – „... zvon hlavní, rodné řeči zvon, a s ním se nesou naše hlasy široko, slavně, kam chce on, daleko za morové časy!“¹⁷⁸ Autoři výběrem básně pro úvod knihy poukazuje na to, že děti mají k výpovědi o válce také co říci.

Kniha je napsána na velmi dobré beletristické úrovni. Nezasvěcený čtenář by si mohl myslet, že se jedná o fikci. Všechna fakta jsou prezentována velmi čtivou formou dětského pohledu na onu krutou skutečnost. Na začátku knihy se nachází velmi podrobné informace o lidické tragédii, včetně dopisu, na základě kterého byly nakonec vybrány, i včetně rozkazu K. H. Franka. Osudy dětí i ostatních obětí jsou napsány podle vzpomínek těch, kteří tuto hrůznou událost našich dějin přežili a mohli podat své svědectví. Všechna jména jsou v knize zachována podle skutečnosti. Celkově jsou v ní zmapované osudy osmi dětí. Kniha je tedy založena na faktech, na skutečných jménech, událostech a datech.

Vnitřní monology hlavních hrdinů dodávají knize na autentičnosti a přibližují obyčejné myšlenky obyčejných lidí v neobyčejné době. Kniha je psána velmi civilně a přitom zároveň nesmírně citlivě a empaticky s velkým smyslem na detail, který bravurně dokresluje fakta a vytváří věrohodnou atmosféru. Je sice psána naivním dětským pohledem, o to citlivěji vyznívá a je vhodnou četbou pro žáky základní školy, nesklouzává ke schematismu, charaktery postav sice nejsou propracované do detailu, ale nejsou černobílé. Poukazuje na to, jaká základní lidská práva byla za války omezována, dětskýma očima přibližuje útrapy vězňů za holocaustu.

Děti v knize jsou různé, některé se přizpůsobí novému způsobu života, jiné méně a některé vůbec. Žádné dítě se však s novou rodinou nesžije úplně. Vzpomínají na charaktery svých nových rodičů a řeší jejich míru příslušnosti k nacismu. Vzpomínají na tvrdé podmínky, na krutost, s níž s nimi bylo zacházeno, i na ty, kteří se k nim chovali slušně. Kniha tak nabízí poměrně dobrý vhled do nálady německého obyvatelstva za druhé světové války. Najdeme zde pohled do rodiny velitele koncentračního tábora, do rodin obyčejných Němců, kteří chtějí především přežít válku a i do výchovného tábora Hitlerjugend.

¹⁷⁸ PERGNER, EDUARD. SLABÝ, ZDENĚK KAREL. *Děti s cedulkou*. 1. vyd. Praha: Práce, 1982, s. 9.

Na konci je kniha doplněna vysvětlivkami konkrétních německých slov a zkratk, kterým by děti nemusely rozumět, jedná se o tyto výrazy SS, NSDAP, gestapo, Hitlerjugend, Heil Hitler!, Kinderheim a apel, se kterými může učitel dále pracovat.

2.1.2. Říkali mi Leni

„Válka je ukrutná, ničí lidi, ničí lidské vztahy, ničí hodnoty. Moje Alena Sýkorová – za války Leni Freiwald – má vám o tom podat svědectví.“¹⁷⁹

Novela *Říkali mi Leni* vyšla z pera české dětské spisovatelky Zdeňky Bezděkové (1907-1999, filoložka, překladatelka, dětská spisovatelka, kantorka) v roce 1948, byla autorkou několikrát přepracována a byla přeložena do několika jazyků.

Kniha byla napsána na základě novinového článku z r. 1947 o Aleně Sýkorové, zavlčené do Německa na převýchovu, kde jí říkali Leni, odtud pochází název knížky, jejíž námětem je osud jednoho ztraceného děvčátka, jehož příběh má podat svědectví o dětech, které byly dané na převýchovu. Autorka chce, aby se děti nad válkou zamyslely, nad hodnotou svobody: „Než dojdete s Alenou k šťastnému shledání, zamyslete se, děti, nad tím, jak draze byla vykoupena naše svoboda! A potom i nad tím, jak je třeba žít, abychom jí byli hodni!“¹⁸⁰

Nejdůležitější dějovou rovinou je život Leni v německé rodině. Leninu adopci do rodiny prosadil otec, který toužil po dalším dítěti, přestože jeho žena nechtěla. Otec však za války padl a Leni zůstala na výchovu matce, zapálené nacistce, které se Leni až hnusila. Nechali si ji dál ze strachu, že by je mohli zavřít, protože ji hned po válce neohlásili. V duchu německého neonacismu je vychováván Lenin nevlastní bratr, který děvčátko trápí. Jediná babička je z celé rodiny na Leni hodná, je to militaristka, která se snaží Leni dát lásku, kterou nenajde u zbytku rodiny. To, že Leni pochází z Československa, ví celé její okolí kromě ní a je z různých stran šikanována, nejen od rodiny, ale také od třídní učitelky a spolužaček. Během knihy však zjistí pravdu o svém původu a pomocí nového třídního učitele, bývalého koncentračního vězně, najde svou matku.

Leni je v knize vylíčena jako dítě, které velmi citově strádá. Najdeme zde velký hodnotový kontrast mezi láskou, uměním, zpěvem, radostí, což symbolizuje Československo, a drilem, nacionalismem, hrdostí k vlasti, což symbolizuje Německo.

¹⁷⁹ BEZDĚKOVÁ, ZDENKA. *Říkali mi Leni*. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, n. p., 1962, záložka.

¹⁸⁰ Tamtéž.

Příběh je sice dojemný a plyne lehkou fabulací dětským pohledem, sklouzává ale ke schematismu, kdy jsou Němci vyliční jako „ti zlí“. Najdeme v knize snahu se tomuto schematismu ubránit v postavách babičky a učitele, avšak ostatní Němci jsou vykresleni tak tvrdě, že z knihy převládá dojem zlého německého národa. Problém je v jednoduchosti charakterů postav, které jsou až na osobu jedné spolužačky (která Leni napřed šikanuje a později se za to stydí), buď dobré, nebo zlé. Babička a učitel jsou dobří lidé, laskaví, matka, její syn, její přítel, bývalá učitelka jsou lidé zlí, představující nacistické Němectví v jeho nejčistší podobě. Nakonec převládne dobro a Leni se vrací do Československa k matce, kniha má v tomto lehce pohádkový charakter. Další kontrast vyznívá ze zájmů Leni a jejího nevlastního bratra Raula. Leni je v knize vykreslena jako citlivá dívka, podle matky a učitelky až přecitlivělá, která je plná fantazie, ráda vymýšlí příběhy, zpívá, má ráda přírodu a velmi touží po lásce. Raul je vykreslen jako chlapec zapálený pro německou říši, který si hraje pouze na vojáky, snaží se šikanovat okolí v demokratickém kroužku dále šíří ideje nacistického Německa. Schematismus tedy najdeme i v charakterech dvou hlavních dětských postav knihy.

Knihou okrajově naráží na kolektivní vinu, jestli vinu za holocaust nese celý národ nebo pouze jednotlivci. V postavě Erny, Židovky, jejíž maminka zemřela v koncentračním táboře, a s níž se Leni sblíží. Erna vypráví Leni, jak její maminka zemřela a Leni nemůže uvěřit, že se něco takového děje a že tohle Ernině mamince udělali Němci, když ona je taky Němka a ona přece nic takového neudělala:

„Erna mi řekla: „Maminka šla napravo a teta nalevo, a kdo šel nalevo, ten šel do plynu.“

„A co tam dělal?“

„Napřed křičel, potom padl a udusil se.“

„Tvoje maminka taky?“

„Taky, napřed křičela, potom padla a udusila se.“

„A ty, proč jsi nechala maminku, aby tam šla?“

„Nacisté ji tam hnali.“

„To není pravda! Naše maminka říká, že my jsme věrní nacisté, a my jsme tam přece maminku nehnali!“

Já jsem už nemohla mluvit potichu, už jsem taky křičela a Erna se schovala pod příkrývkou a bylo vidět, jak se tam třese. A já, když jsem to spatřila, že se příkrývkou hýbá,

dala jsem se do pláče a prosila jsem ji, aby mi to odpustila, že její maminku hnali do plynu, a hrozně jsem se zato styděla, že jsme... že ji tam hnali.“¹⁸¹

I přes všechny problémy je kniha vhodná pro výuku na základních školách nejen kvůli beletristickému zpracování tématu převýchovy neárijských dětí za druhé světové války, ale i díky tématům aktuálním v dnešní době, jako je outsiderství a šikana.

2.2. Terezín

Město Terezín se nachází asi 60 kilometrů od Prahy směrem na Teplice blízko německých hranic. Za druhé světové války zde bylo od listopadu 1941 zřízeno ghetto pro Židovské obyvatelstvo, nevyhovující podle Norimberských zákonů Německé říše z roku 1935.¹⁸²

Město bylo vybráno na poradě německých zástupců v Protektorátu Čechy a Morava v říjnu 1941, kterou vedl Reinhard Heydrich. Terezín byl zvolen díky své výhodné poloze vůči hranicím s Německem, blízkosti železniční trať, dostatku prostorných budov k ubytování, bývalých kasáren, a také se blízko něj nacházely početné posádky wehrmachtu a SS, například v Litoměřicích nebo v Malé pevnosti. Původně byl Terezín zřízen v 18. století císařem Josefem II. jako pevnost, pojmenovaná podle jeho matky Marie Terezie.¹

Několik týdnů po usnesení přijely do Terezína první transporty, které měly především výstavný charakter, první vězni přetvářeli Terezín na obyvatelné místo pro příští tisíce lidí. Lidé si nejdříve mysleli, že jim v ghettu bude celkem dobře, že tam budou mezi svými a nebudou muset čelit každodenní potupě, opak byl ale pravdou. Terezín se stal vězením s otřesnými hygienickými podmínkami, místem hladu, zimy, štěnic, epidemií, smutku a beznaděje.¹⁸³

Terezín měl v první řadě plnit funkci shromažďovací. Shromažďoval Židy z Protektorátu, nejprve z Prahy a Brna, později ze všech koutů země. Původně v něm žilo maximálně 7000 obyvatel. V roce 1942 jich bylo 101 758. Celkově prošlo Terezínem asi 155 000 lidí. Přímo v táboře zemřelo asi 34 000 lidí. Do koncentračních táborů bylo

¹⁸¹ BEZDĚKOVÁ, ZDENĚKA. *Říkali mi Leni*. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, n. p., 1962, s. 28.

¹⁸² ŠORMOVÁ, EVA. *Divadlo v Terezíně 1941-1945*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1973, s. 8-25.

¹⁸³ KULIŠOVÁ, TÁŇA. TYL, OTAKAR. *Terezín. Malá pevnost – ghetto*. 2. vyd. Praha: Naše vojsko, 1960, s. 32-35.

vypraveno celkem 63 transportů, v nichž bylo deportováno asi 87 000 osob, po válce se přihlásilo pouze asi 3600 z nich.¹⁸⁴

Ghetto se velmi rychle zaplnilo, byly stavěny nové ubikace, ale prostor nestačil. Lidé spali na půdách, ve sklepech, kůlnách, kasematech, v bývalých chlévech i v průchozích dvorcích. Hygienické podmínky tábora byly otřesné. Nedostačovalo sociální zařízení, netekla teplá voda. Lidé spali na třípatrových postelích namačkání vedle sebe. V době, kdy bylo v Terezíně lidí nejvíce, v srpnu roku 1942, připadalo na každého obyvatele Terezína 1,6 m² obyvatelného místa. Situace byla velmi kritická. Přemnožily se vši a štěnice v takové míře, že lidé museli spát venku, hmyz jim v noci lezl po obličeji a kousal je všude, nemohli vůbec spát. Vyskytly se nemoci, průjmy, tuberkulózy, břišní tyfus, kožní choroby, a nabývaly epidemických rozměrů. Lidé rychle umírali. Helga Weissová píše ve svém deníku: „Noc, tři čtvrti na dvě. Ach ty protivné štěnice, není možno spát. Je nás tu již jen 6, ostatní se odstěhovali na dvůr a na chodbu... Závodíme, kdo jich chytí nejvíce... Do dezinfikování zbývají ještě 3 dny, nenajdu-li zítra včas venku místo na spaní, znamená to sedět tři noci a nezamhouřit oka.“⁽¹⁷⁾ Podobně zápis Růženy Ludvíkové: „Ztratila jsem své hezké místečko v pokoji, sotva jsem jej získala. Musela jsem dál do tmy a do štěnic. Marek mi čistil palandu, a jak to namazal, začalo lézt sta a sta štěnic, to jsem v životě neviděla. S hrůzou jsem si večer lehla, na spaní však nebylo ani pomyslení. Štěnice mi lezly po obličeji, po rukou, zkrátka všude. Když jsem rozsvítila lampičku, zrovna se rojily a nejvíce na polštáři. Byla jsem ospalá, unavená, myslela jsem, že se rozpláču. Šla jsem ven, chodila po chodbách jako mnoho dalších žen. Všechny jsme nařikaly na štěnice, o blechách ani nemluvě. Většina žen spí na dvoře. Druhý den mi Marek vynesl prkna ven (kolem dokola jsou lavice pro fotbalové diváky), udělal mi ještě jednu lavičku a já jsem si tam ustlala. Protože jsme skoro všechny už na dvoře, musí si každý své místo hlídat, aby ho příští den zas dostal, i tam bylo přeplněno.“¹⁸⁵

Nejčastěji umírali staří lidé, kterých bylo v pevnosti nejvíce. Nebyli práce schopní, dostávali nejméně jídla a nejhorší místa ke spaní z celého města. Jejich zdravotní a hlavně psychický stav vedl většinou k rychlé smrti. Mnozí hladý jedli odpadky, které však už byly většinou shnilé.

Nejprve se v Terezíně vězni pohřbívali do hromadných hrobů, v některých jich byly tisíce, avšak záhy tento způsob pohřbívání nestačil. V září roku 1942 umíralo průměrně

¹⁸⁴ ŠORMOVÁ, EVA. *Divadlo v Terezíně 1941-1945*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1973, s. 8-25.

¹⁸⁵ LUDVÍKOVÁ, ALENA. *Až budu velká, napíšu román. Deník matky a dcery z doby protektorátu*. 1. vyd. Praha: G plus G, s. r. o., 2006, s. 104.

127 lidí denně. Tehdy bylo zřízeno krematorium. Urny byly ukládány, ale v listopadu 1944 bylo nařízeno jejich zničení, nacisté chtěli zahladit stopy. Tehdy, v září 1942, umíralo nejvíce starých lidí. Věznitelé se s tím vypořádali tak, že s nimi poslali devět transportů na východ do koncentračních táborů, kde zřídka nešli do plynu přímo z transportu. Transporty směřovaly do táborů v Polsku, cílem byla Izbica, Malý Trostinec, Sobibor, Majdanek nebo Treblinka. Od října 1942 směřovaly všechny transporty do Osvětimi II. – Březinky. Zde se vězni rozdělávali na dvě strany. Jedna strana znamenala okamžitou smrt v plynové komoře a druhá otrocké práce, tedy v podstatě také smrt, ale zdlouhavou a s mučením. Však aspoň tu byla jiskřička naděje na přežití.¹⁸⁶

Najednou byla z ghetta přestupní stanice, bylo jen otázkou času, kdy odtransportují všechny vězně. Ti, co zůstali v Terezíně, měli šanci na přežití, hodně jich však zemřelo na následky věznění. Terezín se stal jednou z průchozích stanic konečného řešení. Postupně tam nebyli shromažďováni pouze Židé z protektorátu, ale také z Německa, Rakouska, Nizozemska, Dánska, Slovenska a Maďarska. Zvláště staří lidé z Německa utrpěli velký šok, neboť si mysleli, že jedou do lázní, často tedy nebyli na tvrdý život v ghettu připraveni, měli s sebou samé nepraktické věci jako večerní róby apod. Na konci války zde byli soustředěni vězni z rušených koncentračních táborů, těch bylo asi 15 000. Tito lidé byli v tak zuboženém stavu, že často pozbyli rozumu.¹⁸⁷ Jak vypovídá ve svém deníku 5. května 1945 Růžena Ludvíková: „Bojím se také zde v Terezíně, přišla sem s těmi posledními transporty taková lůza, že se musejí násilím držet v kasárnách, aby nešli plenit a vraždit. Jsou mezi nimi i opravdoví zločinci. Jsou to vesměs Poláci a Maďaři, je to na nich vidět. Vykoupali je tu, odvšivili, šaty a prádlo jim dali, postel a jídlo, a oni se ještě bouří a dělají úplné zvířecí kousky. Polévku převrhli v kuchyni a nadělali do kádí. A schválně se ti odvšivení míchají zas s těmi všivými, a tak ztěžují našim chudákům jejich obětavou práci, kterou dělají ve dne v noci. To tu ještě nebylo! Je tu také několik případů tyfu, a proto mám starost, že nás ještě budou držet v karanténě.“¹⁸⁸

Rodiny v Terezíně žily oddělně, kromě prominentních rodin. Ženy byly odděleny od mužů. Nejprve s nimi mohly bydlet děti do dvanácti let. I ty jim však byly později odebrány a měly své vlastní domovy, tzv. heimy. Tam bydlelo vždy 20-30 dětí v jedné místnosti. Každý heim měl své vychovatele. Děti byly rozděleny podle věku na kojence, předškolní děti a pak mladší a starší děti školního věku.

¹⁸⁶ KULIŠOVÁ, TÁŇA. TYL, OTAKAR. *Terezín. Malá pevnost – ghetto*. 2. vyd. Praha: Naše vojsko, 1960, s. 99-104.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 117-118.

¹⁸⁸ LUDVÍKOVÁ, ALENA. *Až budu velká, napíšu román. Deník matky a dcery z doby protektorátu*. 1. vyd. Praha: G plus G, s. r. o., 2006, s. 117.

Poslední transport byl vypraven 28. října 1944. Konec války se blížil. 5. května 1945 skupiny SS opustily tábor, nestihly ani zlikvidovat všechny dokumenty. S vězni, kteří však přišli z jiných koncentračních táborů, přišel i tyfus, který se začal velmi rychle šířit. Od 8. května ale Terezín převzala Rudá armáda a začala situaci velmi rychle řešit. Okamžitě Terezín uzavřeli, byla vyhlášena karanténa, byly zřízeny laboratoře, nemocnice, odšívovací stanice, vězni ghetta jim s pracemi samozřejmě pomáhali, také přišli Češi z okolí. Někteří se nakazili a svou obětavost zaplatili životem. Díky jejich zásahu však zachránili tisíce vězňů, kteří by jinak zemřeli.¹⁸⁹

Důležitou funkcí Terezína byla funkce propagační. Je až neuvěřitelné, že nacisté dokázali uvést část Terezína do takového stavu, že ho Červený kříž uznal v pořádku obyvatelným. Jedna část Terezína na to byla speciálně určena. Prostorné domy, ve kterých pohodlně žily celé rodiny, čisté ulice, vězni mohli najednou vstoupit na zelené plochy města, jídelny byly čisté, s normálním příborem a s ubrousky na stole, vydatné jídlo, dokonce zřídili i bazén, takže město působilo lázeňským dojmem. Vězňům bylo nakázáno jít například na koncert nebo do divadla, aby si delegace myslela, že ghetto žije normálním městským životem včetně zábavy. Byla zřízena i škola. Pro děti byl zřízen koutek s houpačkami a hračkami. Byly s nimi secvičeny scénky, ve kterých si měly hrát s důstojníky. Dokonce byla zřízena banka židovské samosprávy. Její obrat i kurz byly samozřejmě vymyšlené. Židovské koruny, které měly mít hodnotu 1 marka = 10 korun, byly naprosto bezcenné, důležité byly pouze potravinové lístky, lístky na praní apod. Jak píše ve svém deníku Eva Roubíčková: „To vše je tak ohavné divadlo. Celý Terezín mluvil jen o této události. Děti byly prý zvlášť vycvičeny, aby Rahma (velitel tábora, po válce dopaden a odsouzen k trestu smrti) na ulici objímaly a prosily ho: „Strýčku Rahme, pojď si s námi hrát.“ Načež on řekl: „Dnes ne, milé děti, dnes nemám čas, ale zítra.“ Pak prý vytáhl krabici sardínek a ony: „Už zase sardiny!“ a mnoho komedií.“¹⁹⁰ Nebo jak píše ve svém deníku Alena Ludvíková: „Třidvacátého června tu byla mezinárodní komise, před jejímž příjezdem se horečně pracovalo na okrášení Terezína, ba i uvnitř byly některé bloky a kasárny krásně zařízeny, nové palandy, skříně, stoly, lavice atd. (tedy pouze tam, kudy je vodili). Je to všechno divadlo. Toho dne se na baštách hrála kopaná, nakomandovali tam i diváctvo, v sokolovně se hrál „Brundibár“ (terezínská dětská opera) a rovněž tam byla otevřena čítárna. Dostala jsem z Arbeitsamtu (místního pracovního úřadu) příkaz jít si tam lehnout a číst si. Přišly jsme tam spolu s Adou z našeho pokoje, ale bylo už

¹⁸⁹ ŠORMOVÁ, EVA. *Divadlo v Terezíně 1941-1945*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1973, s. 94.

¹⁹⁰ ROUBÍČKOVÁ, EVA. *Terezínský deník 1941-1945*. 1. vyd. Praha: P3K, 2009, s. 65.

plno, tak jsme při tom divadle nemusely účinkovat. Dokonce jsme všichni dostali lepší jídlo, k večeři celou paštiku a dva perníčky. Mladé dívky a hoši z Landwirtschaftu (ti, co pracují v zemědělství) jeli na žebříňáku tak, aby tu komisi potkali, náš Ältestejudé (židovský nejstarší, nejvyšší představený židovské samosprávy v ghettu) dostal auto, šoféra a nový oblek, bylo otevřeno překrásné dětské hřiště s kolotočem a houpačkami a celý skleněný pavilon s bazénem uprostřed.“¹⁹¹ Návštěva Červeného kříže 23. června 1944 vedená Mauricem Rosselem podala zprávu, že město je v dobrém, jsou v něm podmínky lepší než v kdejakém městě v Protektorátu. Podvod nacistů se tedy povedl. Dokonce byl německým režisérem Kurtem Gerronem natočen propagandistický film nazvaný *Führer daroval město Židům*, který se promítal v západních zemích. Ten ukazoval šťastný a spokojený život Terezína.

Kulturní život Terezína byl nejdříve tvrdě potlačován. Postupem času však již měli nacisté jasný plán, jak s vězni do budoucna naloží, tedy je nechali žít kulturním životem, chovali se k tomu lhostejně. Krom toho se jim to hodilo pro pozdější delegaci Červeného kříže.¹⁹²

V Terezíně bylo tehdy vězněno mnoho významných kulturních osobností, od hudby přes divadlo a literaturu k výtvarnictví. Byly studovány a hrány opery jako Smetanova *Prodaná nevěsta* nebo *Hubička*, Mozartova *Figarova svatba* nebo Verdiho *rekviem* v provedení Rafaela Schächtera. Zvláště velké oblibě se těšila dětská opera *Brundibár*, o jejíž provedení se zasloužili Rafael Schächter a Rudolf Franěk. Na tu vzpomínají dospělí nejčastěji, když popisují svá dětská léta v Terezíně.

Stejně úspěšné bylo i divadlo, největší oblibě se těšily kabarety a estrády, které narážely na současnou válečnou situaci. V ghettu si mohli umělci dělat, co chtěli, nebyli za to stíháni, nacisté věděli, že se jejich umění ven nedostane a neplánovali ani, že by vězni válku přežili. Divadlo se hrálo všude, na půdách, v samotných pokojích i venku. Scénky často nacvičovaly i děti, které si velmi oblíbily hlavně loutkové divadlo. Perzekuovaly pouze výtvarníky, protože po jejich umělecké činnosti zůstávaly důkazy.

Materiály pro výtvarnou tvorbu se sháněly velmi těžce. Když nebylo zbylí, kreslilo se uhlem na balící papír nebo na staré formuláře. Vznikala velmi dobrá umělecká díla, která vypovídala o drsném životě v ghettu. Komandatura SS v roce 1944 některá díla objevila a zničila je. Tehdy v ghettu malovali např. Bedřich Fritta, Leo Haas, Otto Ungarn

¹⁹¹ LUDVÍKOVÁ, ALENA. *Až budu velká, napíšu román. Deník matky a dcery z doby protektorátu*. 1. vyd. Praha: G plus G, s. r. o., 2006, s. 95.

¹⁹² KULIŠOVÁ, TÁŇA. TYL, OTAKAR. *Terezín. Malá pevnost – ghetto*. 2. vyd. Praha: Naše vojsko, 1960, s. 94-99, 106-113.

nebo Petr Klein. Od Bedřicha Fritty je známá dochovaná obrázková knížka *O chlapci, který se nestal číslem*, kterou v ghettu namaloval svému synovi Tommymu k třetím narozeninám.¹⁹³

Výtvarná činnost byla velmi důležitou zvláště pro děti v ghettu. Hodiny kreslení jim byly povoleny. Hodiny vedla vynikající vídeňská výtvarnice Friedl Dicker-Brandejsová. Ta děti učila všemožné techniky, například koláž, vyšívání na papír, vystřihování, vymalovávání, nalepování, různě vrstvené techniky, perspektivu, hru stínů. Často je na kresbách vidět, že je učitelka vedla svými tahy. Používaly se různé materiály, co vše možné bylo k sehnání. Děti pracovaly v tematických okruzích, často ve skupinách a vzájemně si pomáhaly. Často bylo také ale určeno volné téma a děti si mohly kreslit, co chtěly. Tyto rodiny fungovaly hlavně jako terapie, děti se pomocí kreseb srovnávaly se svým vězeňským údělem, s odloučením od rodičů, nedostatkem jídla, s tím, že některé věci vůbec nemohly dělat. Především mladším dětem byla ponechávána volnost. Témata výkresů dětí lze rozdělit na dvě skupiny, v první skupině najdeme práce, kde děti zpracovávaly témata stejná, jako všechny jiné netýrané děti, kreslily krajiny, domy, města a ulice, rodinu, kamarády, květiny a zvířata, pohádkové postavy, hrající si děti apod. Druhá skupina děl však odrážela život terezínského ghetta. Zde najdeme ubikace, palandy, transporty, lidi, čekající na výdej jídla, staré lidi, jak prosí o jídlo a také smrt, například vozíky, které převážely mrtvé.¹⁹⁴

Nakonec zůstalo po dětech 4600 kreseb, které jsou uloženy v Židovském muzeu v Praze. Zde byla v roce 1959 vydána kniha *Dětské kresby na zastávce smrti – Terezín 1942-1944*, která byla znovu vydána v roce 2006 pod názvem *Motýla jsem tu neviděl*. Tato kniha obsahuje výbor z kreseb terezínských dětí a k tomu výběr z jejich básní. Děti byly také velmi literárně činné. Obecně dívky více kreslily a chlapci více psali. Děti psaly také povídky a vlastní deníky. Vydávaly dokonce své časopisy. Nejznámějším časopisem se stal VEDEM, ten vycházel od 18. 12. 1942 každý týden v jediném výtisku. Celkově se zachoval o rozsahu přes 800 stran. Redaktorem časopisu byl Petr Ginz, časopis vycházel z osazenstva heimu L417, kde bydleli chlapci ve věku 10-15 let. Ten kdo zvítězil, byl první, vedl, od toho název časopisu VEDEM. Časopis se vždy po domovech četl. Nejprve byl i vyvěšován na nástěnce, ale od toho se později upustilo.¹⁹⁵

¹⁹³ ŠORMOVÁ, EVA. *Divadlo v Terezíně 1941-1945*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1973, s. 26-96.

¹⁹⁴ MAKAROVA, ELENA. *Pevnost nad propastí. Já, děcko bloudící? Děti a učitelé v terezínském ghettu 1941-1945*. Praha: TIMUC, o.p.s. a nakladatelství Bergman, 2009, s. 317-323.

¹⁹⁵ KŘÍŽKOVÁ, MARIE RÚT. KOTOUČ, KURT JIŘÍ. ORNEST, ZDENĚK. *Je mojí vlastní hradba ghett?* 1. vyd. Praha: Aventinum, s. r. o., 1995, s. 34-82.

Život v Terezíně byl velmi krušný a chtělo to odvážné lidi, kteří podrželi ty ostatní, ne tak silné jednice. Speciální obdiv a dík patří lidem, kteří postavili nemocniční zařízení a snažili se hospitalizovat a léčit nemocné, těm, kteří stavěli sociální zařízení a také vychovatelům dětí, kteří děti tajně učili morálním zásadám a základnímu učivu, kteří je učili zpívat, kreslit, tančit apod. Kteří usilovali o to, aby se dětem žilo v Terezíně co nejpohodlněji. Kteří se snažili nahradit jim rodinu, od které byly odtrženy.

2.2.1. Hanin kufřík

Fumiko Išioka, ředitelka Tokijského centra pro výuku holocaustu, požádala muzeum v Osvětimi, zda by jí zaslalo nějaké předměty z holocaustu, které patřily dětem, které v Osvětimi během války přebývaly. Tyto předměty měly japonským dětem více přiblížit a zlidštit výuku o holocaustu. Mezi jinými přišel s věcmi i malý hnědý kufřík. Na kufříku bylo pouze jméno a datum narození dítěte, kterému patřilo a pod ním německy napsáno „sirotek“. Kufřík vlastnila Hanna Brady, narozena 16. května 1931. Japonské děti se okamžitě chtěli dozvědět více o této dívce. Fumiko Išioka tedy po Hanně pátrala a zjistila, že ta válku nepřežila. Získala však kontakt na jejího bratra Jiřího, který nakonec za dětmi přiletěl do Toronta, aby vyprávěl příběh své rodiny. Ten byl Karen Levine (kanadská dokumentaristka a producentka) přepsán do knižní podoby, nyní vychází po celém světě a mnoho škol ho využívá k pedagogickým účelům. Děti v Japonsku vytvořily sdružení Malá křídla, které má za úkol šířit poselství holocaustu mezi vrstevníky.

Karen Levine mapuje v knížce velmi silné okamžiky podle vyprávění Jiřího Bradyho. Velmi citlivě popisuje, jaké asi mohla mít malá Hanička pocity. Jak těžké bylo loučení s matkou, otcem, strýcem a tetou a pak i dětí navzájem. Jak to bylo těžké, když jim téměř před očima zemřela babička. Popisuje, jak ponižující bylo nosit hvězdu a nesmět si nikde hrát a stýkat se s ostatními dětmi: „Od té chvíle Hana málokdy opouštěla dům. Byla by udělala téměř cokoli pro to, aby nemusela nosit před lidmi ten žlutý znak. Nenáviděla tu hvězdu. Bylo to tak ponižující. Bylo to tak trapné. Copak nestačilo, že děti přišly o svůj park, svůj rybník, svou školu a své přátele? Bud' jak bud', kdykoli opustily dům, měly na svém oblečení přišitou hvězdu.“¹⁹⁶ Jak neuvěřitelné je, když je člověku najednou sebrána veškerá rodina a on vlastně vůbec neví proč. Autorka přibližuje laskavost blízkých lidí, strýce a tety, kteří nebyli Židé a děti si vzali, i když jim hrozila perzekuce. Ti děti velmi milovali. I za daných okolností se snažili dětem vštěpovat hrdost na to, že jsou takovými

¹⁹⁶ LEVINE, KAREN. *Hanin kufřík*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 47.

lidmi, jakými byli. Laskavost ostatních dívek, které se k sobě v táboře hezky chovaly a snažily se pomáhat si mezi sebou, jak jen to bylo možné. O učitelích, kteří je vedli, kteří se snažili, aby děti neztratily morální zásady, kteří se snažili udělat z Terezína aspoň snesitelné místo. Kteří se snažili děti učit. Také vypovídá o hluboké sourozenské lásce: „Jiří bral svou odpovědnost staršího bratra vážně. Cítil, že je povinen se o sestru starat a udělat vše pro to, aby ji uchránil před problémy. Do chvíle, než se znovu setkají s rodiči, chtěl, aby byla pokud možno šťastná a zdravá. Také Hana byla Jiřímu velmi oddaná. V Terezíně, kde nikdy nebylo dostatek jídla, dostávaly děti jednou týdně malou buchtu. Hana ji nikdy nesnědla. Přinesla ji Jiřímu, aby byl silný a stále tak milý.“¹⁹⁷ Hana byla v Osvětimi poslána do plynu hned při první selekci, Jiří přežil díky tomu, že se v Terezíně zaučil instalatérem. Z rodičů nepřežil ani jeden.

Kniha je psána citlivě jako smutný příběh, je propracována do detailů každodenního válečného života, zaznamenaného nejen v událostech, ale i v myšlenkách malého děvčátka, a to díky jejímu bratrovi Jiřímu a jeho vzpomínkám. Jejím poselstvím není pouze popis válečných hrůz, ale především vypovídá o hluboké rodinné lásce, o přátelství. Nese poselství solidarity mezi lidmi. Doplněna fotografiemi, předmluvou Jiřího Bradyho a krátkou zmínkou o sdružení Malých křídel přibližuje autenticky jeden příběh holocaustu, který reprezentativně mluví za všechny ostatní příběhy rodin, které díky válce zanikly. A nabádá čtenáře malé i velké, aby na holocaust nezapomněli a aby se z něj poučili. Je dobře použitelná pro výuku žáků základních škol.

2.2.2. Motýla jsem tu neviděl

Kniha vznikla na základě knihy z roku 1959 *Dětské kresby na zastávce smrti – Terezín 1942-1944*. Předmluvu ke knize už tehdy napsal Jiří Weil (1900-1959, Žid, spisovatel, literární kritik, novinář a překladatel, některá jeho díla mají autobiografický charakter a zabývají se antisemitismem). Tato předmluva je psána pro dětské oči a interpretuje a věrohodně přibližuje atmosféru celé sbírky. Vypráví příběh o tom, jak válka udělala z hezkého města Terezína město hladu a strachu. Jak lidé v uniformách rozhodli, že město bude vzornou zastávkou lidí směřujících vstříc smrti koncentračních táborů do plynu a do pecí. O tom, jak v ghettu žily děti, jejichž světem nebyly rozkvetlé louky a chladné lesy, ale dvory kasáren a ulice města, kde netekla voda a kde se stály nekonečné fronty na jídlo. O tom, jak děti kreslily a malovaly krásné věci, louky, stromy, květiny, zvířata...

¹⁹⁷ LEVINE, KAREN. *Hanin kufřík*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 78.

a to vůči všem hrůzám, které zažívaly. Ale o kterých psaly velmi smutné verše. Weil píše: „Ale když psaly verše, to bylo něco jiného, to už byla slova o „bolesti Terezína“, o „dívence, která se ztratila“, to byly touhy odejít někam, kde jsou lepší lidé, to byli dědečkové, chřupající starý chléb a shnilé brambory k obědu, to byla „touha po domově“ a „strach“. Ano strach k nim přišel a mohly i o něm vypravovat ve svých básních, věděly v nich, že jsou odsouzeny, a dost možná, že to věděly lépe, než dospělí.“¹⁹⁸

Celkem kniha obsahuje čtyřicet pět kreseb „terezínských dětí“ starých asi 8-15 let, všechny kresby jsou uloženy v Židovském muzeu v Praze. U kreseb je uvedeno jméno autora, pokud je známo, datum narození, deportace do Terezína a deportace do Osvětimi, lze tedy přibližně určit věk autorů.

Kresby se dají rozdělit na několik témat. Největší zastoupení ve vybraných kresbách má krajina. Častými náměty jsou zahrady plné květin a motýlů, řeky obehnané zelenými pláněmi a stromy, výlety lodí na jezeře, kopce a louky, slunečné počasí, duha, cizokrajná scenérie s velbloudy, podmořský svět, zasněžená krajina, zasněžené hory. Z obrazů je čitelná touha po svobodě, po volnosti, po přírodě. Dalším častým tématem jsou domy, některé domy na obrázcích budou jistě dřívějšími domovy dětí, po kterých se jim stýská. Výjimkou nejsou ani celé vesnice. Další kresby pochází ze života lidí, děti zobrazují přátelství a lásku mezi lidmi, práci i odpočinek. Některé jsou věnovány židovství, najdeme zde téma sederové večeře (která se konala Zelený čtvrtek jako připomenutí vyvedení Židů z Egypta). Děti ale nezobrazují jen běžný lidský život, jak ho znaly, ale i život v lágru, tyto výjevy jsou ponuré, vyvedené tmavými barvami. Abstraktní obrazy dětí se týkají většinou krajin, květin nebo ovoce. Žádné z dětí, od kterých pochází kresby ve výboru, nepřežilo, všechny zahynuly v Osvětimi.

Kromě kreseb obsahuje kniha 27 básní dětí ve věku 8 – 23 let, stejně jako u kreseb jsou uvedeny jména autorů, pokud jsou známy, a data narození a deportací.

Námětem většiny básní je život v Terezíně, perzekuce Židů a 2. Světová válka obecně. Většinou básně vyznívají pesimisticky. Popisují špatné životní podmínky v Terezíně a všudypřítomnou smrt, kterou děti vnímají především u svých vrstevníků a blízkých. Např. v básni *Zahrada* Františka Basse umírá chlapec stejně tak, jak odkvétá zahrada: „/Chlapeček malý, hezoučký/ jak poupě rozkvétající/ až poupě rozkvetě/

¹⁹⁸ FRANKOVÁ, ANITA. POVOLNÁ, HANA. *Motýla jsem tu neviděl. Dětské kresby a básně z Terezína*. 2. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2006, s. 11.

chlapeček už nebude/.“¹⁹⁹ Metaforu s přírodou používá i v básni *Růže*: „/ta známá krásná vůně/ se táhne smutným krajem/ škoda že už vadne/ ta růže ta růže/.“²⁰⁰ Využívají ironie: „Ubožáček stojí marně,/ marně namáhá si hlas./ Snad zemře. Z toho poznáš,/ kolik dnes je v světě krás!/.“²⁰¹ I přes to, že je pro ně smrt otřesnou skutečností, kterou musí pozorovat znova a znova, vnímají ji děti jako běžnou součást terezínského života. Ve smrti je spravedlnost, je stejná pro všechny a na všechny čeká. Úvahy u smrti zacházejí až do krajností, kdy přemýšlejí, jestli není lepší umřít hned než se dívat, jak umírají ostatní (např. báseň *Strom* Evy Pickové). I přes všechny nesnáze a všechno zlo nesou některé básně poselství optimismu a lepších časů. Děti věří, že válka skončí a že se v pořádku vrátí domu. Motiv lásky je velmi častý, dětem se stýská po rodině, kamarádech i dětských láskách. Vzpomínají na blízké, jestli jsou v pořádku. V některých básních najdeme i radost ze života a poselství pro ostatní, že to nemají vzdávat a bojovat. Jinde se děti hrdě hlásí k židovství.

V literárně zdařilých básních objevíme filozofické přesahy, jako např. v básni *Terezín* Hanuše Hachenburga. Je zrovna noc a město spí. Autor přemýšlí nad osudem jeho obyvatel, vzpomíná na dětství a vyjadřuje smutek nad tím, že není již dítětem, že v Terezíně předčasně zestárl, protože již poznal strach. Zmiňuje v básni krev, špínu, dráty. Do kontrastu s beznadějí Terezína staví mateřskou lásku, matku, která je milující, dětství, které je jako planá růže, jako zvonek. Ale zároveň v jedné sloce se idylická podoba dětství zvrhá do hrůznosti války: „jak hrozné mládí, které pase/ po nepříteli, po provaze/ jak hrozné dětství jež v svůj klín/ si řekne: ten dobrým – ten zas zlým/.“²⁰² Dětství Hanuše opustilo a zůstalo v dáli stejně jako láska matky, a on „se zrodil k světu, aby plakal.“²⁰³ Hanuš nechápe, proč se tak děje, píše, že pod tíhou války je on „hrozně malým tvorem“, z veršů jde cítit bezmoc cokoli udělat proti. Báseň končí stejně, jako začala, scénou spícího nočního Terezína, kde lidé radši spí, než aby žili. Tato Hanušova báseň, napsaná na velmi dobré literární úrovni, je smutnou výpovědí citového strádání mladého chlapce, který těžce nese odloučení domova a rodiny. Terezín je pro něj naprostým vězením. „/Ta troška špíny v špinavých zdech/ a kolem ta trocha drátů/ A 30.000 kteří spí/ kteří se jednou probudí/ a kteří jednou uvidí/ rozlitou svoji vlastní krev/.“²⁰⁴

¹⁹⁹ FRANKOVÁ, ANITA. POVOLNÁ, HANA. *Motýlka jsem tu neviděl. Dětské kresby a básně z Terezína*. 2. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2006, s. 47.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 55.

²⁰¹ Tamtéž, s. 77.

²⁰² Tamtéž, s. 22.

²⁰³ Tamtéž, s. 23.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 22.

Alena Synková (*1926, novinářka, dramaturgyně, spisovatelka), od nichž ve výboru najdeme dvě básně, vzpomíná na život v Terezíně v rozhovoru 2004 takto: „Nejintenzivnější pocit byla touha po domovu. Přerušení této životní etapy se projevilo v obranné reflexi u dospělých i u dětí.“²⁰⁵ Její báseň *Olze* se stala jednou ze sedmi básní terezínských dětí, jež v šedesátých letech zhudebnil americký skladatel Franz Waxman pod názvem *The Song of Terezin*. U nás bylo *Terezínské oratorium* představeno rakouskými umělci až v roce 2004. Od té doby se uvádí každý rok na výročí osvobození Osvětimi Rudou armádou 27. ledna 1945.

2.2.3. Republika ŠKID a časopis VEDEM

Republika ŠKID vznikla v domově L 417 v pokoji číslo 1. Byla tvořená chlapci kolem 14ti let. Jejich vychovatelem a vedoucím byl Walt Eisinger. Pokoj měl svou vlastní samosprávu. Domovů existovalo v Terezíně asi ještě dalších 11. Vychovatelé zaváděli dětem režim a snažili se jim co nejvíce usnadnit život v ghettu. Tuto činnost měla na starosti organizace ältersterant (rada starších) a jim podřízené oddělení péče o mládež. Děti měli o něco lepší jídlo a životní podmínky a vychovatelé je tajně učili. Jeden z chlapců o Eisingerovi řekl: „Nejpůsobivějším rysem Eisingerovy povahy byl jeho smysl pro toleranci. On sám pevně věřil v nové, sociálně spravedlivé uspořádání světa, ale nežádal, abychom mechanicky přejímali jeho přesvědčení. Tvrdil naopak, že by bylo předčasné, abychom si chtěli ve svých letech vytvořit vlastní názor, nejdříve je třeba hodně vědět a znát.“²⁰⁶ Republika pokoje číslo jedna vznikla jednoho pátečního večera 11. prosince 1942. O týden později byla ustanovena samospráva, zpívala se hymna. Republika se jmenovala ŠKID podle ruského románu *Republika ŠKID* od A. Pantěleva a G. Bělycha. ŠKID zde znamená Školu sociálně individuální výchovy F. M. Dostojevského, která byla založena pro bezprizorní děti porevolučního Leningradu, kde tato knížka v roce 1927 i vyšla. U nás vyšla roku 1930. Chlapci si analogii vztáhli na sebe. Před založením byli pouze vězni bez cíle, republika je však může hodně věcí naučit. Kromě samosprávy a hymny měla také vlastní vlajku, na které byla Verneova raketa mířící ke hvězdě a kniha, raketa s hvězdou představovaly budoucnost a kniha znamenala vzdělání. Svůj znak a časopis.

V republice ŠKID byli chlapci z různých společenských poměrů, od bohatých po chudé, Židé, křesťané i nevěřící. Co měla skupina společné, byla láska k vlasti, k národu a obecně k lidem, a také ke vědění, vzdělání a ke sportu. Skupina žila podle demokratických

²⁰⁵ http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2004/01/040127_terezin_pkg.shtml

²⁰⁶ KŘÍŽKOVÁ, MARIE RÚT. KOTOUČ, KURT JIŘÍ. ORNEST, ZDENĚK. *Je moje vlastní hradba ghett?* 1. vyd. Praha: Aventinum, s. r. o., 1995, s. 39.

zásad, které šířila dál. Členové republiky měli přezdívky, pseudonymy, pod kterými psali. Ve skupině vládl neuvěřitelně přátelský duch.

Vydávali vlastní časopis VEDEM. Název byl odvozen ze sportovních úspěchů skupiny, která byla vždy první, z pokřiku vítězů „Vedem!“ Každý týden vycházelo vždy jedno číslo, nejprve bylo necháváno i na nástěnce, ale od toho se z bezpečnostních důvodů upustilo. Nové číslo se vždy četlo přede všemi v pátek večer. První číslo vyšlo 18. prosince 1942. Celkem se dochovalo přes 800 stran. Časopis tvořily básně, reportáže, statě, fejetony, příběhy, literární kritiky, rozhovory s různými lidmi, vzdělávací články, citace, dialogy, doprovodné obrázky, apod. Motto týdne (např.: „Proč? Protože!“, nebo „Mladí starým“) bývalo vybráno z výroků chlapců. Nakonec zůstal v Terezíně jeden z přispěvatelů Zdeněk Taussig, který časopis ukryl do zdí kovárny, kde pracoval jeho otec. Výňatky z časopisu Vedem vyšly knižně v roce 1995, výbor se jmenuje *Je mojí vlastní hradba ghett?* A uspořádali ho K. J. Kotouček a Z. Ornest, oba dva bývalí členové republiky ŠKID a tvůrci časopisu., společně s historičkou M. R. Křížkovou.²⁰⁷

2.3. Deníkové záznamy – různé kouty Evropy

2.3.1. Holocaust a válka očima dětí

Výbor *Holocaust a válka očima dětí* uspořádala Laurel Hollydayová (americká spisovatelka), vyšel v roce 1995 v Americe. Je antologií dětských deníků a zápisků z druhé světové války.

Kniha obsahuje svědectví celkem 22 dětí od desíti do osmnácti let. Děti převážně židovských, ale ne výhradně. Pocházely z různých částí Evropy – z Polska, Holandska, Belgie, Německa, Československa, Rakouska, Maďarska, Litvy, Ruska, Dánska a Anglie. Zápisky jsou pořízeny z různých prostředí – z koncentračních táborů, ghett, úkrytů, přímo z bombardovaných domovů nebo z míst, kam děti utekly – Anglie, Amerika. Seznamuje nás s dětmi, které díky perzekuci prchaly se svými rodinami, všemožně se ukrývaly nebo žily v ghettech. Většinou se dostaly do koncentračních táborů a přihlížely vyhlazování, neustálému umírání hladem, nemocí a vysílením. S dětmi, které válku přežily přímo v boji, v bombardování a drancování, po rozbořených domech a po sklepech. S dětmi, které válka fascinovala do té doby, než přišla i k nim. Všechny příběhy mají něco společného: strach –

²⁰⁷ (44) KŘÍŽKOVÁ, MARIE RÚT. KOTOUČ, KURT JIŘÍ. ORNEST, ZDENĚK. *Je mojí vlastní hradba ghett?* 1. vyd. Praha: Aventinum, s. r. o., 1995, s. 16-18, 197.

o sebe, o blízké, o budoucnost, nepochopení krutosti a nenávisti, touhu po životě, odvahu bojovat. Často v denících děti řeší nejen válku, ale i svůj život ve válce, jestli by nemohly více pomoci, kdyby tak mohly něco udělat, obviňují se, že někdy nebyly dost statečné. Patří jim náš obdiv.

Úvod napsala Laurel Hollydayová. Ve svém úvodním slovu obdivuje a vyzdvihuje malé literáty, kteří v tak krušné době našli odvahu zaznamenat své zážitky na papír. Obdivuje, jak popisují každodenní boj o svou existenci, shánění jídla, starosti, jak přežít další den. Zvláště v koncentračních táborech a v ghettech bylo těžké sehnat papír a psací potřeby a ještě těžší bylo deníky ukrývat při častých prohlídkách. Děti si stále byly schopné zachovat morální hodnoty a pomocí slov se vypořádávali se smrtí svých blízkých. Jak píše o denících Laurel Hollydayová: „I kdyby nebyly splnily žádný jiný účel, naplnily děti vědomím, že přes své mládí mají právo vyjadřovat se k tomu, co se děje ve světě. Jak uvedl psycholog Victor Frankl, když psal o vlastní koncentračnické zkušenosti – rozdíl mezi vězni, kteří zešileli, a těmi, kteří si dokázali zachovat duševní zdraví, spočíval v duchu odporu a v soustředění se na snahu pomáhat ostatním. Lidé, kteří přežili bez psychologické újmy, museli být nezbytně přesvědčeni, že to, co denně dělají, aspoň trochu pomůže někomu jinému.“²⁰⁸

Tyto deníky jsou důležité už proto, že lidstvo často zapomíná, jakého zvěrstva je schopno, a mělo by si to připomínat. Lidé, kteří vraždili milióny, byli lidé jako my, a lidé, kteří jim v tom nebránili, zrovna tak. Nesnášenlivost není lidskou přirozeností, lidé se nerodí s vrozenou agresí, lidé si nenávidí ale mohou vypěstovat. V denících je obdivuhodná „... hloubka myšlení a moudrosti těchto dětí. Mnohé si uvědomovaly, že ne všichni Němci jsou nacisti a že ne všichni spojenci jsou přáteli. Ostatně překvapivě mnoho dětí napsalo, že Amerika zřejmě nijak nespěchá se vstupem do války a se záchranou evropských Židů, a to z části pro antisemitismus – toto podezření se později ukázalo jako oprávněné.“²⁰⁹

Měli bychom odkazem těchto dětí z deníků učit děti dnešní, že každý malý človíček se může stát velkým člověkem a pomoci druhým. I kdyby měl pomoci „jen“ jednomu člověku.

²⁰⁸ HOLLIDAYOVÁ LAUREL. *Holocaust a válka očima dětí.(Utajované deníky)*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, 1997, s. 13.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 14.

2.3.2. Deník Anne Frankové

Annelies Marie Franková (12. 6. 1929 Frankfurt nad Mohanem – únor/březen 1945 Bergen-Belsen) se kvůli narůstajícímu antisemitismu v Německu přestěhovala se svou rodinou do Nizozemí, kde se časem ukryli v zadním traktu jejich obchodního domu společně s rodinou van Pelsových a s rodinným přítelem Fritzem Pfefferem. Rodině pomáhali jejich zaměstnanci, kteří jim nosili jídlo a potřebné věci a zprávy ze světa. Dodnes se neví, kdo úkryt prozradil. 4. srpna byli nalezeni tzv. zelenou policií, která hledala Židy. Nejprve je převezli do holandského ghetta Westerbork, poté asi za měsíc do Osvětimi. Anne a její starší sestra Margot byly poslány dále do koncentračního tábora Bergen-Belsen, kde se nakazily tyfem a zemřely. Ze všech ukrytých přežil pouze otec Otto Frank, který po válce vydal deník své mladší dcery Anne.

Anne se v úkrytu necítí dobře, asi jako v nějakém divném penzioně, od začátku vnímá úkryt jako vězení a už přemýšlí do budoucna, jaké to bude, že nebude moci ven. Přesto se snaží najít na úkrytu pozitiva, těší se, že tam bude rodina pohromadě, že s van Daanovými jich tam bude víc a nebude jim smutno. Těší se na studium a na hry, které budou hrát. Po příchodu druhé rodiny je však rozčarovaná, s rodinou si vůbec nerozumí. Postupem času se sblíží s jejich synem Peterem. Přestože Anne Petera velmi miluje, občas přemýšlí, jestli tato láska není pouze vynucená prostředím. Ne, že by si jí nevážila, váží si jí velmi, ale bojí se, aby nepominula, jakmile bude po válce. Tématem Anniných zápisků jsou především vztahy členů nové vynucené domácnosti.

Snažila se studovat, co nejvíce to šlo, aby nemusela opakovat nějaký ročník školy, až vyjde z úkrytu, aby nezaostala ve studiu. Kromě obvyklých předmětů studovala například další jazyky, mytologii, psala povídky a básničky. Chtěla se stát spisovatelkou. V deníku se o své budoucnosti zmiňovala často, snažila se uchovat si zdravou mysl, snažila se, aby ji tato skutečnost posílila. Číst tyto její řádky je nejspíše nejtěžší z celé knihy, protože díky jejímu světoznámému příběhu málokterý čtenář dopředu neví, že Anne válku nepřežije a zemře. Člověk vidí poetickou a přitom temperamentní a veselou dívku, s citem pro humanitu, pro společnost, velmi lidskou, uvědomující si, že svět není černobílý, a ví, že její naděje jsou zmařeny, že se nedožije ani šestnácti let.

Anna často uvažuje o své situaci jako o té lepší variantě toho, co se jim jako Židům mohlo stát. Sice se v úkrytu bojí každého šramotu, nesmí za tmy svítit a nesmí se ani podívat z okna, ale soucítí s těmi, kteří skončili v ghettech a v koncentračních táborech. Vzpomíná na své přátele ze školy, co asi teď dělají, jestli ještě vůbec žijí a v jakých podmínkách, a cítí se až provinile za to, že se ona má tak dobře. „Jak to tu máme dobře.

Jak dobré a klidné! Celá tato bída by se nás nemusela dotýkat, kdybychom nebyli neustále naplnění strachem a starostí o všechny, kteří jsou nám drazí a kterým nemůžeme pomoci. Připadám si docela špatná, že tu ležím v teplé posteli, zatímco moje nejlepší přítelkyně někde venku, snad v dešti a bouři, hrozně trpí nebo se snad už zhroutily. Je mi tak teskno, když myslím na všechny, s nimiž jsem se cítila těsně spjata a kteří jsou nyní vydáni nejukrutnějším katanům, jaké znají dějiny. A všechno proto, jen proto, že to jsou Židé!“²¹⁰ Přesto se Anne snaží nepodléhat trudomyslnosti, snaží se dělat legraci a rodinu rozesmát, najít dobré věci v těch špatných.

Postupem Deníku Anne dospívá a její zápisy jsou čím dál víc vyzrálejší. I přes všechna trápení, válku, přes její depresivní stavy, na které brala léky, přes její kolísavou povahu a náladovost, si Anne zachovala lásku k životu a k jeho krásám, jak můžeme vyčíst z jejího zápisu ze 7. března 1944. „Když večer ležím v posteli a končím svou modlitbu slovy: „Děkuji za všechno dobré a milé a krásné,“ tu vše ve mně jásá. Pak si myslím na „dobré“: na naše zmizení, na mé zdraví; na vše „milé“: na Petra a to, co je v nás ještě tak jemné a citlivé, že se toho oba ještě neodvažujeme dotknout, na to, co má ještě přijít: na lásku, budoucnost, štěstí. Myslím na „všechno krásné“, co je ve světě: na přírodu, umění, krásu a všechnu velikost s nimi spojenou. Pak nemyslím na všechnu tu bídu, nýbrž na nádheru, která zbývá.“²¹¹

²¹⁰ FRANKOVÁ, ANNE. *Deník Anne Frankové*. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1966, s. 56-58.

²¹¹ Tamtéž, s. 161.

3. Výuka o holocaustu na základní škole

Proč učit o holocaustu? Z mnoha důvodů. Byl civilizačním zlomem 20. století, jeho studium žákům ukáže, kam mohou vést předsudky a xenofobie, žáci se zamyslí nad tehdejším způsobem porušování lidských práv a srovnají ho s dnešní realitou, pomůže jim to uvědomit si, že hrozba genocidy je neustále přítomná.

Žáci by měli pochopit, do jakých neskutečných rozměrů může zajít rasismus a vůbec zjednodušující zobecňování ve společnosti. Jaké následky může mít lhostejnost k násilí páchanému na druhých. Jaké dopady může mít zneužití moci nesprávnými rukama. Výuka o holocaustu by ve vzdělávací rovině měla umožnit pochopit socioekonomické a kulturní prostředí, které umožnilo holocaust a porovnat ho s dnešní realitou.

Vyučovací hodiny a texty by měly žáky vést k samostatnému úsudku, ke kritickému myšlení, k zamyšlení se nad tématem, k dialogu se spolužáky, k pochopení zbytečnosti válečného utrpení a jeho ne nulového, ale velmi ztrátového přínosu pro lidstvo. Žák by měl umět zhodnotit společenskou situaci před, při a po holocaustu a možné dnešní hrozby rasismu a nesnášenlivosti a stále sílícího neonacismu. Měl by si na základě textů uvědomit cenu lidského života a vážit si toho svého. Texty by měly žáky vést k úctě, pokoře a solidaritě.

Holocaust je výjimečný svou technologií a průmyslovostí masakru, kdy vyhladil skoro celé židovstvo a jeho kulturu, není však výjimečný v postoji lidí k lidem. Rasismus je v naší společnosti stále živý a díky holocaustu je i vyzkoušené, že není neproveditelný až do nejzazšího způsobu genocidy celé rasy. Mnozí si myslím, že se nemůže opakovat díky neustálému ohlasu ve světě, že by to podruhé lidstvo nedovolilo. Tohle myšlení je velmi nebezpečné. Lidstvo je s modernější společností stále více lhostejné, genocidy se dějí pořád a i přes to, že lidé jsou díky moderním médiím nesrovnatelně lépe informováni než za druhé světové války, se situace nezlepšuje. Většina lidí si myslí, že v Evropě již nemůžou nastat takové sociokulturní podmínky jako za hospodářské krize ve 30. letech 20. století, mnozí si však myslí, že tyto podmínky jsou v dnešní době mnohem horší a to nejen v jednotlivých státech, ale globálně, a že lidstvo stojí na prahu třetí světové války. Je na lidstvu, aby tento práh nepřekročilo a mládež je naší budoucností a záleží na učitelích a výchově v rodinách, jakým se ubere směrem.

3.1. Jak učit o holocaustu na základní škole

3.1.1. Zakotvení tématu v RVP

Občanská výchova je v rámci Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy zařazena ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost společně s dějepisem. Je tomu tak proto, že občanská výchova v dnešním školství je pojata jako předmět s dějepisem úzce spjatý. Zatímco dějepisná výuka je pojata více faktograficky a obsahuje učivo o celé minulosti lidstva, občanská výchova je pojata více prakticky a je zaměřena na současné postavení člověka ve světě. „Vzdělávací obor Dějepis přináší základní poznatky o konání člověka v minulosti. Jeho hlavním posláním je kultivace historického vědomí jedince a uchování kontinuity historické paměti, především ve smyslu předávání historické zkušenosti. Vzdělávací obor Výchova k občanství se zaměřuje na vytváření kvalit, které souvisejí s orientací žáků v sociální realitě a s jejich začleňováním do různých společenských vztahů a vazeb.“²¹²

„Vzdělávací oblast Člověk a společnost v základním vzdělávání vybavuje žáka znalostmi a dovednostmi potřebnými pro jeho aktivní zapojení do života demokratické společnosti. Vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci poznali dějinné, sociální a kulturně historické aspekty života lidí v jejich rozmanitosti, proměnlivosti a ve vzájemných souvislostech. Seznamuje žáky s vývojem společnosti a s důležitými společenskými jevy a procesy, které se promítají do každodenního života a mají vliv na utváření společenského klimatu. Zaměřuje se na utváření pozitivních občanských postojů, rozvíjí vědomí příslušnosti k evropskému civilizačnímu a kulturnímu okruhu a podporuje přijetí hodnot, na nichž je současná demokratická Evropa budována. **Důležitou součástí vzdělávání v dané vzdělávací oblasti je rasistických, xenofobních a extrémistických postojů, výchova k toleranci a respektování lidských práv**, k rovnosti mužů a žen a výchova k úctě k přírodnímu a kulturnímu prostředí i k ochraně uměleckých a kulturních hodnot.“²¹³

Jedněmi z cílů, které by žák v rámci Občanské výchovy měl splnit, jsou: „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu. Kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí. Zhodnotí a na příkladech doloží význam vzájemné solidarity mezi lidmi,

²¹² *Rámcový vzdělávací program pro základní školy*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2005, 31.

²¹³ Tamtéž, s. 30.

vyjádří své možnosti, jak může v případě potřeby pomáhat lidem v nouzi a v situacích ohrožení. Objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám. Rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti.“²¹⁴

3.1.2. Způsob výuky o holocaustu na základní škole

Téma holocaustu ve výuce je těžce stravitelné nejen pro žáky, ale i pro učitele. Jen samotný fakt, že se něco takového stalo, je těžce stravitelný. Důležité je, aby učivo o holocaustu nebylo vytrháváno z kontextu, ale bylo učeno v rámci celosvětové historie a v kontextu dějin rasismu. Důraz by se pak neměl klást na samotný fakt, že se holocaust stal, ale především by se měli učitelé pokusit zhodnotit jeho příčiny, srovnat je s dnešní světovou realitou a toto následně vyhodnotit. Holocaust nesmí být brán jako minulost, jako epizoda, ale měl by být brán jako současná i budoucí hrozba, které by lidstvo mělo předejít, jinak nebude mít výuka o něm jiný smysl než historický. Samozřejmě není jedinou událostí, která by se měla neustále připomínat a neustále konfrontovat se současnou skutečností, ale je jedním ze stěžejních příkladů toho, čeho je lidstvo schopno. Důležité je žákům vysvětlit, že holocaust je jedinečnou událostí díky své průmyslovosti a masovosti, ale že z hlediska myšlenek je jedním z mnoha projevů rasového smýšlení a jednou z genocid a že v tomto směru bohužel zas tak výjimečnou událostí není. Žáci si musí uvědomit, že holocaust není uzavřenou kapitolou dějin, kterou pouze přejdeme výukou v datech, ale že zvláště v kontextu stále rostoucích neonacistických nálad stále roste naléhavost výuky o projevech rasismu v historii a současnosti.

Jak jsme tedy již naznačili, není možné vyučovat holocaust pouze faktograficky. V tomto směru nám poslouží projektová výuka a metody alternativní pedagogiky. Vhodným způsobem výuky o holocaustu je výuka pomocí tematických okruhů v blocích, které se vždy jednou za čas opakují. Díky tomuto způsobu výuky není téma považováno za probrané, neustále se vrací a žáci si ho neustále připomínají v různých obměnách. Blokovaná výuka má výhody v tom, že umožňuje přirozené propojení tématu do ostatních vyučovacích předmětů. Projektová výuka a alternativní metody výuky žáky aktivizuje a donutí je se zapojit, a to díky větší názornosti a především autentičnosti, kterou tyto metody umožňují, propojují teorii s praxí a vedou žáky ke kritickému myšlení, k vlastním

²¹⁴ *Rámcový vzdělávací program pro základní školy*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2005, s. 35-36.

úsudkům a závěrům, formulují jejich názory, učí je řešit problémy, vyhledávat informace, podporují schopnost spolupráce, tvořivost, rozvíjí osobnost i kolektivní vědomí, motivují k dalšímu zájmu o okolí.

Další z možností výuky o holocaustu je návštěva památek a muzeí spojených s holocaustem. Návštěvy konkrétních míst pronásledování Židů, např. Terezína nebo Osvětimi, působí nejvíce na lidskou emocionalitu a v autentičnosti a názornosti se jim žádná výuka nevyrovná. Muzea nabízejí žákům lepší vhled do historického pozadí události. Tyto možnosti výuky však potřebují především reflexi, vhodnou formou je následná diskuze, tvůrčí psaní, výtvarné zpracování apod.

3.1.3. Experimenty – ano či ne?

Diskutovaným tématem výuky o holocaustu je využití experimentů. Představme si nejprve dva experimenty, které byly provedeny ve výuce o holocaustu na střední škole Apopka Memorial v r. 2006 na Floridě a na základní škole ve skotském Lanarkshiru v r. 2010.

3.1.3.1. Experiment na floridské střední škole v r. 2006

Experiment byl proveden v rámci dne „Holocaust Remember Day“ (Den památky obětí holocaustu připadá na 27. ledna a byl vyhlášen valným shromážděním OSN v listopadu 2005. Datum byl vybrán proto, že 27. ledna 1945 byla Rudou armádou osvobozena Osvětim-Březinka²¹⁵) se studenty střední školy Apopka Memorial. Spočíval v tom, že studenti, jejichž příjmení končila na písmena L až Z, museli nosit celý den žlutou hvězdu. Studenti se žlutou hvězdou pak museli stát v zadní části třídy a nesměli si sednout. Nebylo jim dovoleno pít z fontánek na vodu a v řadě na oběd museli stát na konci a počkat, až se naobědvají ostatní studenti.

Studenti prý diskriminaci nesli velmi těžce, doma si stěžovali, někteří plakali, což pobouřilo rodiče, kteří protestovali. Ředitel školy Douglas Guthrie však projekt podpořil. Kdyby učitelé studenty na diskriminaci dopředu připravili, nesplnil by experiment svůj účel. Tento kreativní způsob výuky o holocaustu prý přinesl polemiku, ale co je důležité a prospěšné, vyvolal konverzaci. Přiznal, že některé věci se měly v experimentu stát jinak, ale že celkově byl experiment prospěšný.²¹⁶

²¹⁵http://cs.wikipedia.org/wiki/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD_den_pam%C3%A1tky_ob%C4%9Bt%C3%A1D_holocaustu

²¹⁶ <http://www.clickorlando.com/news/8345157/detail.html>

3.1.3.2. Experiment na skotské základní škole v r. 2010

Ve skotském Lanarkshiru byl proveden experiment s jedenáctiletými žáky základní školy. Do jedné z běžných vyučovacích hodin znenadání vstoupila zástupkyně ředitelky a oznámila žákům, že ti žáci, kteří se narodili v měsících leden, únor a březen, budou odloučeni od rodin. Důvodem měla být vymyšlená skutečnost, že děti narozené v tomto období nebyly v lůně matek dostatečně ozářeny slunečním světlem a proto mají nižší IQ. Dětem bylo řečeno, že budou odvedeni zatím do knihovny. Když se jeden z chlapců zeptal, jestli budou převezeny do sirotčince, bylo mu odpověděno, že je to jedna z možností. Celý experiment trval asi 15 minut. Článek ze serveru iHNed.cz (online zprávy Hospodářských novin) popisuje v návaznosti na jiné servery experiment jako velice traumatický zážitek. Děti během experimentu plakaly. Rodiče dětí byli velice pobouřeni. Jak server iHNed.cz píše: „Jedna matka uvedla: „Když jsem se ptala, proč si proboha učitelé tuhle hru vymysleli, odpověděli mi, že škola chtěla, aby děti měly možnost vše emočně prožít a pak o tom psát věrohodné slohové práce. Má dcera a jistě ani žádné jiné dítě nepotřebuje zažít tu hrůzu, strach a odloučení od rodičů, jak to zažívaly židovské děti během holocaustu, jen proto, aby pak psaly dobré slohy.““²¹⁷ Toto bude nejspíše překroucené, škole určitě nešlo o to, aby děti psaly dobré slohy, ale aby si dokázaly představit, jaká je diskriminace založená na iracionální úvaze. Ostatně vedení školy v Lanarkshiru trvá na tom, že hra splnila svůj účel: „Udělali jsme skvělou práci, přijďte se podívat, jaký vliv hra na děti měla.““²¹⁸

Je pochopitelné, že se rodiče proti experimentům bouří. Co se týká experimentu na škole ve Skotsku, tak oprávněně, co se týká experimentu na Floridě, to je sporné. Názorné vyučování diskriminace má něco do sebe, ale způsob, jakým ho provedli ve Skotsku je příliš kontroverzní a vyhrocený. Podle komentářů k výše uvedenému článku si to myslí i další Češi. Názory na tento článek jsou velmi vyrovnané, zhruba polovina komentářů lidí k článku na serveru iHNed.cz vystupují proti tomuto experimentu a zhruba polovina mu dává podporu. Ti, kteří jsou proti, argumentují především možnou psychickou újmou dětí a navrhují často až radikální řešení (fyzickou likvidaci ředitelky školy, popřípadě umístění její osoby do koncentračního tábora apod.), na násilí, které bylo podle nich experimentem spácháno na dětech, by mnozí reagovali dalším násilím na vedení školy. Opoziční strana, která je za takové experimenty provádět, argumentuje především autentičností výuky „na vlastní kůži“ a tím, že dnešní děti jsou rozmazlené a zkažené moderní dobou a

²¹⁷ <http://zahranicni.ihned.cz/c1-41227540-dobra-zkusenost-ci-zbytecne-trauma-skolni-hra-na-holocaust-deti-rozplakala>

²¹⁸ Tamtéž.

mediálními prostředky a takováto výuka jen prospěje k jejich cestě ke správním etickým hodnotám. Komentářů, které se nepřiklání ani na jednu stranu, je pomálu. Experimenty jsou ve výuce o holocaustu jistě na místě, ale v méně traumatizující míře, než tomu bylo ve Skotsku. Experiment na Floridě byl méně drastický a také splnil svůj účel.

3.2. Vybrané vzdělávací instituce a výukové projekty

3.2.1. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze

Svou činnost zahájilo v r. 1996. Jedním z hlavních cílů centra je „informovat nejširší veřejnost o židovských dějinách, kultuře, tradicích a zvycích, zejména v Čechách a na Moravě, a přispět tak ke zlepšení atmosféry tolerance vůči odlišnostem.“²¹⁹ Pořádá různé večerní programy, programy pro školy a pro pedagogy, nabízí vzdělávací programy a pořady, dílny a cykly určené širší veřejnosti. V současné době v rámci centra běží několik projektů a putovních výstav. Centrum spolupracuje se spisovateli, s odborníky na historii, judaismus, s ostatními vzdělávacími institucemi jako např. s Památníkem Terezín, Ústavem pro soudobé dějiny, Karlovou univerzitou, Hebrejskou univerzitou v Jeruzalémě a dalšími. Více informací na: <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czvkc.htm>

3.2.1.1. Projekt „Zmizelí sousedé“

Tento literárně-dokumentární projekt byl vyhlášen v r. 1999 pod záštitou Kanceláře prezidenta republiky v rámci konference Fenomén holocaust. Je určen mládeži ve věku 12-18 let a nabádá ji, aby pátrala po svých sousedech, kteří zmizeli během 2. světové války. Žáci a studenti mají za úkol získávat informace z různých archívů (škol, obcí, měst), dokumentů (fotografií, dopisů, deníků) a především z vyprávění pamětníků a svědků. Následně po sběru potřebných informací vypracují dokumentační výpověď o lidech, kteří ze škol, vesnic a měst zmizeli ze dne na den jen díky svému rasovému původu. Výstupem projektu může být literárně-dokumentační práce, film, prezentace v powerpointu, webová stránka, grafický návrh a podobně. Navazujícím projektem je Pocta dětským obětem holocaust. Tento projekt je obdobou Zmizelých sousedů, je však zaměřen na hledání dětí, které zmizely z konkrétních škol, které žáci navštěvují. Cílem je nalezení fotografií a dokumentů o zmizelých dětech a vytvoření pamětní desky. Poznatky pak žáci prezentují své třídě a širší veřejnosti.

Více na <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czvkc.htm> nebo na www.holocaust.cz

²¹⁹ <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czvkc.htm>

3.2.1.2. Projekt „Neztratit víru“

Prostřednictvím putovní panelové výstavy představujeme osudy šesti židovských dětí od roku 1938 do roku 1945, respektive do současnosti, v kontextu historických událostí.

Výstava se skládá z 20 panelů obsahující deníky, vzpomínky a fotografie dětí, které v té době žily. Expozice je rozdělena do pěti celků, které zobrazují dějinné úseky zachycující přístup nacistů ke „konečnému řešení židovské otázky“. Jednotlivá období se barevně odlišují.

Výstavu doplňuje i doprovodný program, jenž obsahuje besedu s pamětníky, projekci filmů a výtvarnou soutěž. Více na: <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czvkc.htm> nebo na www.holocaust.cz

3.2.1.3. Projekt „Anna Franková – odkaz pro současnost“

Česká verze nizozemské putovní výstavy Nadace Anny Frankové u nás funguje od r. 2002. Výstava má podporovat výuku o toleranci, lidských právech a diskriminaci. Stěžejním tématem výstavy je Anna Franková a její rodina. Součástí výstavy jsou však další příběhy a výpovědi očitých svědků a také souhrn velkého množství informačních textů, dokumentů, fotografií a video i audio nahrávek, které mohou žáci, studenti a ostatní využít. Českou verzi tohoto připravuje institut Terezínské iniciativy, zkušební verzi najdete na www.annefrankguide.net.

Více informací na: <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czvkc.htm> nebo na www.holocaust.cz

3.2.2. Památník Terezín

Vznikl v r. 1947 z iniciativy vlády jako Památník národního utrpení na místě bývalého ghetta Terezín. „Jeho posláním je uchovávat památku obětí rasové a politické perzekuce v letech nacistické okupace, rozvíjet muzejní, výzkumnou a vzdělávací činnost, jakož i pečovat o místa spojená s utrpením a smrtí desítek tisíců obětí vlády násilí.“²²⁰

Součástí památníku jsou stále expozice, zapůjčuje putovní výstavy, pořádá různé akce a koncerty, vydává publikace a tiskové zprávy. Nabízí různé databáze a sbírky včetně možnosti jmenného vyhledání bývalých vězňů. V oblasti vzdělávání nabízí různé projekty, semináře pro školní skupiny i pro pedagogy, pracovní listy a soutěže.

Více na: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/pamatnik>

3.2.2.1. Projekt „Školákem v Protektorátu Čechy a Morava“

Projekt je založen na skutečné události, kdy bylo za Protektorátu v terezínské Malé pevnosti uvězněno 84 studentů dvou středních škol v Roudnici nad Labem za údajnou

²²⁰ <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/pamatnik>

přípravu atentátu na ředitele tehdejší roudnické německé obecné školy, za výroky proti Třetí říši a za schvalování atentátu na Heydricha. Někteří ze studentů byli následně poslání do koncentračního tábora. Cílem projektu je na konkrétním případě represe českých dětí přiblížit dnešní mládeži realitu nacistického totalitního systému. Ukázat jim, jak byli postihováni stejně staré děti a co by se mohlo stát i jim, kdyby žili v takovém totalitním systému. Více na: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/vzdelavani/projekty>

3.2.2.2. Projekt „Ghetto Terezín, holocaust a dnešek“

Výsledkem několikaletného týmu složeného z členů Institutu Památníku Terezín a několika středoškolských pedagogů je příručka pro učitele základních a středních škol *Ghetto Terezín, holocaust a dnešek*. Na krátkých filmových klipech o holocaustu a pronásledování židovského obyvatelstva v Protektorátu Čechy a Morava a výpovědích pamětníků na přiloženém DVD je založeno 12 metodických modelových hodin.

Tyto modely jsou vypracované tak, aby se mohly vyučovat nejen v rámci dějepisu, ale i jiných předmětů, i přes to, že je příručka založená na minulých událostech, pomáhá studentům více pochopit současnost. „Nejen z toho důvodu, že se neustále vyskytují lidé, kteří sympatizují s myšlenkami nacistických ideologů, ale i z toho důvodu, že jsou v nich protěžována i nadčasová průřezová témata, jako utváření hodnotových struktur, proces rozhodování se v krizových situacích, otázky lidské slušnosti, práva a spravedlnosti, obětování se a vztahu k bližnímu, apod.“²²¹

Součástí příručky je i text o historii terezínského ghetta, slovníček pojmů a výrazů, které žáci a studenti uslyší ve vězeňské mluvě.

3.2.3. Institut Terezínské Iniciativy

Byl založen r. 1993 a je provozován bývalými vězni terezínského a lodžského ghetta, spolupracuje s Památníkem Terezín. V současné době má asi 700 členů. Jejich cílem je aktivně působit ve výchově evropských dětí k toleranci, proti rasismu, antisemitismu a xenofobii. Iniciativa finančně podporuje zájezdy škol do Památníků Terezín, její členové jezdí po školách a na besedách vypráví dětem zážitky z ghett a koncentračních táborů. Dále se iniciativa podílí na řadě dalších projektů ve spolupráci s Památníkem Terezín a vydává také svůj časopis. Více na www.terezinstudies.cz

²²¹ <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/vzdelavani/projekty>

3.2.4. Památník Černovice

Občanské sdružení Židovský památník Černovice bylo založeno jako vzpomínka na židovskou komunitu, která v Černovicích kdysi žila. Byl zřízen jako připomínka nejen lidem, kteří holocaust nepřežili, ale také těm, kteří přežili a s následky se musely pak potýkat celý život. Památník zprostředkovává místní historii a individuální osudy nynější a budoucí generaci.

Členové občanského sdružení vytvořili pro žáky a pedagogy vzdělávací projekt „Pedagogický program Černovice“. Cílem projektu je připomenout konkrétní oběti holocaustu a také přiblížit současníkům zaniklý svět židovských komunit v českých zemích. Projekt se snaží bojovat proti předsudkům, xenofobii, rasismu a antisemitismu. Pracovní listy sestavené pro žáky jsou vázány na práci v terénu – návštěvu židovského hřbitova, památníku a muzea. V sešitě se nachází cvičení, návrhy k dalšímu studiu a výzkumům, dotazníky, seznamy zdrojů apod. Pro pedagogiky je připravena příručka s podobným obsahem. Památník každoročně pořádá pro učitele seminář, jehož součástí jsou odborné přednášky a diskuze s účastníky a dílny, vše je podpořené autentickými dokumenty. Bývají představovány praktické ukázky výuky, pozornost je věnována interaktivním a zážitkovým metodám. Více na: www.pohranici.cz, www.holocaust.cz

3.2.5. Nadační fond obětem holocaustu

Fond byl založen r. 2000 Federací židovských obcí jako nezisková organizace. Ta byla založena jako jeden z klíčových návrhů Smíšené pracovní komise zabývající se problematikou zmírňování některých majetkových křivd způsobených obětem holocaustu z let 1998-2002. Do fondu měly být vloženy prostředky z Nadačního investičního fondu, který vznikl při privatizaci státního majetku. V r. 2000 Parlament České republiky převedl Nadačnímu fondu obětem holocaustu 300 milionů Kč.

Posláním fondu je pomáhat lidem, kteří přežili holocaust. Podporovat vzdělávací a pietní akce připomínající oběti holocaustu. Podporovat rozvoj židovských komunit a vzdělávání v judaismu. Podílet se na záchraně a rekonstrukci židovských památek. Pomáhat zmírnit majetkové křivdy způsobené během 2. světové války.

Nadační fond krom jiného pořádá různé vzpomínkové akce, koncerty, výstavy a semináře a podporuje vzdělávací projekty: Financují publikační, filmovou a výzkumnou činnost. Více informací naleznete na www.fondholocaust.cz

3.2.6. www.holocaust.cz

Cílem projektu je vytvořit obsáhlý informační server k tématu holocaustu, rasismu a antisemitismu a zvýšit tak dostupnost informací o těchto varujících událostech. Editori internetových stránek *holocaust.cz* by tak rádi přispěli k výchově proti rasismu, jehož projevy jsou bohužel v naší společnosti stále přítomné.

Internetové stránky nabízejí kombinaci textů o genocidě Židů a Romů za druhé světové války, dokumentů nejrůznějšího charakteru, bibliografických údajů a v neposlední řadě pedagogických materiálů. Texty o historii jsou doplňovány chronologií událostí a speciálními hesly o jednotlivých událostech, osobách a táborech. Velký důraz je kladen na propojení textů o dějinách s autentickými vzpomínkami pamětníků.

Stránky jsou koncipovány též jako rozcestník k různým aktivitám a mají proto obsahovat množství odkazů na další internetové stránky a na aktuální události (výstavy, nové knihy atd.) týkající se holocaustu. Editori se budou snažit o zpřístupnění co nejširšího spektra materiálů a umožnit uživatelům individuální způsob práce s internetovými stránkami.

3.3. Návštěva Osvětimi s žáky Základní školy Žarošice

25. října 2010 jsem využila možnosti zúčastnit se exkurze žáků 8. a 9. tříd žarošické základní školy do Osvětimi. Prohlídka měla dvě části, v první části nás průvodkyně provedla koncentračním táborem Osvětim. Měli jsme možnost projít si několik baráků, ve kterých vězni bydleli a prohlédnout si v nich vystavené předměty – hromady lidských vlasů, dětských botiček, brýlí, kufrů, nádobí a dalšího. V některých domech byly uspořádány výstavy věnované obětem, tak tomu bylo i v baráku, kde byli ubytovaní čeští Židé. Průvodkyně nám také ukázala vězení, kde byli lidé mučeni velmi krutými způsoby a stěnu smrti, kde byli popravováni zastřelením. Ukázala nám také jedinou plynovou komoru, která se z celého tábora dochovala.

V druhé části prohlídky nás průvodkyně provedla vyhlazovacím táborem Osvětim – Brezinka. Ukázala nám dřevěné baráky, kde vězni bydleli a především příjezdovou bránu, kterou přijížděly transporty. Stáli jsme tak tedy s žáky ve stejných místech, kde probíhaly selekce, a prošli jsme stejnou cestu ke krematoriím, kterou šli lidé na smrt.

Podle mého pozorování žáků na ně v první části nejvíce působily hromady předmětů a to především vlasy a z vlasů utkaný kobereček. Žáci očividně nemohli pochopit, že si někdo může utkat koberec z vlasů lidí, které zabije. Velkou emotivní částí také byla návštěva plynové komory, pocity, které člověk mezi zdmi cítil, se dají těžko

vyjádřit. V druhé části prohlídky v Březince na děti nejvíce zapůsobil způsob ubytování vězňů a selekční rampa. Cihlové domy v hlavním táboře Osvětimi nepůsobily tak hrozně jako dřevěné nízké budovy s velkými otevřenými vraty v Březince, kam se muselo vtěsnat čtyři sta lidí a kde se vůbec netopilo a kde byla hrozná zima. Vše umocnilo studené deštivé počasí. Myšlenka, že většina lidí, miliony lidí, se do domů ani nedostala, ale že přešla asi dvoukilometrovou selekční rampu a zemřela, byla všudypřítomná.

Ostatně velké emoční působení Osvětimi na psychiku se odrazilo také v reflexi, kterou žáci následně psali, když měli napsat dopis některému z dětí, co v Osvětimi zemřely. Většina žáků děti lituje, že museli žít v tak hrozných podmínkách, hladu, v zimě, po deseti na posteli, odloučení od rodičů a kamarádů jen proto, aby krátce na to zahynuly hroznou smrtí udušením. Děti nejenže se zamýšlejí nad podmínkami a utrpením Osvětimi, ale přemýšlejí nad tím, že sami žijí v luxusu a neváží si toho a jak je to nespravedlivé, že děti v Osvětimi neměly to, co ony. Jak píše např. Pavlína Benešová: „Já sama si nedokážu představit tvůj normální den v Osvětimi. Tvoji práci, tvůj spánek, tvoji hygienu. Mě se hnusí veřejné záchody, natož abych spala těsně vedle někoho cizího. Myslím, že tys byla ráda, že někde můžeš spát. Na jídlo jsi měla polívku-voda a řepa. Mňam. My tady ve škole nejíme nudlové, zeleninové polívky, které bys ty považovala za delikatesu. Neoblíkla bych na sebe třeba pytel, ale tobě by to nevadilo. Hlavně, že tě to trochu zahřeje. Strach, hrůza, krutost. To docela vystihuje Osvětim. Každý den bych měla neuvěřitelný strach, kdy nastane den, čas, kdy si pro mě přijdou.”

Většina žáků vyjadřuje nepochopení o tom, jak se mohlo něco takového stát. Rozhořčují se nad bezprávím a nespravedlností založené na tom, že někdo má jiné náboženství nebo je jiné rasy. Pozastavují se nad tím, jak je možné, že umřelo tolik nevinných lidí, kteří nic neprovedli a nic takového si nezasloužili. Jak píše např. Lucie Konečná: „Dnes se sama sebe ptám: „Proč? Proč vůbec musela Osvětim vzniknout?“ Jenom proto že byli lidé jiného náboženství a protože na světě překáželi? Tohle je velmi směšný a ubohý důvod. Mohla jsi prožít plnohodnotný život, ale ne! Nebylo ti to dovoleno. Už v dětství jsi bohužel musela být oddělena od matky a musela jsi být v hrozných podmínkách držena v zajetí a s naprostou bezmocí čekat na krutou smrt v plynové komoře. Je mi tě tak strašně líto, stydím se za lidi, co ti tohle všechno provedli. A sice vím, že ani ten sebevětší trest pro velitele Osvětimi by neměl cenu, protože lidské životy by stejně neoživil, ale přece jim ta ukrutná bolest způsobená druhým nemůže jen tak hladce a bez následků projít!!“

3.4. Analýza prací o rasismu žáků 8. a 9. tříd některých pražských základních škol z r. 1997

Na jaře r. 1997 se uskutečnila první etapa projektu „Výchova k toleranci a proti rasismu na pražských školách“ Českého centra pro vyjednávání a řešení konfliktů a Občanského sdružení R-MOSTY. Proběhla na sedmnácti pražských základních školách a týkala se žáků posledních dvou ročníků. Úkolem žáků bylo napsat eseje na téma rasismus. Zadáni znělo: „1. Popiš své setkání s někým, kdo je odlišné rasy než ty sám. 2. Pokud si se s někým podobným nesetkal, napiš, co si myslíš o lidech jiné rasy. 3. Co si myslíš o lidech různých ras, kteří v naší zemi žijí nebo do ní přicházejí, a o nově se tvořící multikulturní společnosti.“²²² Práce byly anonymní.

Nakonec bylo zkoumáno asi 800 prací a organizátoři je po přečtení rozdělili do tří základních skupin: 1. Skupina – „rasistická“, 2. Skupina – „protirasistická“ a 3. Skupina „nevyhraněná (xenofobní)“

Prací zařazených do první skupiny bylo asi 60. Tyto práce obsahují zřetelně rasistické postoje, kdy žáci bez výjimky zatracují příslušníky všech jiných ras, nenávidí je a navrhuje agresivní řešení. Jak píše jedna žákyně: „No setkala jsem se žlutýma na tržnici. Ne aby byli rádi že tu můžou být a prodávat své ubohé hadry ,ale oni nám skáčou po hlavách a otvíraj si držku. Potřebovali by ji urychleně zavřít. Nebo třeba negrové si myslej že nám sem budou tahat nákej bordel a hnusnej fet. Ať si to strčej do p...! A vůbec, co ty Ukrajinci sem vůbec lezou a berou nám práci? Proč netáhnou třeba do Německa? Ničej nám a to všichni naši kulturu! A co třeba Cikáni? Roztahuj se tu a myslí si, že jim všechno patří a přitom nemaj skoro ani na to aby se myli. Vždyť páchnou a to dost nechutně. Když jede Cigán v tramvaji, tak má celý vagón sám pro sebe, protože každý radši vystupuje a nechce s ním jet! A když jim konečně nákej skinhed nakope prdel, tak je to samozřejmě proti němu. Uznejte si, nechcete bílé a čisté Čechy? A co kdyby jen Čechy? Proč ne celou Evropu?“²²³ Takto jednoznačně rasistický prací však bylo málo, většina byla psaná špatným pravopisem a pisatelé se vyjadřovali vulgárně. Do této rasistické skupiny autoři projektu zařadili práce, ve kterých nebyla žádná pozitivní hodnocení jiných ras (kromě Černochů, jimž byla většina žáků pozitivně nakloněna ve všech skupinách). Práce, které diskriminovali jen jednu rasu (ve velké míře Romy), byly zařazeny do třetí skupiny. Tato skupina žáků s rasistickým názorem se málokdy zamýšlí nad tématem rasismu obecně,

²²² ŠIŠKOVÁ, TATJANA. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 131.

²²³ Tamtéž, s. 136.

sympatizuje se skiny a navrhuje drastická řešení vyhlazení, omezení porodnosti nebo alespoň vysídlení.

Je pozitivní, že nejvíce prací spadalo do druhé skupiny – protirasistické, a to 460. V této kategorii žáci jednoznačně nebo téměř jednoznačně odsuzují rasismus. Tato skupina se projevuje otevřeností multikulturní společnosti a za podmínky soužití považuje slušné chování a dodržování zákonů. Jak píše jeden žák/žákyně: „Lidé by se měli rozdělovat na slušné a neslušné a ne na bílé a černé nebo žluté...“²²⁴ Zajímavé je, že mnozí žáci téhle skupiny mají rasismus spojený se starší generací, s komunismem a někdy dokonce i s učiteli. Několik žáků dokonce odmítlo na otázky odpovědět, protože dělení lidstva na rasy neuznává. Obecněji však panoval názor, že jiné rasy jsou „normální“ jako naše rasa. Slovo „normální“ se objevovalo často jako označení pro to, co je blízké, známé a nám přirozené. Jak jeden žák/žákyně píše: „Různé rasy jsou úplně stejné jako každý normální člověk“²²⁵ Dalším obecnějším názorem bylo, že bílé rasy jsou násilné stejně jako jiné. Jak píše jeden žák: „Ještě nikdy jsem se nesetkal se zlým černochem, ale už jsem viděl mnoho zlých a nepříjemných blondáků s modrýma očima.“²²⁶ Co se týká vztahům romského etnika, jsou žáci proti paušalizování, někteří navrhuji řešení – dát Romům práci, vytvořit pro ně vlastní stát, vystupují proti segregaci a odsuzují skinheady.

Do třetí skupiny zařadili autoři ty práce, bylo jich 265, takže asi třetina, které nebyly vyloženě rasistické, ale byly xenofobní. Jak žáci např. píší: „Myslím, že se naše země moc otevírá rasám.“ „Když se rasy chovají slušně, můžou se v našem okolí volně pohybovat“ „Samozřejmě, že mám radši lidé bílé pleti, protože k nim patřím i já“²²⁷ Žáci této skupiny mají xenofobní pocity, které jsou občas založené pouze na strachu a na žádné zkušenosti. Jedna dívka dokonce přemýšlí, jestli se dá darovat krev černocho bělochovi a naopak. Tato skupina se vyznačuje strachem a opatrností vůči jiným rasám, jasno má však v jednom, většina žáků této skupiny nemá rádo Romy. Jeden žák např. píše, že „nesnáší Cikány (skoro všechny) a rasisty“. Tato xenofobie však není podmíněna pouze strachem, ale ve většině případů špatnou zkušeností.

Tento výzkum sice byl proveden před skoro patnácti lety, ale myslím si, že rasistické a xenofobní názory mladé generace jsou dnes stejně aktuální, jak pozoruji z projevů lidí ve svém okolí i z projevů žáků základních a středních škol. Zvláště romská otázka mi přijde ještě aktuálnější než dříve. Nemůžeme však říci, že naše společnost

²²⁴ ŠIŠKOVÁ, TATJANA. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 138.

²²⁵ Tamtéž, s. 138.

²²⁶ Tamtéž, s. 137.

²²⁷ Tamtéž, s. 143.

nenávidí Romy jako rasu. Naše společnost není ani tak rasistická jako xenofobní, lidem na Romech nevadí barva kůže, ale asociální chování. Oproti tomu jsou lidé schopni najít k Romům cestu, což dokazuje i velká obliba kapely Gulo Čar nebo zpěvačky Věry Bílé. A krom toho prestižní komerční pěveckou soutěž Česká superstar, jejíž vítěz vyhrává na základě SMS zpráv od diváků, vyhrál v r. 2005 Rom Vlasta Horváth, který se netěšil oblibě publika jen kvůli dobrému zpěvu, ale také kvůli skromnému vystupování a upřímné povaze. Lidé ale pořád obecně zastávají názor, že romské etnikum se chová asociálně a že akorát existuje malá menšina „těch slušných Romů“.

3.5. K romské otázce

Jak vyplývá z předchozího výzkumu, z médií i mých osobních zkušeností, romská otázka je dnes v České republice velmi aktuální. Romům a Čechům se společné mírové soužití v rámci společnosti stále ještě nedaří, i když v některých oblastech (např. v kultuře) se situace zlepšila.

3.5.1. Od holocaustu po současnost

Holocaustu Romů se v dnešním světě dostává poměrně málo pozornosti. Romové na tom byli podle rasových tabulek nacistického Německa stejně jako Židé, především proto, že také neměli svůj stát a pro kočovný způsob života, na druhou stranu Hitler obdivoval jejich houževnatost.

Jak proti Židům, tak proti Romům uskutečňovalo Německo právní kroky, v Sudetech byla po připojení ke Třetí říši zavedena drastická opatření (výnosy o preventivním potírání zločinnosti z 14. prosince 1937 a o potírání tzv. cikánského zlořádu z 8. prosince 1938), která vedla k soupisu všech „Cikánů, cikánských míšenců a cikánským způsobem žijících osob“. Následně bylo nařízeno, aby se do dvou měsíců všichni Romové trvale usídlili a kdo tak neučinil, byl deportován do pracovních táborů v Letech (okr. Tábor) a v Hodoníně (okr. Blansko). S definitivním začleněním všech úřadů do Protektorátu Čechy a Morava byla zahájena důsledná perzekuce všech Romů.

V pracovních táborech panovaly špatné podmínky – vysilující práce, neustálý hlad, málo prostoru, hmyz. Táborem Lety prošlo 1308 osob a táborem Hodonín 1317 osob. Z táborů byly vypravovány transporty do Osvětimi, z některých šli lidé přímo na smrt, z některých mířili do cikánského tábora v Březince. Z tohoto tábora více než 5600 vězňů

pocházelo z Protektorátu, domů se vrátilo asi jen 600 mladých Romů a Romek, kteří byli přeloženi na práci do jiných táborů a díky tomu přežili.²²⁸

Dnešní Romové k nám přišli ze Slovenska a to ve třech vlnách. První vlna přišla hned po válce, kdy se k nám slovenští Romové stěhovali za lepšími podmínkami. Ze stejného důvodu nastala i druhá vlna v 50. letech, kdy se přestěhovali za práci do průmyslových oblastí. Třetí vlna přišla s nařízením likvidace romských osad v r. 1965.

První pokusy o přesídlení Romů do ghatt přišly hned po válce, především na východu Slovenska. Tehdy je přesídlily do opuštěných vesnic Chvojnice, Kunešov a Lomnička. Obec Chvojnice úplně zdevastovali, do Kunešova se ani nenastěhovali, původní domy jim ale vypálili, aby se neměli kam vrátit, oni přežili zimu v lese a na spáleništích postavili nové. Pouze přesun do obce Lomnička se zdařil a Romové tam žijí dodnes.

Do Čech byli Romové po r. 1965 přesídleni, aby se rozmělnili mezi tamní obyvatelstvo. Nechtěli tam žít a páčili obydlí. Zažívali kulturní šok. Co se dalo, prodali. V panelácích vybourali příčky, aby k sobě měli blíž, báli se spát ve výše položených bytech, měli pocit, že se domy ve větru kývají, spávali venku. Stát situaci řešil tak, že přesídlil jednu romskou rodinu do domu mezi české, Romové si však zvali přátele, do noci zpívali apod. a ostatní nájemníci si stěžovali na rušení nočního klidu. Stát tedy od Romů byty odkoupil, aby si postavili domy, ti však tak neučinili. Smlouvy tedy byly vázané tak, aby si za peníze mohli koupit pouze stavební materiál, což Romové ale řešili dohodou s Čechy, kteří jim dali peníze a materiál si koupili oni se zvýhodněnou cenou. Některé projekty se však povedly, někde si např. místo osad Romové postavili svoje domy tak, že byli najmutí jako dělníci, měli k nim pak jiný vztah.

Velký zlom nastal po r. 1989, kdy se stát přestal zajímat o romské problémy, města neplatiče nájmu stěhovala do holobytů mimo centrum, většina z nich byli Romové, a tak začala vznikat ghett.²²⁹ Dnešní podoba ghatt je výsledkem velkého stěhování v r. 1995. V nových lokalitách vyrůstá mladá generace, která nezažila život v majoritní společnosti, založený na práci a mzdě, na práci uvnitř české ekonomiky a na vyšších úrovních profesní struktury. Jak píše sociolog Ivan Gabal ve svém článku *Varování ze Slovenska*: „Podle světové banky je téměř polovina dospělých obyvatel lokalit funkčně negramotná. Sociální podpora, až devadesáti procentní nezaměstnanost, opora široké rodiny, průvodní mizerie včetně kriminality, lichvy, drog a dalších problémů jsou každodenní realitou i na orbitu

²²⁸ NEČAS, CTIBOR. *Romský holocaust*. In: S'97 18/1997, s. 27.

²²⁹ MANN, ARNE B. *Kde se vzala romská ghett*. In: Lidové noviny, 18. 8. 2001, s. 21.

vyločených enkláv.“²³⁰ Gabal obviňuje českou vládu v 90. letech ze zavírání očí před problémy romských ghett. Situace se podle něj zlepšila až se vstupem České republiky do Evropské unie. Do té doby byly nejvíce aktivní neziskové sektory fungující převážně na financích ze zahraničí. Vše se zlepšilo až v posledních letech. V r. 2005 kabinet Jiřího Paroubka a ministerstvo práce a sociálních věcí vypsal tendr na zmapování celkové situace. V té době si nikdo ani nedovedl odhadnout počet romských enkláv. Zjištěné informace byly sice šokující, ale přinesly potřebu hledat řešení. Topolánkuv kabinet pokračoval a zformoval pilotní verzi odborné Agentury pro podporu integrační politiky obcí a regionů a konkrétní programy ve zkušebních lokalitách. Na jedné straně však zaznamenáme tendenci problém kvalifikovaně řešit, na straně druhé nám ale narostla frustrace a skepse z bezvýchodnosti. Další vývoj bude záviset na novém kabinetu.²³¹

3.5.2. Vzdělávání Romů

Problémem ve vzdělávání Romů je jejich poměrně velké zastoupení v počtu žáků základních škol praktických (dříve zvláštní školy). Podle článku *Hraniční děti* Michala Komárka v Lidových novinách v červnu 2010 do těchto škol chodí asi dvě procenta všech „bílých dětí“, což odpovídá rozložení lehké mozkové poruchy (LMP) v populaci, ale naproti tomu asi třicet procent všech romských dětí. Podle rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku z r. 2007 se jedná o diskriminaci Česka vůči romským žákům. Názory na tuto skutečnost se liší, jedna strana vidí jasný důkaz diskriminace, druhá strana říká, že se české školství dokáže postarat o děti, které to potřebují. Pedagogicko-psychologické poradny považují za důvod umístění žáků do těchto škol nižší IQ. Např. Petr Klíma, pražský poradenský psycholog vykonávající praxi už přes třicet let, vyšetřil přes devět stovek romských dětí a u asi osmdesáti procent konstatoval IQ pod hranicí 85, což podle norem sice není diagnóza LPM, nicméně žáci s tímto IQ nemají šanci zvládnout nároky běžné základní školy. Důvody těchto špatných výsledků vycházejí z prostředí, kde děti vyrůstají, mají „speciální vzdělávací potřeby“, se kterými si škola nedokáže poradit. Jak argumentuje vedoucí katedry psychologie Václav Mertin: „Eufemismus „speciální vzdělávací potřeby“ může znamenat, že děti mají problémy s češtinou, nikdy v životě neviděli knihu, nikdy jim nikdo nečetl, neumí udržet tužku, nerozeznávají barvy, nedokážou se soustředit, nevnímají delší vyprávění, neumějí se chovat mezi dětmi s jinou

²³⁰ GABAL, IVAN. *Varování ze Slovenska*. In: Mladá fronta Dnes, 3. 9. 2010, s. A11.

²³¹ Tamtéž.

zkušeností...“²³² Jiří Pilař situaci konstatuje takto: „Ostatně se není čemu divit, že mají snížené IQ. Vždyť spousta těch dětí – a nejde jen o Romy, ale o všechny „zanedbané děti“ – je podvyživená, nikdo se jim nevěnuje, pohybují se v prostředí prosáklém alkoholem a drogami. Není to jejich vina, ale normálně se vyvíjet prostě nemohou.“²³³ Není v silách dnešních škol se těmito dětmi věnovat, třídy jsou přeplněné a nemají dostatek kvalifikovaných pedagogů a asistentů, děti pak ve škole trpí neúspěchem, zaostávají za ostatními, mají problémy v běžných dovednostech a ve vztazích. Podle Jiřího Pilaře není umístěním dětí na zvláštní školy, které ostatně reformu nepotřebují, protože svou práci vykonávají dobře, řešením. Krom toho podle výzkumů většina žáků praktických škol končí školní docházku před devátou třídou nebo pokračuje ve vzdělávání na středních školách bez maturity. Pozdější nalezení slušné práce pak bývá obtížné. Jako řešení navrhuje Jiří Pilař věnovat se dětem už v předškolním věku a spolupracovat s jejich rodinami. Dále je jasné, že reforma školství je v tomto směru nutná.²³⁴

Irena Meisnerová souhlasí s tvrzením, že většina Romů je vzdělavatelná v běžném školství, „musí však k tomu mít vytvořeny určité podpůrné aktivity pro vyrovnání handicapu sociokulturní odlišnosti, které si často nesou z primární rodiny a komunity.“²³⁵ Romské etnikum má svá specifika, romské děti vyrůstají v jiném světě než děti české, nejsou vedeni k trvalému plnění nepříjemných povinností, nemají tedy potřebné návyky pro vstup do školy, jsou rovnocennými účastníky rozhovoru s dospělými, neučí se samostatnosti v sebeobsluze (především kluci vůbec), nejsou vedeny k „odložení požitku“, tudíž se u nich nepěstuje vůle a schopnost odříkání. Děti mají sníženou schopnost rozlišovat fantazii a realitu, považují vnitřní svět za stejně důležitý, jako ten vnější. Meisnerová navrhuje ve vzdělávání různé projekty – zaměřené na odstranění handicapů rodinné výchovy romských dětí (uskutečňují především neziskové organizace), projekty s prvky „pozitivní diskriminace“ (přípravné třídy, pedagogičtí asistenti, poradenství, dotační programy MŠMT), projekty zaměřené do sociálních oblastí (volnočasové aktivity, celodenní program).

Přípravné třídy fungují od 1. září 1997 pro předškolní děti a slouží v rychlejší adaptaci dítěte. Asistenti pedagogů (většinou Romové) fungují na některých školách už od r. 1995, stávají se pro děti vzorem a přispívají ke zvýšení důvěry komunity ke škole. Školní poradenské pracoviště má možnost okamžitého zásahu a včasného řešení problémů.

²³² KOMÁREK, PETR. *Hraniční děti*. In: Lidové noviny, 26. 6. 2010, příloha Orientace, s. 24.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ KUBÍČKOVÁ, ZDENĚKA. *Cesty ke vzdělávání dětí ze sociokulturně odlišného prostředí*. 1. vyd. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2010, s. 5.

Výchovný poradce, školní pedagog nebo metodik prevence pak usilují o zlepšování komunikace mezi školou a veřejností, učitelem a rodiči. Starají se o příznivé klima, dlouhodobou péči, integraci, prevenci. Mimoškolní projekty podporují rozšíření vědomostí a dovedností, zvyšují školní úspěšnost, motivaci, spolupráci rodiny, žáků a školy, snižují patologické jevy a absence.²³⁶

3.6. Vyučovací hodiny

V závěrečné části své diplomové práce vám předkládám navržené vyučovací hodiny. Hodiny navazují na první a druhou část mé práce, která v první části vykládá obecně holocaust a v druhé části ve vybraných tématech představuje dětskou literaturu o holocaustu. Hodiny jsem rozdělila na čtyři bloky. V každém bloku se nachází hodina občanské výchovy a hodina českého jazyka a literatury, tyto hodiny na sebe vždy navazují a využívají informací z první a druhé části diplomové práce, které jsou popřípadě doplněny dalšími informacemi.

Bloky mají tato témata: lidská práva, demokracie, rasismus a neonacismus. Hodiny jsou navrženy tak, aby rozšiřovaly učivo základních škol a využívaly prvky alternativní pedagogiky. Texty ke každé hodině, metodika pro učitele a další doplňující informace a dokumenty naleznete v přílohách. Hodiny využívají přímo úryvků z knih, které jsou představeny ve druhé části práce. Hodiny se hodí pro žáky 8. a 9. tříd základních škol.

Spojení občanské výchovy a českého jazyka jsem vybrala nejen kvůli své aprobaci, ale také protože si myslím, že odraz holocaustu v dětské literatuře, v našem případě skoro vždy autentické, tedy psané dětmi buď přímo za 2. světové války, nebo po ní podle paměti, popřípadě alespoň založené na skutečných událostech, může výuce o holocaustu v občanské výchově mnohé nabídnout. Je to vhled do skutečné reality, jak ji děti prožívaly, a tento vhled je podle mě nejnázornějším možným.

3.6.1. Charakteristika věků žáků

Obdobím pubescence začíná kolem 11. až 12. roku života a končí kolem 15 let. Je to velké období revolty. „Mnohé děti, které nevykazují dosud žádné změny pohlavního zrání, začínají myslet již vyspělým abstraktním způsobem a začínají být kritické vůči

²³⁶ KUBÍČKOVÁ, ZDENĚKA. *Cesty ke vzdělávání dětí ze sociokulturně odlišného prostředí*. 1. vyd. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2010, s. 5-15.

druhým i sobě.“²³⁷ Období je charakteristické změnami nálad, impulsivním jednáním a emoční nestálostí. To má vliv i na přijímání podnětů a informací z okolního světa. Hodnotový žebříček pubescentů se mění, dospívající už nepřijímají nekriticky hodnoty od autorit (rodina, společnost, škola...), proti kterým naopak revoltují, ale často přejímají hodnoty vrstevníků, popřípadě těch, kteří jsou právě „in“. Přesto si ale základní hodnoty dané rodinou ponechávají. Proto vznikají mezi hodnotami rodiny a hodnotami vrstevníků často rozpory. Jsou velmi dobře ovlivnitelní, schopní stále přijímat fakta nekriticky.

Mezi 15. až 20. rokem nastává období adolescence. Rozpory mezi přijímanými hodnotami se v tomto období již zklidňují. Adolescenti přijímají podněty z okolí více subjektivně. Méně už dají na názory ostatních. Přesto hrají kulturní, sociální a ekonomické faktory stále důležitou roli.²³⁸ Jejich život je založen na stálejších hodnotách, než je potřeba ujistit se o vlastní ceně prostřednictvím nestálého přátelství, založeného na materiálním vlastnictví. Přátelství bývají více otevřená, ubývá na povrchnosti a mnohdy přetrvávají až do pozdního věku. Rodina pořád poskytuje dítěti zázemí a citovou jistotu.²³⁹ „Čím hlubší, jistější a méně konfliktní jsou vztahy, které dítě k rodičům navázalo, tím snáze probíhá i celý proces emancipace nutný pro osobní zrání.“²⁴⁰ Problémem může být snaha prosazovat své názory a hodnoty až nekompromisně. Může to vést k tomu, že si adolescenti určité hodnoty zafixují a nechtějí z nich slevit, proto může být jednodušší s nimi manipulovat. Adolescenti nemívají problém s tím, že by neměli dostatek podnětů a hodnot, ale s jejich tříděním.²⁴¹

V období pubescence bychom měli děti učit hodnotám, které si v pozdějším období adolescence nadále uchovávají. Měli bychom využít jejich sice ještě naivního pohledu, ale už přetvářeného v dospělé chápání a vštěpit jim principy solidarity, humanity a tolerance.

²³⁷ KREJČÍŘOVÁ, D. LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998, s. 138.

²³⁸ KREJČÍŘOVÁ, D. LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998, s. 138.

²³⁹ Tamtéž, s. 149-151.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 149.

²⁴¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 275.

3.6.2. Bloky vyučovacích hodin

3.6.2.1. 1. BLOK

HODINA č. 1. „Lidská práva“

Předmět: Občanská výchova

Rozsah: 45 minut

Cíl hodiny: Žák zná lidská práva, chápe jejich důležitost, zná právní dokument Listinu základních práv a svobod, chápe vzájemnou propojenost dokumentů. Chápe odpovědnost člověka za porušování lidských práv a dokáže to doložit na příkladu. Dokáže zhodnotit porušování lidských práv za holocaustu.

Vyučovací formy: frontální, skupinová

Vyučovací metody: výklad, skupinová práce

Kompetence: komunikativní, sociální a personální, občanské

Mezipředmětové vztahy: český jazyk a literatura, dějepis

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Pomůcky: papíry, texty

Fáze hodiny:

0-10 minut Metoda „Co je to lidská bytost“ viz metodika. Na téhle metodě si žáci představí základní práva.

10-15 minut Učitel představí základní dokument České republiky vymezující lidská práva Listinu základních práv a svobod. Mluví o tom, že lidé mají odpovědnost za lidi ostatní. Upozorní žáky, že svoboda sahá do určité míry a není absolutní.

15-20 minut Učitel žáky rozdělí do čtyř skupin. Každá skupina dostane jeden okruh lidských práv – 1. Základní lidská práva a svobody, 2. Politická práva a právo na právní ochranu, 3. Práva národnostních a etnických menšin, 4. Hospodářská, sociální a kulturní práva. Každá skupina napíše ke svému okruhu, která práva si myslí, že do oblasti patří, ta jsou napsaná na tabuli z předchozí aktivity. Popřípadě je doplní o další. Poté je jeden ze skupiny přečte třídě, učitel popřípadě doplní o další.

25-45 minut Učitel nebo někdo z žáků přečte ukázky z knížky *Říkali mi Leni*. Každá skupina žáků (jsou stále rozděleni do skupin a každá má texty před sebou) bude mít za úkol

napsat, jaká lidská práva jsou v těchto ukázkách porušena a proč. Tedy zařadit je dobově. Jak byli pronásledováni Židé. Co se dělo válečným zajatcům. Poté žáci přečtou nahlas, co napsali, a učitel se zeptá na doplňující otázky, vyhodnotí odpovědi, upřesní je a doplní.

HODINA č. 2. „Ghetta za druhé světové války“

Předmět: Český jazyk a literatura

Rozsah: 45 minut

Cíl hodiny: Žák podle ukázek dokáže určit, jaká lidská práva byla za holocaustu porušována, zná podmínky ghetta za holocaustu, seznámí se s dvěma osudy dětí, které žily v ghettech.

Vyučovací formy: frontální, individuální, hromadná

Vyučovací metody: výklad, samostatná práce, diskuze, metoda pětilístku

Kompetence: komunikativní, sociální a personální, občanské

Mezipředmětové vztahy: Občanská výchova, Dějepis

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana,

Pomůcky: ukázky, tabule

Fáze hodiny:

0-10 minut Učitel rozdá žákům text č. 1 z knížky *Holocaust a válka očima dětí*. Každé dítě dostane svůj text a přečte si jej.

10-20 minut Děti budou mít za úkol vypsát, jaká lidská práva byla v textu porušena. Poté je postupně přečtou třídě, učitel je zapíše na tabuli.

20-30 minut Učitel rozdá dětem druhou ukázkou č. 2 z knížky *Hanin kufřík*. Krátce je seznámí s Haniným příběhem. Každý žák si ukázkou sám přečte. Učitel se pak ptá, v čem se ukáзка liší od té předchozí ukázky. Dojde ke společným znakům a rozdílům života v lotyšském a v terezínském ghettu. Připomene rozdílný osud obou dětí z ukázek.

30-35 minut Učitel se s dětmi pobaví na téma přátelství v nepříznivých podmínkách. Zeptá se dětí, jaké vlastnosti měla Hanina kamarádka v ghettu. Nakreslí na tabuli postavu a ptá se dětí, jaké vlastnosti by měl mít dobrý přítel, každý žák vlastnost napíše k postavě na tabuli.

35-45 minut Učitel žákům vysvětlí metodu pětílístku. Žáci budou mít za úkol napsat pětílístky na následující slova: holocaust, ghetto, koncentrační tábor a následně vyhodnotit, jestli jsou si pětílístky v něčem podobné a v čem konkrétně.

3.6.2.2. 2. BLOK

HODINA č. 3 – „Republika Škid“

Předmět: český jazyk a literatura

Rozsah: 45 minut

Cíl hodiny: Žák rozumí pojmům morálka, etickým hodnotám, svobodě, důstojnosti, které jsou základem demokracie. Žák zná základní fakta o Terezíně, republice Škid a časopisu Vedem. Žák zná a umí vysvětlit principy demokracie a principy diktatury. Žák srovnat režim u nás dnes a za 2. světové války.

Vyučovací formy: frontální, individuální, hromadná,

Vyučovací metody: výklad, samostatná práce, práce s textem, diskuse

Kompetence: k učení, komunikativní, sociální a personální, občanské

Mezipředmětové vztahy: občanská výchova, dějepis

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana

Pomůcky: text pro každého žáka

Fáze hodiny:

0-5 minut Učitel představí žákům terezínskou republiku Škid. Rozdá jim texty o této republice. Každý žák si sám potichu text přečte.

5-10 minut Učitel vysvětlí dětem metodu I.N.S.E.R.T. Žáci budou mít za úkol v textu vyhledat demokratické principy, které označí symbolem „fajfka“, znaménko „plus“ bude označovat etické a morální hodnoty, znaménko „otazník“ bude značit případné pasáže, kterým žáci nebudou rozumět a znaménko „šipka“ bude značit informace, o kterých by se žáci rádi dozvěděli více. Je nutné žákům říci, že se může stát, že se symboly budou překrývat. Žáci si papír rozdělí na čtyři sloupce, z nichž každý bude patřit k jedné z těchto značek. Do sloupců si pak vypíší označené pasáže.

10-25 minut Učitel úkol vyhodnotí, žáci jednotlivě přečtou postupně pasáže, které mají zvýrazněné k jednotlivým symbolům. Základní demokratické principy napíše učitel na

tabuli. Morální a etické hodnoty, zapíše také na tabuli. K pasážím, které budou mít žáci zvýrazněné otazníkem, se pokusí podat bližší vysvětlení nebo je dohledá do další hodiny. Pokud budou žáci mít zvýrazněné i pasáže, o kterých se budou chtít dozvědět více, zadá je učitel buď za domácí úkol jako např. referát, nebo je vyhledá sám, podle povahy pasáže a dostupným informacím o nich.

25-45 minut Učitel se blíže vyjádří k pasážím, které žáci označili v sekci morální a etické hodnoty, pokusí se na toto téma rozpoutat diskuzi, pobavit se s žáky, které morální a etické hodnoty jsou podle nich obecně nejdůležitější – svoboda, důstojnost apod., a konfrontuje je s podmínkami, které měli děti v ghettu. Otázkami dojde k tomu, jaké morální zásady panují v demokracii. Zaměří se také na uspořádání republiky, demokracii a její význam. Vysvětlí žákům, jaký je rozdíl mezi demokracií a diktaturou a pomocí otázek dojde s žáky ke společnému zjištění, jaké byly rozdíly v režimu, kteří si chlapci v Terezíně vymysleli a v režimu, ve kterém skutečně žili.

HODINA č. 4 – „Demokracie x diktatura“

Předmět: občanská výchova

Rozsah: 45 minut

Cíl hodiny: Žák chápe rozdíly mezi demokracií a diktaturou, dokáže je popsat a popsat jejich rozdíly a zhodnotit, proč je diktátorské uspořádání špatné. Žák dokáže principy demokracie aplikovat v reálném světě.

Vyučovací formy: frontální, skupinová

Vyučovací metody: výklad, skupinová práce, práce s textem, metoda „demokracie x diktatura“

Kompetence: komunikativní, sociální a personální, občanské, k řešení problémů

Mezipředmětové vztahy: Mediální výchova

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, mediální výchova

Pomůcky: texty

Fáze hodiny:

0-5 minut Učitel opakuje s žáky učivo předešlé hodiny principy demokracie a autoritářství, vysvětlí žákům následující skupinový úkol.

5-25 minut Učitel žáky rozdělí do skupin po třech až čtyřech tak, aby vznikl sudý počet skupin. Vzniklé skupiny pak rozdělí na dvojice skupin. Všechny skupiny dostanou stejný text. Jedna ze dvojice skupin však bude řešit úkol demokraticky a druhá ze dvojice skupin diktátorsky. Viz metoda demokracie x diktatura. Každá skupina samostatně splní úkol. Učitel chodí po třídě a kontroluje žáky, jestli pracují.

25-45 minut Jednotlivé dvojice skupin prezentují výsledky ze svého úkolu. Učitel vždy nechá prezentovat obě dvojice, následně jejich aktivity vyhodnotí. Postihne základní principy řešení autoritářské skupiny a demokratické skupiny, v čem se liší, které jsou pro stát dobré a které špatné.

3.6.2.3. 3. BLOK

HODINA č. 5. „Rasismus“

Předmět: občanská výchova

Rozsah: 45 minut

Cíl hodiny: Žák zná a umí vysvětlit základní pojmy týkající se rasismu a nacistického Německa. Chápe principy a druhy rasismu a dokáže je rozeznat v reálném světě.

Vyučovací formy: frontální, hromadná

Vyučovací metody: výklad, diskuze, metoda „Jaké mám oči?“

Kompetence: komunikativní, sociální a personální, občanské

Mezipředmětové vztahy: dějepis

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Pomůcky: pracovní listy

Fáze hodiny:

0-5minut Metoda „Jaké mám oči?“ Učitel žáky ve třídě rozdělí podle toho, jaké mají oči. Ti žáci, kteří budou mít modré oči, si sednou do předních lavic. Žáci se zelenýma nebo šedýma očima si sednou do lavic za ně. Žáci s hnědýma nebo černýma očima si nebudou moci až do závěru hodiny sednout do lavic a hodinu budou absolvovat ve stoje, pouze při psaní si budou moci sednout na zem.

5-25 minut Učitel naváže na předchozí úkol s výkladem o holocaustu, přiblíží žáků základní principy rasismu a jaký byl rasismus v Německu za druhé světové války, na čem byl založený. Objasní žákům, jaký je rozdíl mezi národem a rasou, vlastenectvím a rasismem. Objasní žákům pojmy nacionalismus, nacismus, fašismus, antisemitismus, genocida a holocaust.

25-30 minut Učitel rozdá žákům pracovní listy s probranými pojmy, ti je vyplní a pak si je společně vyhodnotí. Listy si žáci ponechají místo zápisu.

35-45 minut Učitel teprve teď vyhodnotí úkol z první části hodiny. Zeptá se žáků, kteří byli v úkolu diskriminováni, jak se cítili. Jestli to bylo nespravedlivé a proč a jestli mohli diskriminaci nějak ovlivnit. Diskutuje s žáky, jestli se někdy stali obětí rasismu nebo zažili případ rasismu. Připomene, že diskriminace nemusí být založena pouze rasově, ale že může být i náboženská, sociální, genderová. Žáci mají zhodnotit, proč takováto diskriminace vznikla. A kde ve světě znají případy různých typů rasismu (např. u nás Romové, ve Francii náboženský rasismus vůči muslimům, na blízkém východě vůči ženám apod.)

HODINA č. 6. – „Norimberské zákony“

Předmět: český jazyk a literatura

Rozsah: 45 minut

Cíl hodiny: Žáci jsou seznámeni s norimberskými zákony, v čem spočívala perzekuce Židů, co Židé mohli: Žáci se seznámí s texty konkrétních pronásledovaných dětí, které válku nepřežily.

Vyučovací formy: frontální, individuální, skupinová

Vyučovací metody: výklad, skupinová práce – metoda „čtení v rolích“, samostatná práce

Kompetence: komunikativní, sociální a personální, občanské

Mezipředmětové vztahy: občanská výchova, dějepis

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana

Pomůcky: texty

Fáze hodiny:

0-5minut Učitel žáky rozdělí na sedm zhruba stejně velkých skupin. Každá skupina dostane jiný text. Učitel dá žákům pokyny, jak s texty pracovat. Metoda „Čtení v rolích“ viz metodika.

5-25 minut Žáci ve skupinách provedou úkol a pak ho prezentují před třídou.

25-35minut Učitel naváže na žáky a jejich části Annina deníku. Naváže na poznatky z předchozí hodiny o nacismu v Německu. Ptá se žáků, co všechno Židé za války nesměli. Objasní jim Norimberské zákony, od kdy platily, na čem byly založeny. Kdo všechno byl pronásledován – Židé po celé Evropě, i u nás v Česku poté, co se stalo Protektorátem. Připomene Terezín a život českých dětí v něm, na což naváže další aktivitou.

35-45 minut Učitel rozdá žákům ukázky, jsou to básně chlapce Hanuše Hachenburga, který žil v Terezíně a zemřel v Osvětimi, a byl jedním z hlavních přispívatelů časopisu Vedem. Učitel nebo někdo z žáků básně přečte. Učitel se zeptá, jaké je poselství těchto básní, co tím chtěl Hanuš říci? Děti budou mít za domácí úkol (nebo pokud to stihnou v hodině) napsat Hanušovi krátký vzkaz, ty pak můžou děti vystavit na nástěnku vedle Hanušových básní, popřípadě jeho medailonku.

3.6.2.4. 4. BLOK**HODINA č. 7. „Neonacismus“**

Předmět: občanská výchova

Rozsah: 45 minut

Cíl hodiny: žák chápe, jaký je rozdíl mezi rasou a národem, zná základní pojmy kolem rasismu a umí je používat, je seznámen se současnou podobou českého neonacismu

Vyučovací formy: frontální, skupinová, hromadná, individuální

Vyučovací metody: výklad, skupinová práce, situační metoda „Stejná strana cesty“

Kompetence: komunikativní, sociální a personální, občanské

Mezipředmětové vztahy: český jazyk a literatura, dějepis, výtvarná výchova

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, mediální výchova

Pomůcky: texty, papír a tužka, pastelky...

Fáze hodiny:

0-15 minut Situační metoda „Stejná strana cesty“ Viz metodika. Učitel vždy v momentech, kdy na jedné straně cesty bude málo žáků, upozorní na tento diskriminační jev a na čem je založená momentální diskriminace. Na konci aktivitu vyhodnotí a přejde k soudobé diskriminaci u nás.

15-25 minut Učitel žákům vysvětlí základní pojmy učiva o soudobém neonacismu a krátce žákům představí několik neonacistických organizací, které u nás fungují. Vysvětlí, o co usilují a co je na tom špatného. Vysvětlí žákům, jaký je rozdíl mezi neonacismem a vlastenectvím.

25-35 minut Učitel do každé lavice (v případě, že žáci sedí po dvojicích, pokud tomu tak není, dvojce utvoří) rozdá papír s několika texty neonacistické hudební skupiny. Žáci mají za úkol texty přečíst a určit, co je na nich rasistického. Učitel pak se třídou texty rozebere.

35-45 minut Žáci si vezmou papír a tužku nebo pastelky a pokusí se vymyslet koncepci plakátu proti neonacismu. Učitel se, pokud to bude možné, domluví s učitelem/učitelkou výtvarné výchovy, kde by tyto plakáty děti zrealizovaly. Popřípadě jim zadáme, aby návrh alespoň dokreslily doma a příští hodinu přinesly. Nebo v jiné variantě můžou děti soutěžit o nejlepší třeba tři návrhy, které by pak zrealizovaly ve skupinách.

HODINA č. 8. – „Děti v koncentračních táborech“

Předmět: český jazyk a literatura

Rozsah: 45 minut

Cíl hodiny: Žák zná základní fakta o vyhlazení Lidic a o následném osudu lidických dětí. Žák dokáže posoudit, které hodnoty jsou pro děti důležité a zdůvodnit, proč jsou pro všechny děti stejné. Dokáže rozlišit morálnost a nemorálnost situace z více hledisek. Žák rozezná příčiny diskriminace za holocaustu.

Vyučovací formy: frontální, individuální, hromadná

Vyučovací metody: výklad, samostatná práce, diskuse, metoda podvojného deníku

Kompetence: komunikativní, sociální a personální, občanské

Mezipředmětové vztahy: občanská výchova, dějepis

Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana

Pomůcky: vytištěná ukázka a čistý papír A4 pro každého žáka, tabule

Fáze hodiny:

0-10 minut Učitel frontální výukou s knihou Děti s cedulkou, která se tématu týká, a s jednou z jejích postav Emílií Freyovou, které se týká ukázka, se kterou budou žáci následně pracovat. Rozebere téma koncentračních táborů a zdůrazní, kvůli čemu je diskriminovaná Emílie (je to Slovanka, určená k poněmčení a přitom stejně žije ve stejných podmínkách jak židovské děti). Učitel zdůrazní, že příběh se skutečně stal, že Emílie Freyová je jednou z lidických dětí. Každý žák dostane svou kopii ukázky, kterou si po hodině bude moci ponechat. Každý sám si ukázku přečte.

10-20 minut Učitel zadá žákům samostatnou práci, kdy budou s ukázkou pracovat pomocí metody podvojného deníku. Rozdělí si papír A4 na dvě poloviny, na jednu polovinu žáci napíší 2-3 pasáže z ukázky, které na ně nejvíce emocionálně zapůsobily, na druhou stranu pak u každé pasáže zdůvodní, proč je nejvíce zaujaly.

20-30 minut Každý žák nahlas přečte, které pasáže vybral a proč. Nejčastější a nejzajímavější pasáže učitel napíše na tabuli. Poté zhodnotí, které pasáže žáci vybrali a proč. Postupně by měl dojít k hodnotám, které potřebuje každé dítě – materiálním (jídlo, pití, teplo) a sociálním (domov, láska). Učitel musí zdůraznit, že potřeby všech dětí jsou stejné bez ohledu na jejich barvu pleti či místo kde žijí apod.

30-45 minut Z předchozí aktivity učitel plynule přejde do diskuse. Pokládá žákům otázky k textu. Např: Co je to lágr? Jak podle žáků vypadal koncentrační tábor? Kdo je to esesák? Proč se k Emílii takto zachoval? Myslíte si, že je špatné, že Emílie rajče ukradla? Cílem otázek by mělo být rozpoutání diskuze o otázce morálky, zda je morální či nemorální ukrást něco z nouze, v nedemokratických podmínkách apod. Učitel musí zdůraznit, že krást je špatné, ale že existují okolnosti, kdy je to přípustné. Diskuze by měla dojít k závěru, že lidský život a lidská důstojnost jsou nejdůležitějšími hodnotami.

ZÁVĚR

„Nacisté zotročili a povraždili miliony dětí – od kojenců po dívky a chlapce stojící na prahu dospělosti. A to nikoli jen nahodile v důsledku svého válečného běsnění, ale systematicky a organizovaně, na základě úředních oběžníků. Pro nacistickou politiku tvořily děti specifický předmět zájmu. Jejich „převýchova“, tj. potlačení jejich obecně kulturní, národní i individuální identity, anebo fyzická likvidace se staly důležitým prostředkem v naplňování nacistické ideologie, totiž ovládnutí a vyhlazení „méněcenných“ národů a ras, zejména Židů. O tom, které děti budou „převychovány“, využity jako otrocká pracovní síla nebo rovnou zavražděny, rozhodovala „vědecká“ rasová teorie, vypracovaná do nejmenších detailů.“ (Laurel Hollydayová)

V jednom filmu jsem zaznamenala myšlenku, že výběr holocaustu jako tématu k diskuzi už je samo snižování jeho neuvěřitelné bolestné lidské hodnoty, natož degradovat ho jako pouhé učivo. Dovolím si nesouhlasit, protože jediné, co můžeme udělat, je využít jeho skutečnosti k tomu, aby se už neopakoval.

Jsmo to my, učitelé, kdo nejen že můžeme, ale máme povinnost dětem holocaust zprostředkovat. Samozřejmě, že nikomu nevrátíme život, ale můžeme ho připomínat k pěstování lidskosti a tolerance a proti stále více rostoucím rasovým náladám ve společnosti. Západní společnost je tzv. multikulturní, ale podle mě jsme stále a opakovaně jen na počátku mírové soužití. Za jeden den se v západní společnosti stanou tisíce a doufám si tvrdit, že i statisíce rasových projevů. A v tom my žijeme, do tohoto světa každý den vstaneme a stejně tak i naše děti, naše budoucnost. Přijímají dospělé lidi jako vzory, ale když se podíváme, co dnešní společnost nabízí, není divu, že ztrácejí pozitivní hodnoty.

Nemyslím si však, že dnešní společnost a mládež je další ztracenou generací. Mladí lidé pořád chtějí žít, vnímají krásu a mezilidské vztahy jsou pro ně pořád na prvním místě. Jen si dovoluji tvrdit, že se k sobě čím dál tím méně umí chovat. Společností roste odcizení, dětí od rodičů, od sebe navzájem, s rostoucí centralizací státu a vyspělostí techniky. Avšak i zde v takovém světě, v 21. století, se lze v rostoucích ekonomických vztazích pohybovat se ctí.

Přílohy:

Hodina č. 1

Texty:

Zdroj: BEZDĚKOVÁ, ZDENKA. *Říkali mi Leni*. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, n. p., 1962. 140 s.

Text č. 1 „Erna“

Erna je Židovka, začala chodit s Leni do stejné třídy, ale s nikým se neskamarádila, dívky se s ní nebavily, protože byla Židovka, jen Leni se s ní chtěla skamarádit, Erna pak nechodila do školy, protože onemocněla.

A najednou, asi za čtrnáct dní, stála ta paní před školou. Že prý mě Erna chce vidět, že se už uzdravuje.

Nevěděla jsem, co mám dělat. Maminka, strýc i Raul říkají, že Židé jsou vinni vši bídou a neštěstím Německa, nejvíc oni a potom ještě bolševici, a že je Žid nečistá nestvůra, ale já jsem tam chtěla jít, mě se vždycky zdálo, že Erna je tak smutná jako já.

Šla jsem s tou paní a Erna to tam měla hezké a čisté jako sklo, ale chudé. Té paní říkala „teto“, ale ona řekla: „Já nejsem její teta, byly jsme s její maminkou kamarádky a já jsem jí slíbila, než šla do plynu, že Ernu neopustím.“

Erna se už nesmála, jen tak vyjeveně koukala, ale já jsem nevěděla, co je to „jít do plynu“, ačkoliv bych to moc ráda věděla. Když ta paní odešla, Erna mi řekla: „Maminka šla napravo a teta nalevo, a kdo šel nalevo, ten šel do plynu.“

„A co tam dělal?“

„Napřed křičel, potom padl a udusil se.“

„Tvoje maminka taky?“

„Taky, napřed křičela, potom padla a udusila se.“

„A ty, proč jsi nechala maminku, aby tam šla?“

„Nacisté ji tam hnali.“

„To není pravda! Naše maminka říká, že my jsme věrní nacisté, a my jsme tam přece maminku nehnali!“

Já jsem už nemohla mluvit potichu, už jsem taky křičela a Erna se schovala pod příkrývkou a bylo vidět, jak se tam třese. A já, když jsem to spatřila, že se příkrývka hýbá, dala jsem se do pláče a prosila jsem ji, aby mi to odpustila, že její maminku hnali do plynu, a hrozně jsem se zato styděla, že jsme... že ji tam hnali.

Text č. 2 „Fotografie“

Nějaká fotografie. Bože, tohle je přece strýc Otto, opírá se o nějaký silný trám a na něm – Ježíši, Ježíši, na něm visí dva mrtví muži, jsou na něm oběšeni a strýc Otto stojí před nimi v esesácké uniformě a usmívá se, má z toho radost, že jsou tu oběšeni. Možná že je tam pověsil sám, že je zajal ve válce a pověsil. Potom to budou nepřátelé, potom to snad budou Rusové nebo Poláci nebo ti Češi – někdo takový to bude, protože to jsou škůdci naší krve, jak říká strýc Otto a muti a jak jednou řekla paní učitelka Schwarz.

Ale bože, tohle nemohou být tak strašní škůdci naší krve, protože oni mu nemohli nic zlého udělat, když měli vzadu svázané ruce, ale on je oběsil! Viděla jsem jednou, jak maminka zabíjela rybu, ale ryba, to se ví, mamince uškodit nemohla! Byla taková jednoduchá a jen se koukala. Ležela na stole a chňapala po dechu. Ale nic nechtěla, jenom vzduch a vodu, aby mohla dýchat a být živa. Ale maminka šla na ni s palicí. Dobře, ryba je ryba a člověk má něco jíst. Ať už si tedy bere svou potravu, ale druhému ublížit? Druhého

člověka zničit? Ó já už teď na všechno jinak pohlížím, já už vím, že je strýc Otto velmi zlý člověk, ale bojím se ho hrozně! Dívám se pořád na ten obrázek. Leží u něho ještě takový kulatý plíšek a na něm je napsáno: *Gott mit uns*. – Je to sponka z vojenského opasku.

Metodika:

Metoda: „Co to je lidská bytost?“

Zdroj: www.rvp.cz, <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/1319/workshop-k-vseobecne-deklaraci-lidskych-prav.html/>

Postup:

- Napište slova "lidský" a "právo" odděleně na tabuli. Pod slovo "lidský" nakreslete kruh (popřípadě obrys lidského těla).
- Požádejte žáky, aby přišli na vlastnosti, které definují a odlišují lidskou bytost od ostatních živočišných druhů, a napište je dovnitř kruhu.
- Poté je vyzvěte, aby přemýšleli nad tím, co je potřeba k ochraně a rozvoji výše uvedených kvalit.
- Nápadů zaznamenávejte vně kruhu/obrysu těla a společně s žáky je vysvětlete.
- Pokračujte diskusí:
 - *Co to znamená být "lidská bytost"?*
 - *Jak se to liší od "být na živu" nebo "přežívat"?*
 - *Co lidé potřebují k důstojnému životu?*
 - *Které z vámi uvedených charakteristických vlastností lidské bytosti jí mohou být odňaty, aniž by přestala být lidskou bytostí?*
 - *Co se stane, když se jiný člověk nebo vláda snaží lidem odeprít některé z uvedených potřeb k zajištění důstojného života?*

Pojmy:

Zdroj: ADAMOVÁ, KAROLINA. KŘÍŽKOVSKÝ, LADISLAV. ŠOUŠA, JIŘÍ. ŠOUŠOVÁ, JITKA. *Politologický slovník*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. 286 s.

Všeobecná deklarace lidských práv – dokument schválený Valným shromážděním OSN v r. 1946, není však právně závazný. Deklarace stanovuje, že všichni lidé se rodí svobodní a rovní v důstojnosti a právech a každý je oprávněn uplatňovat svá práva bez rozdílu rasy, barvy pleti, jazyka, pohlaví, náboženství, politického smýšlení, národnostního a sociálního původu, majetku, rodu aj. postavení. Výkon práv a svobod může být omezen pouze v celospolečenském zájmu a nesmí být v rozporu s chartou OSN. Zásady Všeobecné deklarace lidských práv se promítly do Ústavy České republiky na základě ústavního zákona č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje listina základních práv a svobod.

Listina základních práv a svobod - jedna ze základních právních norem České republiky, přijata federativním shromážděním Československé federativní republiky v lednu 1991 jako ústavní zákon č. 23/1991 Sb., vychází z mezinárodních smluv o lidských právech. Deklaruje zásadu, že lidé jsou svobodní a rovní ve všech právech. Základní práva a svobody jsou nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Stát založený na demokratických hodnotách se nesmí vázat na výlučnou ideologii ani náboženské vyznání a státní moc může uplatňovat jen v mezích stanovených zákonem. Strukturálně je listina členěna na preambuli a šest hlav, které obsahují 44 článků. Hlava I – všeobecná ustanovení, Hlava II – lidská práva a základní svobody, Hlava III – práva národnostních a etnických menšin, Hlava IV – hospodářská, sociální a kulturní práva, Hlava V – právo na soudní a jinou ochranu, Hlava VI – ustanovení společná

viz: Parlament České republiky <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Hodina č. 2

Texty:

Zdroje:

HOLLIDAYOVÁ LAUREL. *Holocaust a válka očima dětí. (Utajované deníky)*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, 1997. 312 s.

LEVINE, KAREN. *Hanin kufřík. 1. vyd.* Praha: Portál, s.r.o., 2003. 118 s.

Text č. 1. “Werner Galnik – německý Žid deportovaný v deseti letech do Lotyšského ghetta”

2. listopadu 1943 odešel tatínek do práce. Ale brzy se vrátil a řekl: „V ghettu je dneska dusno, je tu spousta aut a kolem velitelé samé vysoké šarže SS. Obávám se, že v ghettu dojde k záťahu...”

Sestra a maminka se schovaly ve sklepě. Tatínek, já a bratr jsme čekali blízko dveří našeho domu. Najednou přijelo pět aut s esesáky. Procházeli ghettem a honili všechny Židy. Na seřadišti stál velitel. Všichni Židé, muži, ženy i děti, museli kolem něho projít. Každého Žida si pozorně prohlédl: staří lidé, lidé slabí a děti šli do záťahu. Mladí lidé, co nebyli posláni do záťahu, šli do hlavní dílny, pak je poslali domů. Když jsme viděli přicházet esesáky, schovali jsme s tatínkem a bratrem ve sklepě. Bratr našel jeden esesák a odvedl ho na seřadiště. Bratr předstoupil před velitele a řekl: „Je mi osmnáct let.“

„Co děláš?“ zeptal se velitel.

„Jsem holič.“

Velitel řekl: „Dobrá, k těm práce schopným.“

Tatínek, já, sestra a maminka jsme zůstali ve sklepě den a noc. Byla tam hrozná tma. Ve sklepě jsme slyšeli, jak esesák rve: „Tak vylezte, židé. A na seřadiště!“

Ležel jsem na slámě a snažil se usnout, abych neslyšel ten rozruch. Ale bál jsem se. To byla moje první noc v životě, kdy jsem nedokázal usnout. Noc se tak táhla, že jsem myslel, že nikdy neskončí.

Bratr se vrátil domů a řekl: „Vylezte, záťah skončil.“ Pomyslel jsem si: záťah opravdu skončil. Ale ta noc, co jsem zrovna prožil, neskončila. Nemohu zapomenout na Židy, které zastřelili pro nic za nic.... Stráž je odvedla na hřbitov, tam je přinutili stoupnout si tváří ke zdi a velitel střílel vzdálenosti tří metrů – na to nikdy nezapomenu.

V únoru 1942 došlo v ghettu k dalšímu záťahu. Židům řekli, že dobrovolníci budou posláni do rybárny v Dinamunde. Ale neposlali je do rybárny. Zastřelili je. Bylo to hrozné, protože nikdo nevěděl, jestli se má dobrovolně přihlásit, nebo zůstat.

Ghetto bylo zlikvidováno v listopadu 1943 a nás poslali do pracovního tábora Obea. Tam tatínek pracoval v docích a maminka v prádelně. A já a bratr jsme tahali trakaře. My děti jsme mely moc těžkou práci. Naše označení v táboře byla Davidova hvězda a vězeňské číslo 13 228.

22. dubna 1944 odvezli autem do Osvětimi všechny děti do deseti let, co nemohly pracovat. Tam je zplynovali a spálili.

Vrátil jsem se z práce a hledal sestřičku, ale už tam nebyla. Tatínek a já a bratr a maminka jsme celé dny plakali.

Pomyslel jsem si: proč by neměla sestřička žít? Sestřičce bylo sedm let, když ji odvezli v dětském záťahu. Moje sestřička byla krásná holčička. Měla krásné blond vlasy. Škoda, že už nemám obrázek své sestřičky. Vzali mi všechny obrázky tatínka a maminky.

Když někdo přinesl z pracovní party jídlo – máslo nebo chleba – a vedoucí tábora, poddůstojník Miller, na to kápnul, dostal takový člověk 25 ran gumovou hadicí přes hýždě a navíc byl nucen hezky tvrdě pracovat a strávit noc ve sklepě. Trestali lidi pro úplně nic. Tělo jednoho z těch potrestaných bylo černé a modré.

Jednou, bylo to 5. srpna 1944, když se všichni lidé vrátili z práce, nařídili, aby se dostavili všichni muži. To znamenalo další zátah. Zátah nařídil velitel SS Dr. Krebsbach.

Všichni muži se museli svléct donaha a on každého důkladně prohlédl. Starší lidé, nemocní Židé s kýlou a všichni, kdo měli brýle, byli při zátahu odvedeni. Když si mě prohlížel, byl jsem strašně vyděšený. Myslel jsem, že řekne: Do zátahu! Měl jsem ale silnou postavu, a tak mě i bratra nechal na pokoji. Když skončil s muži, nařídil, aby se dostavily ženy. Ženy se také musely svléct a on jednu po druhé prohlížel. Zapsal čísla všech lidí, kteří byli při zátahu poslání pryč. Mě pustili a bratra taky. Ale maminku ještě neprohlédl. Byla na dvoře, když prohlíželi statné matky. Slabé a starší matky poslali do zátahu. Dělal jsem si hrozné starosti kvůli mamince, která nebyla moc silná. Trvalo dlouho, než se maminka vrátila domů, protože byla posledními ženami v zátahu. Maminka ale předstoupila pevným krokem, a tak ji sturmabführer pustil. Byl jsem moc rád, když se maminka vrátila ze zátahu volná. Jeden můj známý chlapec, Wolfgang Katz, čtrnáctiletý, jehož maminku při zátahu odvedli – jeho mamince bylo pětapadesát – hořce plakal, protože jeho maminka zahynula a taky jeho bratři a sestry.

Jeho maminka pracovala a vždycky mu z práce přinesla něco k jídlu. Ted' zůstal dočista sám. Jeden Žid, Josef Strauss z Kasselu, se o něho postaral a vždycky mu dal k přidělu ještě nějaké jídlo.

V prosinci 1943 chytili tatínka v docích s kouskem chleba a trochou másla; vzali nám ho a poslali do koncentračního tábora Kaiserwald, kde těžce pracoval, a my zůstali bez tatínka. Moc jsme se naplakali, že tatínek už není s námi. Když už s námi tatínek nebyl, musela maminka pracovat ještě víc, aby nás alespoň trochu uživila – dřív to měl na starosti tatínek. Když se maminka vrátila z práce, prala pak večer ještě prádlo, aby získala trochu jídla navíc.

25. září 1944, když Rudá armáda už byla docela blízko Rigy, poslali Němci nás Židy do koncentračního tábora Stutthof blízko Gdaňsku. Cestou se nad Baltským mořem objevili ruští letci a bombardovali tři lodi, jednu loď s municí, jednu se zásobami a jednu s německými vojáky. Všechny tři lodi se potopili. Naštěstí nebombardovali loď, na níž jsme byli mi Židé.

Loď byla hodně přeplněná. Do lodního prostoru nacpali přes tři tisíce Židů a bylo tam málo vzduchu. Nebyli tam žádné záchody. Většina Židů dostala mořskou nemoc. Vypukla epidemie kašle. Měli jsme takovou žízeň, že jsme se až dusili. Když se někdo pokoušel dostat aspoň trochu vody, vzali ho po hlavě pažbou pušky.

Když jsme dojeli do Gdaňsku, hlídali nás nasazenými bajonety. Pak jsme jeli malou lodí do Stutthofu. Na lodi, co byla stavěná jen pro padesát osob, bylo sto padesát lidí. Dva dni jsme nedostali nic k jídlu. Ale to nebylo to nejhorší. Nejhorší bylo, že jsme všichni chtěli vodu a nebylo tam nic k pití.

Ve Stutthofu nám všechno sebrali, směli jsme si nechat jen vězeňský mundúr, co jsme měli na sobě. Museli jsme na shromážděště, aby nás spočítali. Pak nám ukázali, kde budeme spát. Čtyři lidé museli spát na palandě šest stop dlouhé a dvacet palců široké. Byl jsem tam jen s bratrem. Maminka byla v ženském táboře a já v mužském. Vídal jsem maminku jen přes plot.

Když jsem dostal darem kousek chleba, protože jsem byl malý, opatrně jsem kousek hodil mamince přes ostnatý drát. Když to viděla dozorkyně, přetáhla maminku páskem. Jednou jedna dozorkyně zahlédla, že dávám mamince kousek chleba. Maminku strašlivě potrestali. Prosil jsem je, aby maminku nebili, ale oni ji bili o to víc.

Nechtěl jsem se od maminky odloučit. Podařilo se mi, že jsem se stal topičem v tom místě, kde maminka pracovala v krejčovské dílně. Práce byla těžká, ale stejně jsem byl šťastný, protože jsem mohl dávat mamince chleba, aniž bych se bál, že ji zbijou.

Každý den, když jsem se vrátil unavený z práce, musel jsem ještě na tři hodiny k raportu. A když raport skončil, musel jsem ještě obstarat různé pochůzky, abych dostal

ještě kus chleba. Z přidělu se nedalo vyžít. Na celý den člověk dostal sotva 200 gramů chleba a litr vodové polévky.

Byli jsme samá veš a spousta lidí z toho onemocněla tyfem a většina umřela. Bylo tam tolik nemocných a mrtvých, že už se o ně ani nikdo nestaral. Nemocní dotávali jen poloviční přiděly, aby dřív umřeli. Kolem leželo tolik mrtvol, že už o ně nikdo nedbal.

Pozdě večer jsme se museli umýt pod studenou sprchou. Tam jsme také museli namočit šaty do dezinfekce, ještě mokré je zase obléct a jít do práce. Z toho taky moc lidí onemocnělo.

Každý den jsme museli vstávat v půl páté a celý den otročit.

Když se Rudá armáda dostala do blízkosti Stutthofu, Němci nás zase přestěhovali. Bratr i já jsme byli slabí, protože jsme se ještě nezotavili z nemoci, kterou jsme si uhnali. Nikomu jsme ale neřekli, že jsme slabí. Jinak by nás přinutili zůstat ve Stutthofu, kde by nás spálili.

Pochodovali jsme, ale nevěděli jsme kam. Ušel jsem třicet mil, ale pak už jsem byl tak zesláblý, že jsem zůstal na jedné farmě ležet. Byl jsem dočista zmrzlý. U toho sedláka byli britští váleční zajatci. Masírovali mě, abych mohl zase hýbat rukama a nohama.

Na tom pochodu omrzly bratrovy všechny prsty.

Maminku jsem už víckrát neviděl, protože ji taky odvezli ze Stutthofu.

Pak přijela fůra s koněm a nemocné a slabé odvezli do tábora, kam jsme měli dojít, do Proistu u Gdaňsku.

Bylo nás tam 14 židovských chlapců z těch 580, co zůstali; všechny ostatní poslali v říjnu 1944 do Osvětimi. Tam je zplynovali a spálili. Nás 14 se zachránilo, protože jsme utekli do pracovní kolonie a tam jsme se schovali tím, že jsme pracovali. Němci řekli nám chlapcům, že nás pošlou do rybáren čistit ryby. Řekl jsem si, že radši zůstanu na místě, než abych čistil ryby. Neposílali je pryč, aby čistili ryby, ale aby je spálili.

Později, když všichni kluci odešli, zeptal se mě velitel, proč jsem neodešel s ostatními čistit ryby v rybárně. Řekl jsem mu, že pracuji v táboře. On ale řekl: „Tady je práce jenom pro dospělé.“ A já jsem odpověděl: „Je mi už 15 a dokážu už pracovat mezi dospělými.“

Ten první den, co se to klukům stalo, jsem se v práci hrozně bál.

V táboře Proist u Gdaňsku to bylo moc zlé. Dlouho jsme vůbec nedostávali chleba, jen dvakrát denně polévku, byla tam tyfová epidemie. Mnoho lidí zemřelo. Spoustě lidí omrzli při práci části těla. Židy, co jim omrzli nějaké části těla, odvezli vozem do Stutthofu a tam je zabili. Když Rudá armáda obklíčila Gdaňsk, nemohli nás už Němci nikam poslat. Docela blízko byla slyšet palba. Když jsme se jednou ráno probudili, nenašli jsme jediného esesáka. Hledali jsme a hledali – byla to pravda. Nebyl tam jediný esesák. Palba strašně zesílila. Sešli jsme do sklepa.

23. března 1945 jsem vylezl ze sklepa a uviděl první dva Rusy. Byl jsem moc šťastný. Byl jsem zase svobodný. Běže jsem zpátky a zavolal na Židy: „Vylezte! Vylezte! Jsou tu Rusové, jsme svobodní!“ Všichni utíkali k ruským vojákům a líbali je.

Text č. 2 „Život dívek v Terezíně“

Dětský domov L410 byla velká prostá budova s asi deseti společnými ložnicemi. V každé spalo dvacet dívek. Spaly na třípatrových palandách na hrubých matracích naplněných slámou. Před válkou bydlelo ve městě pět tisíc obyvatel. Nacisté jich vměstnali do prostoru terezínského ghetta desetkrát tolik.

Byl tu naprostý nedostatek místa, jídla, nebylo možné mít trochu soukromí. Bylo tu příliš mnoho lidí, příliš mnoho štenic a krys a příliš mnoho nacistů a policistů, kteří železnou disciplínou ovládli tábor.

Hana patřila mezi mladší děti, takže zpočátku nesměla z baráku ven. To znamenalo, že nemohla vidět Jiřího. Ten bydlel v dětském domově L417, vzdáleném několik bloků

odsud. Haně nesmírně chyběl a ustavičně se vyptávala starších dívek, které směly ven, zda o něm nevědí něco nového. Dívky ji vzaly pod svá ochranná křídla. Měly s ní soucit, byla sama na celém světě, bez maminky a tatínka, bez bratra.

Hana se sprátelila s jednou starší dívkou s vedlejší palandy. Ella byla drobná, tmavá a velmi živá. Vždy byla ochotná smát se a byla ráda, že může trávit čas s mladší dívkou, která k ní vzhlížela a kterou mohla v těžkých dobách utěšovat.

Muž, který vydával stravovací lístky, si Hanu oblíbil a měl obavy o její zdraví. Věděl, že Hana má téměř stále hlad. Nabídl jí, že se pokusí pro ni získat lístky navíc na další naběračku vodnaté polévky a na další kus černého chleba. Při pomyslení na přídavek kručelo Haně v žaludku a sbíhaly se jí sliny. Kdykoli jí však někdo něco takového nabízel, zdvořile odmítla. Ella a ostatní dívky ji varovaly, že by se mohla dostat do velkých potíží, kdyby byla přistižena při porušení pravidel.

Vytrženy ze svých domovů, vtěsnány do nedůstojně malých prostor, téměř bez jídla, snažily se dívky vytěžit ze zlé situace alespoň něco dobrého. Ty, kterým bylo nad patnáct let, pracovaly na zahradě, kde bylo pro nacistické vojáky pěstováno ovoce, zelenina a květiny. Pan Schwartzbart, dozorce nad zahradou, Haně občas dovolil pomáhat pracovní skupině a potěšit se tak ze svěžího vzduchu a slunce. Hana tyto práce se staršími dívkami v zahradě milovala. A bylo tam ještě něco: tu zelená fazole, tam jahůdka si vždycky nějakým způsobem našly cestu do dívčiných hladových úst.

Nejčastěji však Hana musela zůstat s děvčaty stejně starými nebo mladšími a poslouchat dozorce, kterému byl jejich pokoj přidělen. Každý den utíraly prach, zametaly podlahu pod palandami a myly ji. I obličej se myly pod pumpou. Přesto se každý den v podkroví L410 konaly tajné vyučovací hodiny. V hodinách hudby se dívky učily nové písně. Zpívaly potichoučku, aby je neslyšely strážce. Na konci každé hodiny mohlo vybrané dítě zazpívat svou oblíbenou písničku, tu, kterou znalo ještě z domova. (...) Když bylo po výuce a všechny povinné práce byly hotovy, hrály děti hru, která se jmenovala Šmelina, a vymysleli ji právě v ghettu. Vycházela z hry Monopoly, vytvořené pro děti inženýrem Oswaldem Pockem, který byl také deportován do Terezína. Hráči mohou například dospět s figurkami k políčku *Entwesung*, tedy odhmyzení, stanici na dezinfekci oblečení nebo ke kasárnám stráží. Místo, aby budovali hotel, stavěly *kumbál*, podkrovní skříň nad kasárnami. Jako platidlo používali hráči papírové lístky, kterým se v ghettu říkalo *koruny*.

Metodika:

Pětilístek

Na určité slovo, které určíme nebo třeba na takové, které vyplýne z textu, se udělá pětilístek. Toto slovo se napíše na první řádek. Pod něj, do druhého řádku napíše žák dvě přídavná jména, která podstatné jméno v prvním řádku vystihují. Na třetí řádek napíše tři slovesa, která vyjadřují, co podstatné jméno prvního řádku dělá, popřípadě se děje. Na čtvrtý řádek žák napíše čtyřčlennou větu, která popíše další informaci o podstatné jméno nejlépe takovou, která není v řádcích předchozích. Pátý poslední řádek pak obsahuje slovo, synonymum nebo metaforu, která shrnuje předchozí řádky.

Příklad:

Židé
utlačováni zavření
pracují hladoví umírají
Zemřelo jich 6 milionů.
Holocaust

Hodina č. 3

Text:

Republika ŠKID a časopis VEDEM

Republika ŠKID vznikla v domově L 417 v pokoji číslo 1. Byla tvořená chlapci kolem 14ti let. Jejich vychovatelem a vedoucím byl Walt Eisinger. Byl to takový elitní pokoj se svou vlastní samosprávou. Domovů existovalo v Terezíně asi ještě dalších 11. Vychovatelé zaváděli dětem režim a snažili se jim co nejvíce usnadnit život v ghettu. Tuto činnost měla na starosti organizace ältersterant (rada starších) a jim podřízené oddělení péče o mládež. Děti měli o něco lepší jídlo a životní podmínky, vychovatelé je tajně učili. Jeden z chlapců o Eisingerovi řekl: „Nejpůsobivějším rysem Eisingerovy povahy byl jeho smysl pro toleranci. On sám pevně věřil v nové, sociálně spravedlivé uspořádání světa, ale nežádal, abychom mechanicky přejímali jeho přesvědčení. Tvrdil naopak, že by bylo předčasné, abychom si chtěli ve svých letech vytvořit vlastní názor, nejdříve je třeba hodně vědět a znát.“ Republika pokoje číslo jedna vznikla jednoho pátečního večera 11. prosince 1942. O týden později byla ustanovena samospráva, zpívala se hymna. Republika se jmenovala ŠKID podle ruského románu *Republika ŠKID* od A. Pantěleva a G. Bělycha. ŠKID zde znamená Školu sociálně individuální výchovy F. M. Dostojevského, která byla založena pro bezprizorní děti porevolučního Leningradu, kde tato knížka v roce 1927 i vyšla. U nás vyšla roku 1930. Chlapci si analogii vztáhli na sebe. Před založením byli pouze vězni bez cíle. Republika je však může hodně věcí naučit. Kromě samosprávy a hymny měla také vlastní vlajku, na které byla Verneova raketa mířící ke hvězdě a kniha, raketa s hvězdou představovaly budoucnost a kniha znamenala vzdělání. Svůj znak a časopis.

Hymna zněla:

„Jaká bouře jaká sláva
na jedničce jásá lid,
ožila tam samospráva
žije republika ŠKID
My se nikomu nedáme
kdo by chtěl nás urazit
pracovat mi přísaháme
pro čest republiky ŠKID
Nám je každý člověk bratrem
ať je křesťan nebo Žid,
my jdeme svorně pod prapory
chlapců republiky ŠKID.“

V republice ŠKID byli chlapci z různých společenských poměrů, od bohatých po chudé, Židé, křesťané i nevěřící. Skupina byla velmi různorodá, a proto si chlapci měli co nabídnout. Co však měla skupina společné, byla láska k vlasti, k národu a obecně k lidem, a také ke vědění, vzdělání a ke sportu. Skupina žila na demokratických zásadách, které šířila dál. Členové republiky měli přezdívky, pseudonymy, pod kterými psali. Ve skupině vládl neuvěřitelně přátelský duch.

Republika vydávala vlastní časopis VEDEM. Název byl odvozen ze sportovních úspěchů skupiny, která byla vždy první, z pokřiku vítězů „Vedem!“ Každý týden vycházelo vždy jedno číslo, nejprve bylo necháváno i na nástěnce, ale od toho se z bezpečnostních důvodů upustilo. Nové číslo se vždy četlo přede všemi v pátek večer. První číslo vyšlo 18. 12. 1942. Celkem se dochovalo přes 800 stran. Časopis netvořily pouze básně, ale také reportáže, statě, fejetony, příběhy, literární kritiky, rozhovory s různými lidmi, vzdělávací články, citace, dialogy, doprovodné obrázky apod. Úvodník

psal buď Waltr Eisinger nebo Josef Stiasny. Časopis vždy také uvedl motto týdne, jako např. „Proč? Protože!“ nebo „Mladí starým“, nejčastěji motta byla vybrána z výroků chlapců. Nakonec zůstal v Terezíně jeden z přispěvatelů Zdeněk Taussig, který časopis ukryl do zdi kovárny, kde pracoval jeho otec. Výňatky z časopisu Vedem vyšly knižně v roce 1995, výbor se jmenuje *Je mojí vlastní hradba ghett?* A uspořádali ho K. J. Kotouček a Z. Ornest, oba dva bývalí členové republiky ŠKID a tvůrci časopisu., společně s historičkou M. R. Křížkovou.

Metodika:

Metoda „I.N.S.E.R.T.“

Iniciály I.N.S.E.R.T. jsou odvozeny z anglického názvu, který v překladu znamená „čtení textu za pomoci značek“.

Žák čte text a během průběhu ho značkuje těmito značkami:

„fajfka“ = tuto informaci znám a rozumím jí

„mínus“ = text je v rozporu s tím, co znám

„otazník“ = této části textu nerozumím

„plus“ = O tomto se chci dovědět více

Žák si pak sestaví čtyřsloupcovou tabulku se znaménky a do ní si zaznamená informace z textu podle toho, jak si je označil, informace se pak můžou porovnat na tabuli s celou třídou.

Znaménka samozřejmě lze libovolně měnit, podle povahy textu.

Pojmy:

zdroj: ADAMOVÁ, KAROLINA. KŘÍŽKOVSKÝ, LADISLAV. ŠOUŠA, JIŘÍ. ŠOUŠOVÁ, JITKA. *Politologický slovník*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. 286 s.

Svoboda: Jeden z charakteristických rysů lidské bytosti, který se projevuje ve vztahu k ostatní přírodní a společenské situaci. Pokud mají být lidé svobodní, mají mít možnost plně rozvinout svou přirozenost, ale musí strpět právní přinucení nezbytná k organizaci jejich práce a k zajištění uspokojivého rozdělování jejich produktů. Svobodné rozhodování má být přirozeným právem, které nemůže být člověku odňato. Základní lidské svobody jsou právně zakotveny ve Všeobecné deklaraci lidských práv a svobod, kterou přijala OSN v r. 1946. V čl. 10 Ústavy České republiky je tato deklarace ukotvena jako součást českého právního řádu.

Demokracie: (z řeč. *démokratia* – *démos* = lid, *kratos* = síla, vláda) Politické zřízení, ve kterém platí zásada, kdy se menšina podřizuje většině v procesu tvorby, provádění a kontroly politických rozhodnutí. Jejimi rysy jsou: svobodné vyjadřování, konfrontování a sjednocování politických zájmů, tvorba obecně závazných politických rozhodnutí, legitimní a legální působení politických stran, skupin a občanských iniciativ, legitimnost a efektivnost činnosti vlády a její kontrola parlamentem, ustanovení mocenských orgánů z vůle lidu a k výkonu vůle lidu.

Diktatura: (z lat. *diktatura* = *samovláda*) Název pro soustředění veškeré politické moci v rukou neomezeného vládce nebo malé skupiny lidí, prosazující své vlastní politické cíle. Pro diktátorský režim je charakteristické odstranění demokratických principů vlády, koncentrace státní moci na úzkou skupinu lidí, vyloučení většiny obyvatelstva z účasti na politickém rozhodování, potlačení svobody slova a ostatních svobod občanských svobod a

práv, monopol na hromadně sdělovací prostředky a jejich přísná cenzura a zpravidla prosazování ideologie diktátorem.

Hodina č. 4

Metoda „demokracie x diktatura“

Cíl hry: Žák chápe rozdílnosti mezi demokratickým a autoritářským systémem a dokáže jej aplikovat na reálnou situaci a zhodnotit, kdo má výhody a kdo nevýhody v tom kterém systému.

Průběh hry: Žáci se rozdělí do skupin po třech až čtyřech tak, aby vznikl sudý počet skupin. Vzniklé skupiny se pak rozdělí na dvojice skupin. V praxi: Ve třídě je např. 28 žáků, rozdělí se tedy na osm skupin, 4 skupiny z toho budou mít tři žáky a další čtyři skupiny budou mít čtyři žáky. Vzniknou tak čtyři dvojice skupin.

Všechny skupiny dostanou tento stejný text:

Vyhráli jste volby a vedete svůj vlastní stát. Ve státě (státě) jsou ale sociální problémy, které musíte řešit. Těmito problémy jsou:

- velká nezaměstnanost
- velká porodnost
- velký počet bezdomovců
- chřipková epidemie
- demonstrace a stávky žáků, kteří přestali chodit do školy
- klesající průmyslová výroba v důsledku hospodářské krize
- zvýšená kriminalita ve městech
- velký státní dluh
- velký příliv imigrantů ze sousední země, kde již vypukla válka
- hrozba války se sousední zemí
- hrozba jaderné katastrofy z jiné země

Vytvořte svůj vlastní politický program a navrhněte řešení výše uvedených problémů vašeho státu.

Jedna ze dvojice skupin však bude řešit úkol demokraticky a druhá ze dvojice skupin diktátorsky.

Až si žáci řešení připraví, budou ho konfrontovat se svou skupinovou dvojicí. Tedy vždy budou dva představitelé státu (jeden demokratický a jeden autoritářský) argumentovat a vystupovat proti sobě. Učitel vždy položí otázku: Jak by vaše vláda řešila otázku velké nezaměstnanosti a mluvčí jeden po druhém odpoví. Učitel pak na konci výstupu každých dvou dvojic vyhodnotí odpovědi – v čem se diktátorské režimy lišily a kam by případně stát vedly.

Hodina č. 5

Pracovní list: Slova v levém sloupci listu mají přeházená písmena, tyto písmena Přeskládejte a k vzniklým slovům pak přiřaďte texty na pravé straně listu.

1. MSIFŠASU	_____	☐ kolektivní vědomí soudržnosti k jednomu národu, etniku či území, jež je motivováno snahou o dosažení autonomie či úspěšnou expanzi na jiná území
2. EMSTIISMSNTAIU	_____	☐ totalitní ideologie oficiálně uplatňovaná diktaturou v Německu v letech 1933–1945 (tzv. Třetí říše) prostřednictvím Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP), vedené Adolfem Hitlerem.
3. NSSMUIACINOLA	_____	☐ zločin proti lidskosti, spočívající ve vyvražďování určité skupiny lidí definované na základě jejich etnika či rasy.
4. SARMSIUS	_____	☐ nenávisť k jedinci opodstatněná pouze jeho příslušností k jiné rase
5. DOGENACI	_____	☐ ve svém nejžší pojetí (definovaném Benitem Mussolinim) totalitní ideologie, resp. politické hnutí, antidemokratického a antiliberálního zaměření.
6. SACUTLOOH	_____	☐ označení pro systematické a státem provozované pronásledování a hromadné vyvražďování Židů prováděné nacistickým Německem a jeho spojenci v době druhé světové války.
7. CUNASSIM	_____	☐ nepřátelství nebo předpojatost vůči Židům jako představitelům židovského náboženství judaismu, etnické skupině nebo rase.

Metodika:

Pojmy:

Zdroj: ADAMOVÁ, KAROLINA. KRÍŽKOVSKÝ, LADISLAV. ŠOUŠA, JIŘÍ. ŠOUŠOVÁ, JITKA. *Politologický slovník*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. 286 s.

Národ – osobitě a uvědoměle ekonomické, politické a kulturní společenství, na jehož utváření má největší vliv společný jazyk, společné území a společné dějiny. Jednotlivé národy se vymezují zejména kulturními, politickými a psychologickými dimenzemi

Menšina – homogenní skupina, která se určitými znaky liší od ostatního obyvatelstva (např. národnostní, rasová, náboženská)

Xenofobie – chorobný odpor k cizincům a strach z nich. Primitivní forma šovinismu, která směřuje proti všem národům bez rozdílu, často byla spojena s náboženskou nesnášenlivostí. Dnes častá v zemích, kde žije a pracuje větší množství cizinců.

Diskriminace – nespravedlivé rozlišování mezi lidmi (např. z důvodů etnických, rasových či náboženských), které mají za následek rozdílný přístup k těmto lidem. Může být negativní i pozitivní.

Rasismus - vychází z přesvědčení, že vlastnosti a kultura národu závisí na jeho biologickém a etnickém původu

Antisemitismus – hnutí zastávající nepřátelský vztah k Židům, projevuje se v různých podobách, od opovrhování Židy a jejich způsobu myšlení a chování, přes diskriminaci ve společenském a právním postavení až po pogromy a genocidu

Nacionalismus - jeho myšlenkou je názor, že by si národy měly vládnout samy. Projevuje se v různých ideologiích jak levice, tak pravice, jeho cílem je, aby národ byl zároveň státem, tedy aby se v jednom státě nemísily národy

Nacismus – ideologie a praxe Národně socialistické dělnické strany (NSDAP) 1933-1945 v Německu. V jejím obsahu dominovalo spojení tří nebezpečných doktrín: 1. politické koncepce státu řízeného vůdcem ztělesňujícím národní vůli; 2. rasistického učení o nadřazenosti árijské rasy a oprávněnosti porobení, resp. likvidace ostatních ras; 3. militantní představa o oprávněnosti německého národa připravit a rozpoutat válku za ovládnutí světa

Fašismus – hnutí odmítající liberalismus a demokracii a marxismus, je to povýšenecký nacionalismus založený na biologickém determinismu, chce integraci všech vrstev společnosti vytvořit harmonickou jednotně organizovanou masu, zvanou národ

Genocida – soustavné úsilí o úplné nebo částečné vyhubení určité etnické, sociální, kulturní, národnostní či národní skupiny, bývá motivována nacionalisticky, nábožensky či rasově a obvykle zdůvodňována eugenicky či geneticky

Hodina č. 6

Texty:

Deník Anne Frankové

Zdroj: FRANKOVÁ, ANNE. *Deník Anne Frankové*. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1966. 244 s.

Ukázka č. 1:

„Náš život probíhal v obvyklém rozčilení, neboť příslušníci rodiny, kteří zůstali v Německu, nezůstali ušetřeni pronásledování hitlerovskými zákony. Po pogromu v roce 1938 uprchli oba bratři mé matky do Ameriky. Naše babička přijela k nám. Bylo jí tenkrát třiasedmdesát let. S dobrými časy to šlo po roce 1940 z kopce. Nejdříve přišla válka, potom kapitulace, potom příchod Němců. A pak začala bída. Jeden diktátorský zákon následoval za druhým, a zejména pro Židy to začalo být velmi špatné. Musili nosit hvězdu, musili odevzdat jízdní kola, nesměli už jezdit elektrikou, o autech ani nemluvit. Židé směli nakupovat jen mezi třetí a pátou hodinou – a pouze v židovských obchodech. Večer po osmé nesmějí už na ulici a nesmějí se po této hodině zdržovat ani v zahradě nebo na balkóně. Židé nesmějí chodit do divadla ani do kina, ani navštěvovat jiné zábavní podniky. Nesmějí už také plavat, hrát tenis (15) a hokej a vůbec nesmějí už pěstovat žádný sport. Židé už nesmějí chodit ke křesťanům na návštěvu. Židovské děti musí chodit do židovských škol. A tak se hromadí různá nařízení. Jopie vždy říká: „Už se neodvážuji něco dělat, protože mám pořád strach, že to je zakázané.““ /20.6.1942/

Ukázka č. 2:

„Velmi se těším na van Daanovy, kteří mají přijít v úterý. Pak tu bude mnohem útulněji a už zde nebude takový klid. Ticho mě totiž strašně znervózňuje, zvláště večer a v noci, a já bych za to nevím co dala, kdyby zde někdo z našich ochránců také spal. Skličuje mě, že už vůbec nemůžu jít ven a mám strach, že budeme objeveni a zastřeleni. To na mě leží jako příšerný tlak. Ve dne musíme být úplně zticha, musíme tiše chodit a musíme mluvit téměř šeptem, neboť nás nesmí dole ve skladišti slyšet.““ /11.7.1942/

„Mezi mou matkou a paní van Daanovou to také neklape a je pro to hojně důvodů. Tak například: Paní van Daanová nechala ve společném prádelníku jenom tři prostěradla s lidumilným úmyslem, že svoje bude šetřit a naše používat. Bude vrcholně překvapena, až uvidí, že matka následovala jejího dobrého příkladu, Madam se vždy rozzuří nad tím, že používá její, a nikoli náš příbor. Neustále se snaží vypátrat, kde je náš porcelán, a přitom nemá ani zdání, jak těsně u něj sedí. Je dobře uschován za různým reklamním materiálem a bude tam „potopený“ tak dlouho jako my. Mám stále smůlu. Včera jsem upustila polévkový talíř. „Och,“ vykřikla zuřivě, „dej přece pozor! To je jediné, co ještě mám.““ /2.9.1942/

Ukázka č. 3:

„Když jsme Před několika dny byli na procházce, otec mluvil o možnosti „potopení“. Mínil, že by to pro nás bylo velmi těžké, žít takto odříznuti od světa. Zeptala jsem se, proč o tom mluví. „Ty víš“, řekl, „že už přes rok dopravujeme k jiným lidem šaty, nábytek a potraviny. Nechceme nechat majetek Němcům, tím méně pak chceme, abychom jim padli do rukou my. Proto odejdeme sami a nebudeme čekat, až si pro nás přijdou.““ /5.6.1942/

„Všichni čtyři jsme se oblékli tak teple, jako bychom měli přenocovat v ledniče. Chtěli jsme vzít ještě co nejvíc šatstva s sebou. V naší situaci se nemohl žádný Žid odvážit toho, aby šel po ulici s těžkým kufrem. Měla jsem na sobě dvě košile a dva páry punčoch, tři vlněné vesty a jedny šatečky, přes to sukni, kazajku a letní plášť, své nejlepší boty, přezůvky, šálu, čepici a ještě všelicos.“ /8.6.1942/

Ukázka č. 4:

„Dnes mám jen smutné skličující zprávy. Odvádějí hromadně naše židovské přátele a známé. Gestapo s nimi jistě nezachází jemně. Nakládají je do dobytčích vagónů a dopravují je do židovského tábora Westerborku. Tam to musí být příšerné. Pro tisíce lidí tam není dost WC a umývárny. Vypráví se, že v barácích spí všichni na jedné hromadě: muži, ženy, děti. Útěk je nemožný. Většina lidí z táborů je ocejchována dohola ostríhanými hlavami a mnozí z nich také svým židovským zevnějškem.“ /9.10.42/

„Anglický rozhlas mluví o plynových komorách. Ale snad je to ještě nejrychlejší způsob smrti.“ (...) „UZ si někdy něco slyšela o rukojmích? To je opět takový rafinovaný vynález. Je to skoro hroznější než všechno ostatní. Zatknou bez výběru nevinné občany a už je nepustí. Zjistí-li se pak někde nějaká „sabotáž“ a nenajdou-li pachatele, je to důvod, aby část těchto rukojmích byla odstřelena. Výsledek se pak uveřejní pro výstrahu v novinách. To je národ, tihle Němci! A k těm sem kdysi jednou také patřila. Hitler nás teď ovšem už dávno prohlásil za lidi bez státní příslušnosti. Na světě není větší nepřátelství mezi Židy a těmito Němci.“ /9.10.1942/

Ukázka č. 5:

„Jsme dnes všichni opět celí vyděšení a nedá se pracovat ani v klidu (65) vyčkávat. Venku je hrozně. Dnem i nocí odvádějí ubohé lidi, kteří si smějí vzít s sebou jen batoh a několik málo peněz (tento majetek jim později také ještě seberou). Roztrhávají rodiny, ženy od mužů, děti od rodičů. Stává se, že děti, které se vracejí ze školy domů, už nenalézají své rodiče, nebo ženy, které šly něco obstarat, stanou po návratu před zapečetěným bytem, z něhož mezitím odvedli rodinu. V křesťanských kruzích je už také velký neklid, protože mladé lidi, jejich syny, deportují do Německa. Každý je pln starostí! A každé noci letí stovky letadel přes Holandsko, aby německá města zasypala deštěm pum. Každou hodinu padají v Rusku a Africe tisíce lidí! Celá zeměkoule šílí, všude je zkáza. Situace je jistě pro spojence výhodnější, ale konec je příliš daleko. Máme to dobré, lepší než miliony lidí. Jsme v klidu a bezpečí a můžeme dělat poválečné plány a těšit se na nové šaty a knihy, místo abychom mysleli na to, že nemůžeme zbytečně vydat ani halěr, protože bude nutné pomáhat jiným lidem a protože se musí zachránit, co se zachránit dá. Mnoho dětí zde pobíhá v dřevácích naboso, v tenkých blůžkách, bez pláště, bez čepice nebo rukavic. Nemají nic v žaludku, žvýkají nějakou mrkev, utíkají ze studených bytů na ulici, plnou deště a větru a přijdou do školy, do chladné, nevytopené třídy. Ano, v Holandsku to dospělo tak daleko, že na ulici děti prosí chodce o kousek chleba. Mohla bych celé hodiny vyprávět o celé té bídě, kterou přinesla válka, ale tím bych ještě víc zesmutněla. Nezbyvá nám nic jiného než klidně a odevzdaně čekat nakonec této strastiplné doby. Čekají Židé i křesťané, čekají národy a celý svět a... mnoho jich čeká na smrt!“ /13.1.1943/

Ukázka č. 6.

„Jak to tu máme dobré. Jak dobré a klidné! Celá tato bída by se nás nemusela dotýkat, kdybychom nebyli neustále naplněni strachem a starostí o všechny, kteří jsou nám drazí a kterým nemůžeme pomoci. Připadám si docela špatná, že tu ležím v teplé posteli, zatímco moje nejlepší přítelkyně někde venku, snad v dešti a bouři, hrozně trpí nebo se snad už zhroutily. Je mi tak teskno, když myslím na všechny, s nimiž jsem se cítila těsně spjata a kteří jsou nyní vydáni nejukrutnějším katanům, jaké znají dějiny. A všechno proto, jen proto, že to jsou Židé!“ /9.11.1942/

„Čím déle to trvá, tím hůř se tady všichni spolu snášíme. U stolu se nikdo neodvážá otevřít ústa (kromě k jídlu ovšem!), neboť co kdo řekne, všechno se špatně chápe nebo obrací v opak. Polykám denně „Baldrian-Dispert“ proti svým depresím, to však nezabráňuje tomu, abych příštího dne neměla náladu ještě horší. Být jednou zas na svobodě a smět se vesele zasmát, to by bylo lepší než deset malých bílých pilulek, ale tady jsme smíchu téměř odvykli. Někdy se bojím, že budu po této těžké době velmi ošklivá, že mi zůstanou těsně semknutá ústa a množství starostlivých vrásek.“ /16.9.1942/

Ukázka č. 7

„Od včerejška je venku nádherně a já jsem skutečně v ráži! Chodím téměř každé ráno na špejchar, kde pracuje Petr, abych se nadýchala čerstvého vzduchu. Vidím ze svého milovaného místa na podlaze kus modrého nebe, vidím holý kaštan, na jehož a holých větvích jsou malé, duhově měňavé kapky, a sleduji elegantní klouzavý let racků, kteří vypadají, jako by byli ze stříbra.“ /23.2.1944/ (s. 150)

„Když večer ležím v posteli a končím svou modlitbu slovy: „Děkuji za všechno dobré a milé a krásné,“ tu vše ve mně jásá. Pak si myslím na „dobré“: na naše zmizení, na mé zdraví; na vše „milé“: na Petra a to, co je v nás ještě tak jemné a citlivé, že se toho oba ještě neodvažujeme dotknout, na to, co má ještě přijít: na lásku, budoucnost, štěstí. Myslím na „všechno krásné“, co je ve světě: na přírodu, umění, krásu a všechnu velikost s nimi spojenou. Pak nemyslím na všechnu tu bídu, nýbrž na nádheru, která zbývá.“ /7.3.1944/

Hanuš Hachenburg (12. 7. 1929 – 10.-12. 7. 1944)

Zdroj: FRANKOVÁ, ANITA. POVOLNÁ, HANA. *Motýla jsem tu neviděl. Dětské kresby a básně z Terezína*. 2. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2006. 92 s.

Terezín:

*Ta troška špíny v špinavých zdech
a kolem ta trocha drátů
A 30.000 kteří spí
kteří se jednou probudí
a kteří jednou uvidí
rozlitou svoji vlastní krev.*

*Byl jsem kdys dítětem
před 3 lety.
To mládí toužilo po jiné světy.
Nejsem již dítětem
Viděl jsem nach
teď jsem již dospělým
poznal jsem strach*

*krvavé slovo a zabitý den
to již je jiné než bubáci jen!*

*Avšak já věřím, že dneska jen spím,
že s svým dětstvím se navrátím
s tím dětstvím tam jak s planou růží
jak s zvonem který ze sna ruší
jak s matkou která vadné dítě
miluje nejvíc ženstvím zpitě;
jak hrozné mládí, které pase
po nepříteli, po provaze,
jak hrozné dětství jež v svůj klín
si řekne: ten dobrým – ten zas zlým.*

*Tam v dáli kdes spí dětství sladce
v těch cestičkách tam ve stromovce
tam nad tím domem kdes se sklání
kdy zbylo pro mne pohrdání
tam kdesi v zahradách a v květu
kde z matky jsem se zrodil k světu
abych plakal...*

*V plameni svíčky na pelesti spím
a jednou snad již pochopím
že byl jsem hrozně malý tvor
zrovna tak malý jak ten chor*

*těch 30.000 jichž život spí,
tam v stromovkách se probudí
otevře jednou oči své
a poněvadž mnoho prohlédne*

tak usne zas...

Otazníky s odpovědi:

*K čemu je lidstvu krásná věda?
K čemu je krása krásných žen?
K čemu je svět, když není práva?
K čemu je slunce, když není den?*

*K čemu je Bůh? Snad aby trestal?
Či aby lidstvo lepší bylo?
Či snad jsme zvíře, které trpí
Pod jhem svých citů aby hnilo?*

*K čemu je život, když živé trpí
Proč je zas svět jen velký vál?
Věz synu, vše je tady proto
Bys mužem byl! A bojoval!*

Metodika:

Metoda „Čtení v rolích“

Třída se rozdělí na sedm přibližně stejných skupinek. Každá skupina dostane jednu ukázkou, s níž budou pracovat. Dejme tomu, že při klasickém počtu žáků, bude mít každá skupina asi čtyři členy. Pokud bude členů méně, bude muset jeden žák zastat dvě role. Každý žák si tedy vezme jednu z následujících rolí, kdo bude mít kterou, se domluví ve skupině. Na aktivitu mají žáci vyhrazený čas, poté nastává prezentace práce. V tomto případě má každá skupina jiný text, proto je zde důležitá role vypravěče. Jinak se tato metoda používá se stejným textem.

Role pro tyto články z Deníku Anne Frankové: Vypravěč – převypráví zbytek třídy obsah ukázky, tedy část života Anne, **hledatel** – najde nejzajímavější část ukázky, ostatním ji přečte a zdůvodní, proč ji vybral, **spojuvatel** – najde souvislosti mezi ukázkou a životem, který žije sám a řekne to ostatním, **ilustrátor** – nakreslí k ukázce ilustraci

Norimberské zákony:

Zdroj: www.holocaust.cz

Norimberské zákony

V polovině září 1935 přijal německý Říšský sněm (Reichstag) dva ústavní zákony, které se staly základnou pro pozdější legální vyloučení Židů z německé společnosti a připravily půdu oficiálnímu provádění protižidovské politiky. Byly vyhlášeny 15. září na zvláštním zasedání Říšského sněmu svolaném do Norimberku u příležitosti každoročního sjezdu nacistické strany.

První z těchto zákonů, Zákon o říšském občanství, stanovil, že občanem Říše může být pouze Němec nebo člověk s příbuznou krví. V okamžiku zavedení tohoto zákona ztratili němečtí Židé svá politická práva a stali se Staatsangehörige (státními příslušníky), zatímco árijští Němci byli označeni jako Reichsbürger (říšští občané). Zákon o říšském občanství byl do roku 1943 postupně doplněn o celkem třináct prováděcích nařízení systematicky zbavujících Židy veškerých občanských práv. Už o dva měsíce později, 14. listopadu 1935, bylo vydáno první z těchto prováděcích nařízení, které stanovilo, kdo je považován za Žida nebo míšence.

Druhý zákon, Zákon na ochranu německé krve a německé cti, zakazoval uzavírat sňatky mezi Židy a Němci a zapovídal také jejich mimomanželský styk. Židovským domácnostem bylo zakázáno zaměstnávat německé služebné ve věku do pětácti let či vztyčovat německou vlajku.

S vyhlášením norimberských zákonů přestaly také platit výjimky (udělované veteránům z první světové války a státním úředníkům, kteří zastávali své posty už před rokem 1914) z dřívějších protižidovských zákonů. Tyto nové rasistické zákony plnily nejen symbolickou funkci zdůraznění nutnosti vyloučení Židů ze společnosti, ale především legitimizovaly vlnu antisemitských bouří a zatýkání Židů, ke kterým docházelo během uplynulých několika měsíců, a ukončily období politické nestability vyvolané těmito bouřemi.

Sílicí vlna protižidovského teroru podníceného Goebbelsovou propagandou, vyvrcholila v létě roku 1935. Hitler prohlásil, že s těmito individuálními akcemi nesouhlasí. To také dalo přímou záminku pro přijetí antisemitské legislativy. Jednoznačně definovat postavení Židů v Německu a legitimizovat tak nacistické řádění se v této chvíli stalo pro nacisty nutností. Regionální vládní úředníci a gestapo se opakovaně dotazovali po oficiálních platných normách a jednoznačném politickém stanovisku vůči Židům.

Docházelo k roztržkám mezi stranickými aktivisty a státním aparátem, vyvolaným rovněž chybějící jasnou politikou. Také veřejnost žádala jednoznačnou a veřejnou definici oficiálního postoje k židovské otázce.

Debata předcházející přijetí zákonů se točila okolo třech hlavních bodů: 1) zbavení Židů občanských práv, 2) Rassenschande (zneuctění rasy), tedy otázky smíšených manželství a pohlavního styku mezi árijci a Židy, a 3) bojkotu židovských firem.

Už od počátku roku 1935 prohlašovalo mnoho předních nacistických funkcionářů (např. Wilhelm Frick, říšský ministr vnitra), že stát míní zbavit německé Židy občanství. Hjalmar Schacht, ministr financí, zase naznačoval, že byly připraveny různé protižidovské vyhlášky a opatření za účelem koordinace všech vládních antisemitských plánů. Také Gerhard Wagner, předseda Říšské asociace lékařů, vystoupil s plánem přijetí zákona na ochranu německé krve.

Vzhledem k tomu, že ani nacisté neměli (a ani nemohli mít) k dispozici žádný spolehlivý vědecký prostředek pro zjišťování rasy, byla pro určení židovského původu podle norimberských zákonů rozhodující příslušnost prarodičů k židovské náboženské obci. Za plného Žida byl považován každý, kdo pocházel alespoň ze tří židovských prarodičů. Velmi komplikovaná byla pak kategorizace tzv. míšenců. Za míšence prvního stupně či položidy byli považováni ti, kdo měli dva židovské prarodiče a k datu vydání norimberských zákonů nebyli členy židovské náboženské obce, ani nežili v manželství se Židem (v opačném případě byli považováni za plné Židy). Míšenci prvního stupně měli sice obdobná práva jako plnoprávní němečtí občané, ale vztahovala se na ně některá omezení, např. směli uzavřít manželství pouze s míšencem prvního stupně. Pro uzavření sňatku s Němcem nebo s míšencem druhého stupně potřebovali zvláštní výjimku. Za míšence druhého stupně platili všichni, kteří měli jednoho židovského prarodiče. Vztahovala se na ně sice také některá omezení ve výběru povolání, ale obecně platilo, že cílem byla jejich integrace do německé společnosti. Proto byli také např. odváděni do Wehrmachtu, německé armády. Další komplikovaná nařízení se pak zabývala otázkou, do které z předchozích kategorií spadají děti narozené ze smíšených manželství nebo z manželství mezi míšenci.

Zákon o říšském občanství

§ 1

- (1) Státním příslušníkem je ten, kdo náleží do ochranného svazku Německé říše a je jí za to zvláště zavázán.
- (2) Státní příslušnost se získá podle ustanovení zákona o říšské a státní příslušnosti.

§ 2

- (1) Říšským občanem jest pouze státní příslušník německé nebo příbuzné krve, který dokazuje svým chováním, že je ochoten a schopen věrně sloužit německému národu a říši.
- (2) Říšského občanství se nabývá propůjčením listiny o říšském občanství.
- (3) Říšský občan je jediným nositelem v zákonech stanovených plných politických práv.

První prováděcí nařízení k zákonu o říšském občanství

§ 2 (2) Židovským míšencem je ten, kdo pochází od jednoho nebo dvou prarodičů, podle rasy plně židovských, není-li podle § 5, odst. 2, židem. Za plně židovského se bez dalšího pokládá prarodič, když příslušel k židovskému náboženskému společenství.

§5 (1) Židem je ten, kdo pochází při nejmenším od tří prarodičů, podle rasy plně židovských. Platí (tu) § 2, odst. 2, věta 2.

(2) Za žida se také pokládá státní příslušník, je-li židovským míšencem, pocházejícím od dvou plně židovských prarodičů,

a) když v době vydání zákona příslušel k židovskému náboženskému společenství nebo potom do něho byl přijat,

b) když v době vydání zákona byl v manželství se židem nebo potom do něho vstoupil,

c) když pochází z manželství se židem ve smyslu odstavce 1, jestliže bylo toto manželství uzavřeno za účinnosti zákona o ochraně německé krve a německé cti ze dne 15. září 1935,

d) když pochází z mimomanželského styku se židem ve smyslu odstavce 1 a narodil se nemanželsky po dni 31. července 1936

Zákon o ochraně německé krve a německé cti

Proniknut poznáním, že čistota německé krve je předpokladem další existence německého lidu, a prodchnut neochvějnou vůlí, zabezpečiti německý národ pro všechnu budoucnost, usnesl se říšský sněm jednohlasně na následujícím zákoně, který se tímto vyhlašuje:

§ 1

(1) Sňatky mezi židy a státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve jsou zakázány. Manželství uzavřená proti tomuto zákonu jsou neplatná, i když byla k obcházení zákona uzavřena v cizině.

(2) Žalobu na prohlášení manželství za neplatné může podat pouze státní návladní.

§ 2

Mimomanželský styk mezi židy a státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve je zakázán.

§ 3

Židé nesmějí ve své domácnosti zaměstnávat státní příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve mladší 45 let.

§ 4

(1) Židům se zakazuje vztyčovat říšské a národní vlajky a užívání říšských barev.

(2) Užívání židovských barev je jim naproti tomu dovoleno. Výkon těchto oprávnění je pod státní ochranou.

§ 5

(1) Kdo jedná proti zákazu § 1, bude potrestán kázníci.

(2) Muž, který jedná proti zákazu § 2, bude potrestán vězením nebo kázníci.

(3) Kdo jedná proti ustanovení §§ 3 nebo 4, bude potrestán vězením až do jednoho roku a peněžitou pokutou, nebo jedním z těchto trestů.

Die Nürnberger Gesetze

Deutschblütiger	Mischling 2. Grades	Mischling 1. Grades	Jude	Jude
 Großeltern Eltern Ehe geschlossen Kinder werden deutschblütig Ehe geschlossen Kinder gelten als deutschblütig Ehe nur mit Genehmigung zustimmen Ehe verboten Ehe verboten	 Großeltern Eltern Ehe geschlossen Kinder gelten als Mischling Ehe verboten Ehe nur mit Genehmigung zustimmen Ehe verboten Ehe verboten	 Großeltern Eltern Ehe geschlossen Ehe nur mit Genehmigung zustimmen Ehe geschlossen Kinder werden Mischlinge Ehe geschlossen Kinder werden Juden Ehe geschlossen Kinder werden Juden	 Großeltern Eltern Ehe geschlossen Ehe verboten Ehe verboten Ehe geschlossen Kinder werden Juden Ehe geschlossen Kinder werden Juden Kinder werden Juden	 Großeltern Eltern Ehe geschlossen Ehe verboten Ehe verboten Ehe geschlossen Kinder werden Juden Ehe geschlossen Kinder werden Juden Kinder werden Juden

Zeichenerklärung

	germanischer Abstammung
	Mischling 1. Grades
	Mischling 2. Grades
	Jude
	Jude

Sonderfälle bei Mischlingen 1. Grades

Mischling gilt als Jude, wenn er drei jüdische Vorfahren hat.

Mischling gilt als Jude, wenn er mit einem Juden verheiratet ist.

Mischling, der aus einer Ehe mit einem Juden stammt, die nach dem 1. September 1935 geschlossen wurde, gilt als Jude.

Mischling, der aus einer Ehe mit einem Juden stammt, die vor dem 1. September 1935 geschlossen wurde, gilt als Jude.

Nachschärfung des Reichsbürgergesetzes vom 15. 9. 1935

1. Erweiterung vom 14. 11. 1935

2. Erweiterung vom 14. 11. 1935

3. Erweiterung vom 14. 11. 1935

Hodina č. 7

Texty:

Conflict 88 - Sionismus

Kdo je tady podporuje,
kde se tady vzali,
proč se tady roztahují,
jak ve vlastní zemi,

Je to nebezpečí,
které nezná mezí,
vystavěli synagogy,
poroučet by chtěli,

ref:

Probud'te se válečníci,
v naší Český zemi,
Sražte hvězdu šestícípou,
co chce zářit na nebi,

Probud'te se válečníci,
bílý Evropy,
sražte konečně na kolena,
ty židovský psy,

Probud'te se válečníci,
v naší Český zemi,
Sražte hvězdu šestícípou,
kdo chce zářit na nebi,

Probud'te se válečníci,
bílý Evropy,
sražte konečně na kolena,
ty židovský psy,

Jestliže si necháme dále,
ničit naší zem,
nebude už Čechů,
budem otroky jen,

Proto vezmem svý zbraně,
pevně do rukou,
vyženem je z Evropy,
ať třeba chcípou,

ref:

Probud'te se válečníci,
v naší Český zemi,
Sražte hvězdu šestícípou,

kdo chce zářit na nebi,

Probud'te se válečníci,
bílý Evropy,
sražte konečně na kolena,
ty židovský psy,
Probud'te se válečníci,
v naší Český zemi,
Sražte hvězdu šestícípou,
kdo chce zářit na nebi,

Probud'te se válečníci,
bílý Evropy,
sražte konečně na kolena,
ty židovský psy,

Všude proudy krve,
z nepřátelských židů,
zhroutila se vláda,
těchhle sionistů,

Ted' zvolíme si vůdce,
nebudem stát stranou,
záleží jen na nás,
kdo nám bude vládnout,

ref:

Probud'te se válečníci,
v naší Český zemi,
Sražte hvězdu šestícípou,
kdo chce zářit na nebi,

Probud'te se válečníci,
bílý Evropy,
sražte konečně na kolena,
ty židovský psy,

Probud'te se válečníci,
v naší Český zemi,
Sražte hvězdu šestícípou,
kdo chce zářit na nebi,
Probud'te se válečníci,
bílý Evropy,
sražte konečně na kolena,
ty židovský psy,

Vlajka – Vláda lidu

O sobě tvrdí, že jsou vláda lidu,
přitom jenom svoje vlastní zájmy hájí!
Využívají naši tvrdou dřinu!
Chtějí být mocní, chtějí být slavní.

Pořád dokola omílají minulost,
disidenti pořád křičí, že oni jsou ti praví!
To už je pryč, čeká nás budoucnost,
ale po nás tam místo pro ně není!

Ref.: Už dlouho plivete do tváře národa,
za to Vás čeká tvrdý trest!
Chraň vás Bůh potkat na ulici skinheada
To bude váš konec, to promluví pěst!
Nám chtěj ukázat svoji tvrdou ruku,
cikáni a komunisti výhody mají.

Co nestačí ukrást, to prodají židům,
my jsme jen stádo,
kterému nažrat dají. "

Televize, noviny propraly vám hlavu!
Už jen bílí hrdinové před nimi stojí,
na ně mají policii, krotitele davu,
nemaj žádnou čest sami stojí vzadu!

Ref.: Už dlouho plivete do tváře národa,
za to Vás čeká tvrdý trest!
Chraň vás Bůh potkat na ulici skinheada
To bude váš konec,
to promluví pěst!

Metodika:

Metoda „Stejná strana cesty“

Zdroj: ŠÍŠKOVÁ, TATJANA. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 204 s.

Zaměření hry: Po ukončení této hry budou žáci schopni určit podrobnosti a rozdílnosti mezi lidmi a budou schopni omezit použití stereotypů.

Příběh: Řekněte žákům, aby se postavili do středu místnosti. Vysvětlete jim, že středem místnosti vede cesta a vy budete jmenovat různé lidské vlastnosti. V případě, že žák má danou vlastnost, postaví se na pravou stranu cesty, pokud ji nemá, postaví se na levou stranu. Můžete napsat tato pravidla na tabuli, aby nevznikl zbytečný zmatek. Každý se bude přemisťovat co nejrychleji a ve chvíli, kdy už jsou všichni na jedné nebo na druhé straně, podívají se, kde stojí ostatní spolužáci. Na pravou stranu přejde ten, kdo:

- má víc jak dva zubní kazy
- má mladšího bratra či sestru
- má domácí zvíře
- má ruce v kapse
- má velmi rád rodiče
- jezdí na kole
- rád zpívá
- chodí do stejné školy
- hraje dobře fotbal
- nejméně dvakrát týdně cvičí
- se lehce naštvě
- nosí brýle
- má rád zmrzlinu
- rád brzo ráno vstává
- rád je dlouho do noci vzhůru
- nosí hodinky
- nosí hodinky na pravé ruce

Otázky na diskuzi:

Byli na určité straně pořád ti samí lidé? Proč ne?

V čem se ve třídě všichni podobáte?

V čem si jsou obyvatelé naší republiky podobní?

V čem si jsou rovní lidé na celém světě?

Čím se jeden od druhého ve třídě odlišujete?

V čem se každý občan odlišuje od ostatních?

Co dělá lidi rozdílnými?

Co je špatně na názoru, že určití lidé jsou horší (méně dobří) než jiní?

Zdroj: ADAMOVÁ, KAROLINA. KŘÍŽKOVSKÝ, LADISLAV. ŠOUŠA, JIŘÍ. ŠOUŠOVÁ, JITKA. *Politologický slovník*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. 286 s.

Neofašismus - označuje soudobé fašistické skupiny vzniklé po 2. světové válce, které se ale orientují na současnou situaci a nehlasají sociální změny

Neonacismus - současný proud navazující na socialistický nacionalismus. Snaží se uchránit Evropu a Amerikou před nepůvodními kulturami a jejich vlivem a prosadit bílou rasu. Objevuje se v činnosti politických stran, které se snaží dostat do vlády, a u neregistrovaných hnutí a skupin. V České republice bojuje proti přistěhovalcům, Židům a Romům. Jeho součástí se stává popírání holocaustu. Snaží se oslovit co největší počet lidí pomocí médií (časopisy, internet, hudba, styl) a manifestů.

Zdroj: GABALOVÁ, DANA. *Dovedu to pochopit? Hrozby neonacismu*. 1. vyd. Praha: Varianty, Člověk v tísni, o.p.s., 2008. 152 s.

Nikola Mayerová, Střední odborná škola obchodu, užitého umění a designu, Plzeň

Adam Rybák, SŠUD Brno

Neonacistická symbolika:

Zdroj: GABALOVÁ, DANA. *Dovedu to pochopit? Hrozby neonacismu*. 1. vyd. Praha: Varianty, Člověk v tísni, o.p.s., 2008. 152 s.

Nazi symbolika					
					
hákový kříž (svastika):	pravotočivá svastika	SS Totenkopf	znak SS	znak SA	Oregon
Runy					
					
Odal Rune	Sig Rune	Leben Rune	Todes Rune	Vlčí hák	Thor Steinar (staré logo)
Čísla					
14	18	28	88	168:1	
14 slov	Adolf Hitler	Blood & Honour	Heil Hitler	počet obětí amerického teroristy Timothy McVeigha při útoku na budovu federálního úřadu v Oklahoma City v roce 1995	
Organizace					
					
Blood & Honour	Combat 18	Anti-Antifa	Národní odpor	GNLS	Klansmana (Ku Klux Klan)
					
Dělnická strana	Národní strana	Národní korporativismus	Autonomní nacionalisté	Právo a spravedlnost	Vlastenecká fronta

Hodina č. 8

Text:

Zdroj: PERGNER, EDUARD. SLABÝ, ZDENĚK KAREL. *Děti s cedulkou*. 1. vyd. Praha: Práce, 1982, s. 30-31.

Kapitola: RAJSKÉ JABLÍČKO

Už desátý den se Emílie Frejová dívá z okna. Mřížemi pozoruje, jak dole na zahradě červenají rajská jablíčka. Musí si stoupnout na špičky, aby na ně dohlédla, ale nemůže od nich odtrhnout oči.

Doma v Lidicích Emílii ani nenapadlo, kolik okouzlení člověk zažije, když se dívá, jak zrají a rumění rajská jablíčka. Emílie teď klečí na okně, drží se za mříže a hlad na jablíčko, aspoň na jedno, je pořád větší. Polyká sliny a oči ji bolí od koukání.

Na zahradě červenají rajská jablíčka a Emílie si představuje, jak drží jedno z nich v dlani. Je hebké, nateklé šťávou, leskne se, je velké právě tak do její dlaně.

Chut' na jablíčko až bolí, nedá se vydržet. Emílie má tvář přitisknutou k mřížím, má zamřížovaný obličej, uzamčená ústa. Už všechna jablíčka dávno spočítala, červená zvlášť, zvlášť oranžová a zvlášť ta, co jsou ještě zelená. A přece se nemůže dopočítat, protože na všechna nedohlédne, některá zakrývají lístky.

Kdyby ji tak poslali na práci do zahrady. Kdyby tu nebyly ty mříže. Skočila by z okna, i když je ve druhém patře. I kdyby si nohy polámala, jedno jediné jablíčko by jí za to stálo.

Emílie nespí. Svítí měsíc a ona se pořád dívá dolů do zahrady. Nemůže usnout hladem. Maminko, aspoň jedno jablíčko. Třeba zelené. Zarmoucený měsíc hladí Emílii, dotýká se jejích zavšivených vlasů.

Emílii třesí hlava. Tak úporně myslí na rajské jablíčko. Tak usilovně po něm touží, až usne na okně.

A pak se to stalo. Emílii zařadili do skupiny, která pracuje na zahradě.

Teď stojí s košem uprostřed záhonu rajských jablek. Podaří se jí nepozorovaně jedno utrhnout. Nepozorovaně? Když ho chce schovat do kapsičky u zástěry, najednou nad ní stojí usměvavý esesák, jakoby ze země vyrostl.

„Copak si to tam dáváš?“

Emílie váhavě vyndá jablíčko a ukazuje ho esesákovi.

„Tobě se líbí, máš na ně chuť?“

Emílie rychle přikývne.

„Tak si ho sněz, miláčku,“ řekne usměvavý esesák.

Emílie má radost, chce se honem zakousnout do jablíčka, ale esesák ji chytne za ruku.

„Počkej. Takhle by ti nechutnalo. Musím ti jej posolit“

Vezme Emílii jablíčko z ruky a pořád se usmívá. Ale není to dobrý úsměv, protože nabere hrst písku, nožem jablíčko proděraví a písek nasype dovnitř.

„Tak. Teď bude výživnější. Hezky papej, broučku!“

Emílie drží jablíčko v ruce a bojí se.

„Bude to?!“

Kousne do jablíčka. Pusu má plnou písku. Písek jí skřípe mezi zuby, chtěla by sousto vyplivnout, ale esesák ji hlídá.

Konečně má rajské jablko i písek v sobě. Esesák se rozchechtá, jako by se mu povedl báječný vtip. A pak Emílii nakopne těžkou botou, až spadne mezi keřiky rajčat.

„Vidíš tu zvonici?“

Na konci zahrady stojí kaplička. Bíle natřená, s taškovou střechou a zvonkem. U kaple stojí tři holé stromy. Mrtvé stromy.

„Tam budeš dneska spát! Aby sis zapamatovala, že v lágru se nekrade. Zlodějko prašivá!“

Metodika:

Blíže k příběhu Emílie Freyové:

Emílie vypovídá svědectví o tom, jak s nimi v táboře zacházeli, o tom, jak děti neuvěřitelně trpěly žizní takovým způsobem, že čekaly, až naprší, aby mohly pít ze země z dolíků po těžkých botách příslušníků SS. Jak šílený měly hlad a jak ji jeden voják donutil sníst rajče plné písku. Emílie byla adoptována německým velitelem koncentračního tábora v Sassnicích Ottem Kukuckem, který si pro ni osobně přijel. Bála se s ním odejít, bála se, že ji veze do koncentračního tábora. V rodině Emílii nic nechybělo. Kukuck se těšil, že z ní vychovají vzornou německou dívku. Po materiální stránce se Emílie měla u nové rodiny velmi dobře, po citové však strádala. Velmi se jí stýskalo po rodině a po kamarádech. Jen paní učitelka věděla, že Emílie je z Lidic, a utěšovala ji. Svou novou matku Frídu Emílie nenáviděla, antipatie byly oboustranné. Svěřila se novým přátelům ve škole, že je Češka a že pochází z Lidic, vysmáli se jí, že to nemůže být pravda. Děti se jí potom pořád jenom smály. Svěřila se o tom doma a pan Kukuck jí dal velmi netradiční dárek k Vánocům: nechal je odtransportovat. Emílie si dovedla představit, jaký osud děti čeká, sama to prožila. Nikdy si neodpustila, že na ně žalovala. Na konci války byly Sassnice bombardovány, Emílie s ostatními pomáhala odklízet trosky, samotný konec války přečkala s Frídou ve sklepě. Po válce ji přišli hledat až „domů“, ukázali jí fotografie z dětství, poznala sebe i své kamarády. Poté se vrátila do Československa.

Metoda podvojného deníku

Je potřeba papír a tužka. Metoda je vhodná k práci s textem. Žák si rozdělí stránku svislou čarou na dvě strany. Na levou stranu vypisuje pasáže z textu, které mu přijdou zajímavé. Píše je celými větami nebo souvětími, záleží, kolik mu ponecháme času. Na druhou stranu pak napíše k vypsáním pasážím důvod, proč je vypsál. Své pasáže si pak žáci čtou navzájem.

Resumé

Cílem diplomové práce „Výuka o holocaustu na základní škole“ je představení tématu jako důležité součásti vzdělávání mladých lidí.

První část práce pojednává o holocaustu z historického hlediska, mapuje jeho dějiny od počátků antisemitismu po konec 2. světové války a vznik Izraele. Přibližuje několik pohledů na nacistické Německo a věnuje se popírání holocaustu. Zaměřuje se také na současný český extremismus. Druhá část práce se specifikuje na některá témata a zobrazuje jejich odraz v dětské literatuře, buď psané přímo dětmi, nebo založené na skutečných událostech. Třetí část práce je zaměřena na výuku o holocaustu včetně seznamu vybraných českých vzdělávacích institucí, které se jím zabývají. Výsledkem pak jsou konkrétní vyučovací hodiny zaměřené kromě holocaustu na lidská práva, diskriminaci a rasismus, které tematicky a obsahově vychází z prvních dvou částí práce.

Summary

The aim of the thesis „Education and Holocaust at a grammar school“ is the presentation of this topic as an important part of the young people's education.

The first part of the thesis focuses on Holocaust and its historic prospects, mapping its history from the beginning of the anti-Semitism to the end of the second world war and the establishment of Israel. It examines the different views on Nazi Germany and pursues the holocaust denial. The thesis also focuses on current czech extremism. The second part specifies particular topics and how they have been reflected in children's literature no matter if writing by children themselves or that ones based on the real events. The third part is aiming at the Education in Holocaust including the list of the selected czech educational institutions dealing with this topic. As the results there are the specific lessons focusing not only the Holocaust but also human rights and discrimination and racism as well. The lessons come out from the the other parts of the thesis both thematically and regarding the content.

Použitá literatura

ADAMOVÁ, KAROLINA. KŘÍŽKOVSKÝ, LADISLAV. ŠOUŠA, JIŘÍ. ŠOUŠOVÁ, JITKA. *Politologický slovník*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. 286 s.

BARTEL, JUDITH SANDEEN. *Holocaust. Ztracená slova*. Praha: MAYDAY, 2006. 48 s.

BENEŠ, JIŘÍ. PĚTIOKÝ, JIŘÍ. TEJCHMANOVÁ, LADISLAVA. *Strategie boje proti extremismu*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2008. 67 s.

BESANÇON, ALAIN. *Nemoc století. Komunismus, nacismus a holocaust*. 1. vyd. Praha: Themis, 2000. 96 s.

BEZDĚKOVÁ, ZDENKA. *Říkali mi Leni*. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, n. p., 1962. 140 s.

BEZCHLEBOVÁ, MARIA. FRANKOVÁ, ANITA. EVA ŠTICHOVÁ. *Cesta – cíl neznámý. Čítanka o osudech lidí v holocaustu určená pro výuku dějepisu, občanské nauky a literatury ve středních školách*. 1. vyd. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd ČR, 1995. 168 s.

BROWNING, CHRISTOPHER E. *Obyčejní muži. 101. záložní policejní prapor a „konečné řešení“ v Polsku*. 1.vyd. Praha: Argo, 2002. 224 s.

CARDAL, ROMAN. *Filosofie holocaustu*. Praha: Občanský institut, 2009. 16 s.

ČERNÝ, PETR. *Popírání holocaustu v právních souvislostech*. In: Trestněprávní revue 7/2007. Praha, 2007, s. 185-212.

DANICS, ŠTEFAN. *Extremismus – hrozba demokracie*. 1. vyd. Praha: Police History, 2002. 132 s.

DANICS, ŠTEFAN. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. 2. vyd. Praha: Policejní akademie české republiky v Praze, 2008. 154 s.

DRAŽAN, JAN. *Papírová nenávisť*. In: Týden 8/1997. Praha, 1997, s. 42-43.

EAGLESTONE, ROBERT. *Postmodernismus a popírání holocaustu*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. 72 s.

EMMERT, FRANTIŠEK. *Holocaust*. 1. vyd. Brno: Computer press, 2006. 64 s.

FOGELMANOVÁ, EVA. *Svědomy a odvaha. Zachránci Židů za holocaustu*. 1. vyd. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2000. 288 s.

FRANKOVÁ, ANNE. *Deník Anne Frankové*. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1966. 244 s.

FRANKOVÁ, ANITA. POVOLNÁ, HANA. *Motýla jsem tu neviděl. Dětské kresby a básně z Terezína*. 2. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2006. 92 s.

FREDRICKSON, GEORGE M. *Rasismus – stručná historie*. 1. vyd. Praha: Jiří Buchal – BB art, 2003. 158 s.

FROMM, ERICH. *Strach ze svobody*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1993. 160 s.

GABAL, IVAN. *Varování ze Slovenska*. In: Mladá fronta Dnes, 3. 9. 2010, s. A11.

GABALOVÁ, DANA. *Dovedu to pochopit? Hrozby neonacismu*. 1. vyd. Praha: Varianty, Člověk v tísni, o.p.s., 2008. 152 s.

GOLDHAGEN, DANIEL JOHAN. *Hitlerovi ochotní katani. Obyčejní Němci a holokaust*. Praha: NLN, s.r.o, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 610 s.

HERRMAN, HEINZ. *Můj boj proti konečnému řešení. Z Opavy do Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele*. 1. Vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008. 132 s.

HILBERG, RAUL. *Pachatelé, oběti, diváci. Židovská katastrofa 1933-1945*. 1. vyd. Praha: Argo, 2002. 300 s.

HITLER, ADOLF. *Mein Kampf*. Praha: Otakar IL., 2000. 510 s.

HOLLIDAYOVÁ LAUREL. *Holocaust a válka očima dětí. (Utajované deníky)*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, 1997. 312 s.

HORNÍK, JAN. *Proč holocaust? Hitlerova vědecká mesianistická vražda*. Praha: Rybka Publishers, 2009. 456 s.

HOŘEC, JAROMÍR. *Deníky dětí. Deníky a zápisky z koncentračních táborů*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1961. 269 s.

HUSSON, EDOUARD. *Heydrich. Konečné řešení židovské otázky*. 1. vyd. Ostrava: DOMINO, 2009. 428 s.

CHARVÁT, JAN. *Současný politický extremismus a radikalismus*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 184 s.

CHMELÍK, JAN. *Symbolika extremistických hnutí*. 1. vyd. Praha: Armex, 2000. 114 s.

JÄCKEL, EBERHARD. *Hitlerův světový názor*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1999. 160 s.

JASPERS, KARL. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. 144 s.

KAŠPAR, JAN. *Ku Klux Klan se nezastaví před ničím*. In: Lidové noviny, 8. 8. 1998, s. 19.

KOMÁREK, PETR. *Hraniční děti*. In: Lidové noviny, 26. 6. 2010, příloha Orientace, s. 24.

KNOPP, GUIDO. *Holocaust*. 1. vyd. Praha: Euromedia group, k. s. – Ikar, 2008. 408 s.

KREJČÍŘOVÁ, DANA. LANGMEIER, JOSEF. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. 344 s.

KŘÍŽKOVÁ, MARIE RÚT. KOTOUČ, KURT JIŘÍ. ORNEST, ZDENĚK. *Je mojí vlastní hradba ghett?* 1. vyd. Praha: Aventinum, s. r. o., 1995. 207 s.

KUBÍČKOVÁ, ZDEŇKA. *Cesty ke vzdělávání dětí ze sociokulturně odlišného prostředí*. 1. vyd. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2010. 76 s.

KULISOVÁ, TÁŇA. TYL, OTAKAR. *Terezín. Malá pevnost – ghetto*. 2. vyd. Praha: Naše vojsko, 1960. 146 s.

LAQUEUR, WALTER. *Mění se tvář antisemitismu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s.r.o., 2007. 218 s.

LEVINE, KAREN. *Hanin kufřík*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2003. 118 s.

LIPSTADTOVÁ, DEBORAH E. *Popírání holocaustu*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001. 352 s.

LOUDA, VLASTMIL. *Lidice: čin krvavého teroru a porušení zákonů a základních lidských práv*. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor pro politické zpravodajství, 1945. 122 s.

LUDVÍKOVÁ, ALENA. *Až budu velká, napíšu román. Deník matky a dcery z doby protektorátu*. 1. vyd. Praha: G plus G, s. r. o., 2006. 192 s.

MAKAROVA, ELENA. *Pevnost nad propastí. Já, děcko bloudící? Děti a učitelé v terezínském ghettu 1941-1945*. Praha: TIMUC, o.p.s. a nakladatelství Bergman, 2009. 480 s.

MANN, ARNE B. *Kde se vzala romská ghetta*. In: Lidové noviny, 18. 8. 2001, s. 21.

MAREŠ, MIROSLAV. *Autonomní nacionalisté*. In: Reflex, 7/2009, s. 66-69.

MAREŠ, MIROSLAV. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Barrister & Principal, 2003. 656 s.

MINÁČ, MATĚJ. *České a slovenské děti za II. Světové války. Nickyho rodina, domov pro cizince*. Praha: W.I.P s.r.o., Spolek Nicholase Wintona, Spolek přátel slovenského divadla, 2006. 160 s.

MORRISON, HERMÍNA MARY. *Slzy na školní lavici: krev na cestě*. Ontario: Guardian Books, 2008. 160 s.

NEČAS, CTIBOR. *Romský holocaust*. In: S'97 18/1997, s. 27.

PERGNER, EDUARD. SLABÝ, ZDENĚK KAREL. *Děti s cedulkou*. 1. vyd. Praha: Práce, 1982. 144 s.

POLÁK, ERIK. *Terezínská republika Škid*. In Terezínské listy 21/1993. Praha: Oswald, 1993, s. 132.

Rámcový vzdělávací program pro základní školy. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2005. 104 s.

ROUBÍČKOVÁ, EVA. *Terezínský deník 1941-1945*. 1. vyd. Praha: P3K, 2009. 181 s.

ŠIKTANC, KAREL. *Heinovské noci*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1962. 44 s.

ŠIŠKOVÁ, TATJANA. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 204 s.

ŠORMOVÁ, EVA. *Divadlo v Terezíně 1941-1945*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1973. 144 s.

ŠPRINGL, JAN. *Ghetto Terezín, holocaust a dnešek*. 1. vyd. Terezín: Památník Terezín, Institut Nadace Šoa, 2009. 120 s. ISBN 978-80-254-4862-5

VÁGNEROVÁ, MARIE. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 522 s.

WISTRICH, ROBERT S. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008. 328 s.

<http://www.antifa.cz/>

<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1965>

<http://www.clickorlando.com/news/8345157/detail.html>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD_den_pam%C3%A1tky_ob%C4%9Bt%C3%AD_holocaustu

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Talmud>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Vyhlazen%C3%AD_Lidic

<http://www.czechkid.cz/si1310.html>

<http://www.delnicka-strana.cz/>

http://www.delnicka-strana.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=74&Itemid=103

<http://www.dsos.cz/>

www.fondholocaust.cz

<http://www.jewishlibraries.org/ajlweb/publications/proceedings/proceedings2003/levine.pdf>

<http://www.jewishmuseum.cz/cz/czvkc.htm>

www.lidice-memorial.cz

<http://www.odpor.org/index.php?page=clanky&kat=1&clanek=1175>

<http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/pamatnik>

<http://www.pohranici.cz/main.php?Cislo=345>

<http://www.radio.cz/en/article/50021>

<http://www.republikani-jmk.com/>

<http://www.terezinstudies.cz/>

<http://zahranicni.ihned.cz/c1-41227540-dobra-zkusenost-ci-zbytecne-trauma-skolni-hra-na-holocaust-deti-rozplakala>

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1442651>